

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

(studijní obor: České dějiny)

Disertační práce

Na okraji vojenské společnosti

**Vojenští invalidé, zběhové a delikventi v císařsko-královské armádě za
sedmileté války**

On the Edge of the Military Society

**Military Invalids, Deserters and Delinquents in the Imperial-Royal Army in
the Seven Years' War**

Ondřej Švehelka

Školitelka: doc. Mgr. Marie Šedivá Koldinská, Ph.D.

2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne

.....

Ondřej Švehelka

Abstrakt

Tato práce pojednává o vojenských invalidech, zběžích a delikventech v císařsko-královské armádě za sedmileté války (1756–1763). Její těžiště spočívá ve výzkumu písemností vzniklých z činnosti reprezentací a komor, nejvyšších zastupitelských úřadů v Čechách a na Moravě. Základní metodologický přístup vychází z pozitivistického pojetí, interpretuje tedy informace zjištěné z pramenů jako v jistém smyslu příběh založený na skutečnostech, které zaznamenávají. Teoretická část je doplněna výsledky studia pomocných knih zvaných elenchy, které podávají informace i o pramenech, které se do dnešních dnů nedochovaly. Snažím se zde zodpovědět otázku, nakolik je i přesto možné je uplatnit.

Hlavní složku práce představují tři kapitoly, které jsou věnovány jednotlivým kategoriím vojenských osob ve výše uvedeném pořadí. Představuji v nich výsledky pramenného bádání, týkající se v případě invalidů zejména jejich hospodářského zabezpečení a využití pro válečné úsilí habsburské monarchie. Kapitola o vojenských zběžích navazuje na můj dřívější výzkum a doplňuje ho (mimo jiné) o nově zjištěné skutečnosti v oblasti přístupu osvěcensko-absolutistického státu k jejich pronásledování, trestání i amnestování. Třetí část podává výklad o excesech, tedy činech páchaných vojenskými delikventy, a představuje jejich nejčastější druhy. Její součástí je také text o mutilantech, tedy mužích, kteří si záměrně působili fyzickou újmu, aby se vyhnuli vojenské službě.

Badatelský cíl byl naplněn v tom smyslu, že se podařilo uceleným způsobem v základních obrysech zpracovat téma, jemuž se v dosavadní české historiografii dostávalo jen minimum pozornosti. Není tím ovšem ani zdaleka vyčerpáno, naopak se nabízí řada dalších možností a odlišných metodologických přístupů, které by bylo možno k problematice vojenských invalidů, zběhů a delikventů zaujmout. Tato práce by proto do budoucna mohla posloužit jako výchozí bod k novému výzkumu.

Abstract

This thesis concerns military invalids, deserters and delinquents in the Imperial-Royal Army during the Seven Years' War (1756–1763). Its essence lies in the research of documents originated from the activity of the Representations and Chambers, the supreme representative offices in Bohemia and Moravia. The elementary methodological approach comes from a positivist conception, therefore it interprets the information found within the sources as a story (in a certain sense of word) based on the reality which is recorded by them. The theoretical part is enhanced by the outcomes of study of auxiliary books called Elenchs that provide information even about such sources that have not been preserved till today. Thus, I try to answer the question to which extent it is still possible to use them.

The main component of the work is formed by three chapters which are dedicated to particular categories of the military persons in an order stated above. Within them, I present the results of the source research that, in the case of the invalids, concern notably their economic security and utilization for the Habsburg Monarchy's war effort. The chapter about the military deserters continues my previous research and amends it (among else) with newly found facts within the sphere of the enlightened-absolutist state's approach towards their persecution, punishment and amnesty. The third part narrates of excesses, the deeds committed by the military delinquents, and presents their most common kinds. As one of its components, there is also a text about mutilants, the men who deliberately inflicted a physical harm to themselves in order to avoid military service.

The research aim has been fulfilled in a meaning that I managed to – basically and coherently – process a topic which has obtained only a minimal attention in the Czech historiography so far. Nevertheless, it is not exhausted by far, conversely, there is a wide range of other opportunities and different methodological approaches offering itself that would be possible to embrace for studying the problematics of military invalids, deserters and delinquents. Thus, in the future, this thesis could serve as a starting point for a new research.

Klíčová slova

vojenští invalidé, vojenští zběhové, vojenští delikventi, císařsko-královská armáda, sedmiletá válka, habsburská monarchie, Marie Terezie, reprezentace a komora

Keywords

military invalids, military deserters, military delinquents, Imperial-Royal Army, Seven Years' War, Habsburg Monarchy, Maria Theresa, Representation and Chamber

Obsah

Úvod.....	9
1. Shrnutí hlavních zásad výzkumu tématu.....	18
1.1. Neopozitivismus jako základní metodologický přístup	18
1.2. Charakteristika pramenů.....	21
1.3. Nedostatek sekundárních zdrojů – silná, nebo slabá stránka?	23
2. Elenchy – cesta k nedochovaným „pražským“ pramenům?	29
C: Vojenská soustředění.....	31
C7: Pruští zběhové a jejich odměňování jedním dukátem, respektive třiceti zlatými	31
C16: Smlouvy o vojenských zbězích mezi habsburskou monarchií a jejími spojenci.....	32
C17: Zavolací list pro císařsko-královské poddané, nacházející se v pruských civilních i vojenských službách, a opatření proti přecházení do cizích zemí.....	32
C24: Třileté subsidie od duchovenstva pro zraněné vojáky a ovdovělé manželky důstojníků	32
C27: Záležitosti pruských zajatců	33
C43: Vykupování císařsko-královských vojáků z pruského zajetí vlastními prostředky a s tím související opatření	39
D: Vojenští zběhové	40
D2: Mužstvo, které roku 1756 uprchlo z Itálie a Rakouské Lombardie a s tím související nařízení	40
D3: Odměny za dopadené vojenské zběhy	42
E: Vojenské excesy	44
E1–E24: Vojenské excesy	44
F: Vojenští invalidé	46
F1: Hospodářské záležitosti vojenských invalidů a pražské invalidovny	46
F2: Vojenští invalidé zaopatření v pražské invalidovně, revize, povyšování, dezerce, dovolené a obstarávání dalších potřeb	47
F3: Vojenští invalidé nacházející se v zaopatření na území Prahy a jiných měst, jejich zločiny a trestání excesů.....	52
F4: Odchodné pro vojenské invalidy	56
F5: Žádosti vdov po vojenských invalidech o odchodné	57
F6: Záležitosti invalidovních hospodářských budov	58
F7: Žádosti vojenských invalidů o sňatky	59
F9: Žebrající a toulající se invalidé	60

F10: Přesouvání služby schopných vojenských invalidů	60
F11: Postihy místních úřadů za neoznámení smrti vojenských invalidů	61
J: Doplnování vojska	61
J25: Poddaní (zvláště řemeslničtí učňové), kteří uprchli před strachem z rekrutování....	61
J26: Vydání moravských uprchlíků a zběhlých rekrutů proti složení přepravních nákladů	62
J39: Zajímání (násilné odvody) rekrutů a incidenty, které se při něm dějí	62
3. Vojenští invalidé	64
3.1. Hospodářská problematika	64
3.1.1. Peněžní záležitosti invalidů	64
3.1.2. Zaopatření invalidů	66
3.1.3. Invalidovní budovy	71
3.2. Využití vojenských invalidů	74
3.2.1. „Mobilizace“ invalidů roku 1756	74
3.2.2. Špitální služba a zaměstnávání u řemeslníků a zemědělců	78
3.3. Delikvence invalidů a propuštěnců	79
4. Vojenští zběhové	82
4.1. Patenty o zbězích	82
4.1.1. Vývoj trestních ustanovení	82
4.1.2. Generální pardony	84
4.1.3. Mezistátní výměny zběhů	86
4.2. Interakce s obyvatelstvem	88
4.2.1. Vývoj trestních ustanovení	88
4.2.2. Odměňování obyvatel	92
4.3. Konsignace vojenských zběhů	93
5. Vojenští delikventi	96
5.1. Individuální excesy	96
5.1.1. Noční excesy	96
5.1.2. Znečišťování pozemků	100
5.1.3. Jiné excesy	101
5.2. Útvarové excesy a spory	103
5.2.1. Útvarové excesy	103
5.2.2. Spory	106
5.3. Mutilanti	110

Závěr.....	115
Prameny a literatura	118
Obrazové přílohy.....	123

Úvod

„Dne 15. [prosince 1740] z Invalidův domu za Poříčskou branou ležícího spolu s připojeným vnově sezbíraných z Království českého též invalidův neb zemského vojska v počtu 300 mužův vymarširovaly z Prahy do hraničního města Egru neb Chebu.“¹ Tento zápis se můžeme dočíst v *Letopise* pražského měšťana Františka Václava Felíře, zachycujícího události, které se odehrály mezi léty 1723 a 1756 v hlavním městě Českého království. Na jiném místě, z počátku roku 1756, se dozvíme toto: „Dne 2. januarii neb ledna byli 3 vojáci od regimentu Wallis pražského osazení z kasarmen z jich stokhausu za Oujezdskou bránu vyvedeni a jeden jako deserter byl oběšen, druhý proto, že jednoho chlapce na sv. Vavřince vrchu (z zoufanlivosti a desperací vojanského stavu) jest postřelil, který na to od té rány druhý den umřel, s'at byl. Třetí pak několikráte skrz špizruthen běhati musil.“²

Podobných zmínek nalezneme v *Letopise* více a můžeme jenom litovat, že jej autor ukončil (nedlouho před svou smrtí) na samém počátku posledního velkého konfliktu staré, předrevoluční Evropy, totiž sedmileté války. Právě ona totiž poskytuje chronologické vymezení mého výzkumu, jehož výsledky předkládám v této práci. Jeho vlastní téma je pak vymezeno fenomény, o nichž Felíř pojednal v uvedených úryvcích: jde o vojenské invalidy, zběhy a delikventy v císařsko-královské armádě. Tyto osoby se svým způsobem nacházely na okraji svébytné společnosti, kterou vojsko tvořilo, i když odlišným způsobem. Na jedné straně stáli invalidé, kteří v mnoha případech strávili vojenskou službou řadu let, avšak již se jí nemohli plnohodnotně věnovat; na straně druhé pak zběhové a delikventi, kteří se dopustili činů kriminální povahy. Tato povaha se však v obou případech liší, zejména v tom, že zběhové byli motivováni odhodláním službu nelegálně opustit. Naproti tomu delikventi v ní setrvali a své přečiny páchali především se záměrem vlastního prospěchu či obohacení, aniž by chtěli z armády utéct. Co však tyto tři kategorie vojáků spojuje, je kromě oné „okrajovosti“ jejich specifická, jakési vybočení z řady ostatního vojska, jejíž byli původně součástí. Historický výzkum tohoto jevu tak může napomoci demaskovat armádu, někdy prezentovanou a vnímanou jako homogenní masu, odtrženou od okolního světa a společnosti.

Známe tedy téma výzkumu a jeho časové vymezení. Nyní je zapotřebí definovat základní pojmy, s nimiž se budeme opakovaně setkávat a které jsou shodné s těmito třemi skupinami vojenských osob. **Vojenský invalida** byl voják, který od určitého okamžiku

¹ František Václav FELÍŘ, *Letopis 1723–1756*, Praha 2011, s. 175.

² František Václav FELÍŘ, *Letopis 1723–1756*, Praha 2011, s. 373.

(typicky zranění) přestal být schopen vykonávat plnohodnotnou vojenskou službu, pročež mu bylo umožněno z ní odejít. Nicméně stále tvořil součást císařsko-královské armády a mohlo dojít k jeho povolání a pověření méně náročnými úkoly, například posádkovou a hlídkovou službou nebo výpomocí ve vojenských špitálech. Rozdíl oproti dnešku spočívá také v tom, že k zneschopnění vojáka mohlo mnohem častěji dojít i mimo válku, neboť v dané době byla vojenská služba doživotní. To vedlo k fyzickému opotřebování, které vyústilo v nutnost přechodu v invalidní stav i bez utrpění nějaké okamžité tělesné újmy. Proto raději užívám adjektiva „vojenský“, namísto rozšířeného „válečný“.

Za **vojenského zběha** považuji vojáka, jenž bez povolení, vědomě a záměrně opustil svůj útvar či přidělenou pozici, a to navzdory svým služebním povinnostem a složené přísaze. Nečiním rozdílu mezi pojmy „zběh“ a „dezertér“, ale v dobovém kontextu je nutno rozlišovat mezi „zběhem“ (*Deserteur*) a „přeběhlíkem“ (*Überläufer*), který po zběhnutí dobrovolně vstoupil do nepřátelských služeb. Při tom zdůrazňuji onu *dobrovolnost*, neboť je dobře známo, že Prusové za sedmileté války násilně verbovali zajatce do svých řad. Takové muže za přeběhlíky nelze považovat, i když jsem si vědom toho, že hranice zde může být velmi nejasná. Pokud jde o motivy ke zběhnutí, bezpochyby šlo především o strach, ať už ze smrti, doživotní služby či jen z neznámého, stesk po domově a blízkých, tělesné i duševní vyčerpání z pochodů, boje a tuhé disciplíny, krácení nebo přímo nevyplácení mzdy, nedostatek zásob, jakési „vystřízlivění“ po naverbování a tak podobně.

A konečně **vojenským delikventem** rozumím vojáka, který se dopustil jiných prohřešků vůči vojenským řádům nežli dezerce (zběhové jsou také v podstatě delikventi, nicméně natolik specifičtí, že považuji za nutné je pojímat odděleně od ostatních). Často šlo o noční potulku, obtěžování a okrádání civilistů, výtržnosti a tak dále. S touto kategorií úzce souvisí pojem *vojenských excesů*, tedy právě těchto páchaných přečinů, které znepříjemňovaly život obyvatelstvu a stávaly se předmětem agendy zemských úřadů. Rovněž sem řadím takzvané mutilanty, jimž je věnován zvláštní úsek v rámci příslušné kapitoly.

Cíl mé práce je jasný – na základě studia historických pramenů zjistit základní informace o fenoménu vojenských invalidů, zběhů a delikventů v císařsko-královské armádě za sedmileté války. Pokusit se objasnit, jakým způsobem k nim přistupoval osvícensko-absolutistický stát a jak řešil problémy s nimi spojené (popřípadě jak se jim snažil vyhýbat). Například jde o otázku hospodářského zabezpečení invalidů, pronásledování zběhů či nejčastějších druhů vojenských excesů. O jaké prameny jde a jakým způsobem k nim přistupuji, vyličím v následující kapitole. Jako sekundární cíl jsem si vytkl – prostřednictvím vlastního textu – upozornit na význam nejvyšších zemských úřadů, z jejichž činnosti

pozůstalo obrovské množství archivních materiálů. Ty jsou bohužel dodnes z velké části badatelsky nedotčeny, ačkoli skýtají úžasný potenciál pro výzkum prakticky všech aspektů života v českých zemích 18. století, zdaleka ne jen ve vojenské oblasti.

V rámci těchto úvodních tezí bych ještě rád sdělil, že z hlediska vojenské historiografie se tato práce nachází svým způsobem na pomezí klasických vojenských (operačních) dějin a dějin vojenství. Vlastní téma by totiž svádělo spíše k výzkumu inspirovanému novějšími proudy a za použití antropologického, sociohistorického nebo kulturně-dějinného přístupu, které by spadaly do okruhu *New Military History*. Ovšem její celkové pojetí, pozitivistický přístup k pramenům a nakonec i povaha pramenů samotných (dokumenty úředního charakteru), to vše ji zakotvuje v oné klasicky pojaté vojenské historii, která je ovšem prosta popisů válečných tažení, bitev nebo životopisů vojevůdců. Doufám, že nebudu sám, kdo vnímá toto sloučení obou elementárních principů jako přednost, nikoli jako slabinu práce.

Nyní považuji za vhodné se krátce věnovat několika obecnějším jevům, abych poskytl zkoumané problematice patřičný faktografický kontext. Žádný z nich není třeba rozebírat dopodrobna, neboť to jednak není účelem této práce, a jednak k nim existuje dostatečné množství literatury, kterou (alespoň výběrově) zmiňuji v následující, teoreticko-metodologické kapitole. Na prvním místě jde o sedmiletou válku, která probíhala v letech 1756–1763 a jak už bylo řečeno, jedná se o poslední rozsáhlé střetnutí evropských velmocí před vypuknutím Francouzské revoluce. Zároveň šlo o první konflikt skutečně globální povahy, protože se odehrával nejen na starém kontinentě, ale též v Severní Americe, Asii, Africe a na mnoha mořích. Právě jeho zámořská část byla ve skutečnosti rozhodující vzhledem k tomu, že její výsledek definitivně potvrdil Velkou Británii v roli první evropské (a již i světové) velmoci. Naproti tomu Francie, její největší rival, utrpěla drtivou porážku, přišla o většinu svého koloniálního panství a v důsledku zhoršující se hospodářské i společenské situace nastoupila cestu k revoluci.

Obě hlavní mocnosti se – v zájmu odpoutání sil protivníka od zámořských bojišť – spojily se střeoevropskými monarchiemi, které též směřovaly k válečnému střetnutí. Zatímco císařovna a královna Marie Terezie v něm spatřovala příležitost k opětovnému získání území ztracených ve válce o rakouské dědictví, její pruský soupeř Fridrich II. hodlal spolu s těmito zeměmi obhájit nedávno nabyté mocenské postavení své říše. V měsících předcházejících vypuknutí bojů došlo k procesu, pro který se vžilo označení *diplomatická revoluce*, a v jehož rámci nastala změna tradičních diplomaticko-spojeneckých vztahů. Václav Antonín Kounic, jenž řídil zahraniční politiku habsburské monarchie, prosadil ukončení staleté rivality mezi Habsburky a Bourbony v zájmu odstranění skutečné hrozby v podobě Pruska, přičemž

vycházel ze zkušeností s nepříliš ochotnou britskou pomocí během předchozího konfliktu. Naproti tomu se pruský král sblížil s Londýnem, od něhož si sliboval zejména finanční podporu pro své válečné úsilí. Do konfliktu na straně protipruské koalice významně promluvalo ještě Rusko, jemuž se tak dále otevřela cesta prosazování svého vlivu na západ od svých hranic.

Hlavní tíhu bojů v Evropě tedy nesly habsburská monarchie (s ruským přispěním) a Prusko, zatímco Francie s Velkou Británií soupeřily především v koloniích a na mořích, i když nelze zanedbat jejich početné vojenské kontingenty působící zejména na území Svaté říše římské. Na první pohled by se mohlo zdát, že nepřátelé Fridricha II. nad ním měli obrovskou převahu a jejich rozhodné vítězství představuje otázku času. Achillovou patou tohoto spojení však byly naprosto rozdílné zájmy jeho členů a nechuť ke koordinaci vojenských akcí. Díky tomu (a samozřejmě i svým nepopíratelným vojevůdcovským schopnostem) dokázal pruský král uniknout drtivé porážce, v některých případech i velmi těsně. Zájem Marie Terezie bylo nejen obnovit svou vládu ve Slezsku a Kladsku, ale pokud možno i srazit Prusko z pozice nového člena evropského koncertu velmocí, čímž by habsburská monarchie opět nabyla postavení hegemonu středoevropského prostoru. Tento zájem s ní však její spojenci nesdíleli, naopak si nepřáli přílišné posílení ani jedné z „německých“ mocností, což se v průběhu války naplno potvrdilo.

České země představovaly za sedmileté války důležitý faktor jakožto tradiční zdroj rekrutů, koní, financí, válečného materiálu a zásob všeho druhu. Kromě toho opět prokázaly svůj strategický význam, když se staly jedním z hlavních bojišť prvních dvou válečných let. I když byly od roku 1759 ušetřeny rozsáhlejších tažení a střetů, až do konce války na nich pobývaly hlavní síly císařsko-královské armády, což jejich obyvatelé každodenně pociťovali. I když se zhruba v první polovině konfliktu zdálo, že může i ve střední Evropě dospět k jasnému výsledku, vždy nastala patová situace. Snahy Fridricha II. o rychlé vyřazení habsburské monarchie z války taženími na Vídeň v letech 1757 a 1758 skončily porážkou v bitvě u Kolína, respektive krachem obléhání Olomouce. Na druhé straně, jeho triumfy u Rossbachu, Leuthenu (obojí 1757) či Zorndorfu (1758) zabránily protipruské koalici v získání jednoznačné převahy. A když už to v létě 1759, po ničivé prohře v bitvě u Kunersdorfu, vypadalo na zhroucení pruských sil, projevila se ona vzájemná revnivost mezi spojenci, doplněná tragickou nerozhodností velení císařsko-královské armády, které nevyužilo jedinečnou příležitost k trvalému obsazení Berlína, k němuž mělo volnou cestu. Tento „zárak braniborského domu“ umožnil Fridrichovi II. zkonsolidovat svou paralyzovanou armádu a zabránit nejhoršímu.

Vzhledem k tomu, že v koloniích bylo v té době prakticky rozhodnuto, ztratily Velká Británie s Francií zájem o významnější podporu svých spojenců. Boje tak nabyly pozičního charakteru a bitvy nevedly k žádnému rozuzlení patové situace. Po vystoupení Ruska z konfliktu na začátku roku 1762 ztratila habsburská monarchie jakoukoli šanci na zisk svých bývalých panství. V únoru následujícího roku byly uzavřeny mírové smlouvy, které potvrdily na jedné straně jednoznačný výsledek zámořské, a na straně druhé nerozhodný výsledek evropské části sedmileté války. Nedá se říct, že by habsburská monarchie patřila mezi vyloženě poražené (určitě ne v míře srovnatelné s Francií), ale Marii Terezii nezbylo, než se definitivně smířit se ztrátou Slezska a Kladska, a také s habsbursko-hohenzollernským mocenským dualismem, jenž určoval mezinárodně politické vztahy ve středoevropském prostoru na dalších sto let.³

Všichni vojenští invalidé, zběhové a delikventi, o nichž budu pojednávat, byli příslušníky císařsko-královské armády, tedy ozbrojených sil habsburské monarchie.⁴ Toto vojsko prodělalo v meziválečném období let 1748–1756 pozoruhodný vývoj, jímž se snažilo eliminovat neduhy, které se projevíly ve válce o rakouské dědictví, kdy nedokázalo nad Prusy zvítězit ani v jedné polní bitvě. Pozornost byla věnována sjednocení vojenské organizace, vydání všeobecně závazných předpisů (reglementů), zlepšení výcviku, utužení disciplíny mužstva i profesionality důstojnického sboru, a v neposlední řadě také napravení hospodářských a finančních problémů, v jejichž důsledku se k řadovým vojákům často nedostával v odpovídající míře plat a potravinové přídělky, na které měli nárok. To přímo ovlivňovalo jejich sklony k dezerci a páchání excesů. Stejně tak se rozběhlo zefektivňování péče o invalidy, která byla zestátněna a organizována v souladu s administrativními reformami soustátí. Obrovský pokrok učinilo dělostřelectvo, které ve své výkonnosti dosáhlo evropského prvenství, které si drželo ještě za napoleonských válek. Samozřejmě se nepodařilo vymýtit všechny slabiny (jak uvidíme, dezerce a excesy neustaly, ovšem vojáci k nim měli o něco méně důvodů), z nichž některé se projevovaly chronicky a byla i malá vůle s nimi něco dělat. Nicméně faktem zůstává, že císařsko-královská armáda se stala pruskému vojsku

³ Vhodným zdrojem k seznámení se s průběhem sedmileté války v Evropě i zámoří jsou tyto monografie: Josef OPATRŇY, *Válka Mohykánů. Sedmiletá válka v Americe*, Praha 2000; František STELLNER, *Sedmiletá válka v Evropě*, Praha 2000; Michal WANNER, *Sedmiletá válka v Orientu*, Praha 2001.

⁴ I když to přináší jisté komplikace, snažím se důsledně vyhýbat označení tohoto státního útvaru pojmem „Rakousko“. Ačkoli byl ve své době používán, dělo se tak v neoficiálním, ba leckdy vulgárně míněném diskursu. Navíc vůbec nevystihuje pestrost zemí, které tuto říši tvořily. Až do vzniku titulu císaře rakouského v roce 1804 necítili její panovníci potřebu dávat jí nějaký jednotný název a formálně se titulovali jako vládci jednotlivých království a dalších území spojených personální unií. Šlo sice o formalitu, neboť tato „personální unie“ již dlouho představovala poměrně – ze státního a byrokratického hlediska – homogenní a centralizovaný stát, ovšem státoprávní a historická kontinuita jeho jednotlivých částí nebyla nikdy zpochybňována. Dávám proto přednost složitějším, ale výstižnějším označením „habsburská monarchie“, „podunajské soustátí“ či jejich kombinacím.

rovnocenným soupeřem (a v některých aspektech ho dokonce předstihla), což během sedmileté války dokázala vítězstvím v řadě bitev.⁵

Můj výzkum je neodmyslitelně spjat s nejvyššími zemskými úřady v Čechách a na Moravě, protože z jejich činnosti pocházejí prameny, které tvoří jeho základ. Tyto úřady vznikly v důsledku tereziánských správních reforem – řízených Fridrichem Vilémem Haugwitzem – jako analogie ke zrušení české a rakouské dvorské kanceláře roku 1749, které byly nahrazeny jednotným *directoriem in publicis et cameralibus*. Na zemské úrovni se to projevilo zrušením českého místodržitelství omezením pravomocí moravských zemských institucí. Jejich kompetence přešly na nově zřízené reprezentace a komory sídlící v Praze a Brně. Nové centrální i zemské úřady realizovaly Haugwitzovu doktrínu společné správy veřejných a finančních záležitostí a měly velký vliv i ve vojenské oblasti. Reprezentace a komory totiž představovaly administrativní partnery nejvyšších zemských vojenských orgánů, jimiž byla generální vojenská velitelství v Čechách a na Moravě.

Systém politicko-finanční správy fungoval i v době sedmileté války, avšak v průběhu času se ukázalo, že se stává těžkopádným kolosem. Ten trpěl právě těmi potížemi, které měl odstranit, totiž složitým vyřizováním agendy, přemírou písařiny, nevyjasněnými kompetencemi, značnou finanční náročností a podobně. Proto nakonec převážila Kounicova koncepce opětovného rozdělení obou klíčových oblastí státní správy. Direktorium bylo na přelomu let 1761 a 1762 nahrazeno českou a rakouskou dvorskou kanceláří, zatímco na zemské úrovni následovala v roce 1763 přeměna reprezentací a komor na české, respektive moravské gubernium. Haugwitzova éra tím sice skončila, nicméně zůstala trvale zachována jedna z jeho hlavních zásad, spočívající v přenosu rozhodujícího vlivu na řízení zemských úřadů od stavů na bedra profesionálního a loajálního byrokratického aparátu.

V čele reprezentací a komor stáli prezidenti (někdy označovaní též jako předsedové), v případě české šlo o hraběte Václava Kazimíra Netolického z Eisenbergu, který zemřel roku 1760. Poté až do vzniku českého gubernia nebyl jmenován jeho nástupce, ovšem v pramenech se projevuje, že hlavní slovo měl hrabě František Josef Pachta z Rájova, jeden z radů a nejvyšší mincmistr. Funkci prezidenta moravské reprezentace vykonával po celou dobu sedmileté války hrabě Jindřich Kajetán Blümegen, který ovšem od roku 1759 působil v Čechách jako generální zemský vojenský komisař (Netolický se této funkci vzhledem ke

⁵ Veškeré základní aspekty organizace a válečné aktivity císařsko-královské armády za vlády Marie Terezie popsal britský vojenský historik Christopher Duffy: Christopher DUFFY, *The Army of Maria Theresa. The Armed Forces of Imperial Austria, 1740–1780*, New York 1977. Ke studiu reforem armády lze doporučit tento článek: Andrej ROMANÁK, *Příspěvek k vojenským reformám v období osvícenského absolutismu*, *Historie a vojenství* 34, 1985, č. 3, s. 99–121.

svému zhoršujícímu se zdraví nemohl věnovat). V Brně jej zastupoval hrabě František Antonín Schrattenbach, jenž se později ujal též vedení moravského gubernia.⁶

Předkládaný text se dělí do pěti kapitol: v první objasním hlavní teoreticko-metodologické zásady svého výzkumu, charakterizují použité prameny a podám výčet použité literatury. Druhá kapitola se nachází v jistém smyslu na pomezí teorie a praxe, protože se zabývá pomocnými knihami, takzvanými elenchy, jejichž prostřednictvím se můžeme dozvědět i o pramenech, které se do dnešních dnů nedochovaly. Kromě vlastního obsahu elenchů se zde zabývám spíše teoretickou otázkou, nakolik mohou absenci pramenů skutečně kompenzovat. Následující tři kapitoly představují jádro celé práce a hlavní výstup mého výzkumu – jsou věnovány vojenským invalidům, zběhům a delikventům, v uvedeném pořadí. Každá z nich se dělí do podkapitol a některé podkapitoly ještě dále na menší části. V případě invalidů jde o analýzu některých aspektů jejich hospodářského zabezpečení, jejich využití v armádě i mimo ni, a také otázky jejich delikvence, která tvoří jednu ze styčných ploch s ostatními kategoriemi vojenských osob.

Kapitola o vojenských zbězích do jisté míry navazuje na můj dřívější výzkum, který zpřesňuje a doplňuje o nově zjištěné skutečnosti v oblasti patentů, interakce dezertérů s obyvateli a soupisů pořizovaných státními úřady za účelem jejich dopadení. Třetí kapitola pak pojednává o delikventech a jejich nejčastějších excesech, které se dají rozdělit na individuální (páchané jednotlivci nebo menšími skupinami vojáků) a útvarové (jichž se dopouštěly celé vojenské útvary; do této oblasti řadím také spory mezi důstojníky a civilními osobami). Kromě toho sem spadá též pojednání o mutilantech, kteří se snažili vyhnout vojenské službě prostřednictvím sebepoškození; snažím se zde mimo jiné nalézt ty nejčastější způsoby, které k dosažení svého cíle používali. Všechny tři hlavní kapitoly jsou založeny především na výzkumu pramenů uložených v 1. oddělení Národního archivu v Praze a v Moravském zemském archivu v Brně. Považoval jsem rovněž za vhodné k práci připojit několik obrazových příloh, sestávajících se zejména z vyobrazení ukázek takových dokumentů.

Dále je nezbytné stanovit několik zásad pro formální úpravu, které jsou v textu dodržovány. Názvy úřadů a jejich odborů užívám v češtině (s výjimkou *directoria in publicis et cameralibus*), avšak je třeba vzít na vědomí, že jejich ustálený historický překlad se nikdy

⁶ Základní informace o centrální i zemské správě v době osvětského absolutismu lze získat zde: Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*, Praha 2005, s. 136–152; František ROUBÍK, *K vývoji zemské správy v Čechách v letech 1749–1790*, Sborník archivních prací 19, 1969, č. 1, s. 41–188; Zbyněk SVITÁK, *Z počátků moderní byrokracie. Nejvyšší zeměpanský úřad na Moravě v letech 1748–1782*, Brno 2011.

nevyvinul a nejsou jednotné ani v pracích z dějin správy. Přesto se domnívám, že je možné s úspěchem využít dostatečně výstižný vlastní překlad, pokud je v souladu s nejčastějšími historiografickými interpretacemi. Stejně tak jsem se rozhodl všechny tyto instituce bez výjimky označovat s malým počátečním písmenem, což souvisí jednak s otázkou překladu, a jednak s tím, že leckdy ani daná instituce nemusela mít oficiální název (podobně jako v případě habsburské monarchie samotné).⁷

Přikláním se rovněž k názoru, že přílišné užívání zkratk v odborném historickém textu působí rušivě – ba i může komplikovat jeho porozumění –, a proto zkratky (například pro archivy, názvy úřadů či periodik) vůbec nepoužívám. Výjimku tvoří toliko ty nejčastější, zvláště v poznámkovém aparátu při odkazech na evidenční údaje archiválií nebo čísla stran. Práce se tudíž obejde bez jindy obvyklého seznamu zkratk. V textu se také velmi často zmiňuje reprezentace a komora, kterou často uvádím pouze jako „reprezentaci“. Jak ale víme, mohlo by jít buď o její českou, nebo moravskou variantu: pokud tedy není výslovně uvedeno jinak (popřípadě to zcela jasně a nepochybně nevyplývá z kontextu), označuje tento zkrácený tvar vždy tu českou, s níž se setkáme častěji. Podobným způsobem přistupuji i ke generálnímu vojenskému velitelství, nazývanému občas jenom jako „velitelství“.

V textu také často narazíme na vlastní a místní jména. Kdykoli je to možné a vhodné, upřednostňuji jejich českou variantu. V případě jmen urozených osob tento případ nastává, pokud u nás více zdomácněla či jsou tak používána běžně (například panovníci nebo vysocí státní úředníci). Horší situace panuje u lidí neurozených, zpravidla řadových vojáků či měšťanů. U nich by měla být rozhodující etnická příslušnost, která však v pramenech není zmiňována, neboť v dané době v podstatě nehrála roli. Řešení sice může působit poněkud schématickým dojmem, ale považuji ho za nejlepší: pakliže příjmení dotyčné osoby evokuje český původ, je spolu s křestním jménem počeštěno, i když pramen většinou obsahuje německý přepis. Pokud má spíše německý (nebo jiný jazyk připomínající) charakter, je ponecháno beze změny a křestní jméno se vyjadřuje svou současnou cizojazyčnou formou, pokud tato existuje.

Na závěr chci poděkovat několika lidem, bez nichž by vznik této práce nebyl možný. Na prvním místě jde o moji školitelku doc. Mgr. Marii Šedivou Koldinskou, Ph.D., která mi poskytla vynikající vedení v průběhu doktorského studia a mnoho důležitých podnětů při výzkumu tématu a psaní textu. Dále jsem nesmírně vděčný své nastávající manželce Mgr. Zuzaně Vilímcové za to, že mi po čtyři roky, kdy tato práce vznikala, dodávala sílu a odvalu

⁷ Jako vzor mi zde posloužila již zmíněná práce Z. Svitáka: Z. SVITÁK, *Z počátků*, s. 14–15.

v mém úsilí pokračovat navzdory několika situacím, v nichž se zdálo, že jsem se ocitl ve slepé uličce. V neposlední řadě patří veliký dík mým rodičům Haně a Lubomíru Švehelkovým, nejen za nezištnou materiální podporu, kterou mi dlouhou dobu poskytovali, ale též za vždy vřelé a přátelské domácí prostředí, kde jsem mohl pravidelně čerpat energii k další práci.

V Praze a Litomyšli, duben 2017

Ondřej Švehelka

1. Shrnutí hlavních zásad výzkumu tématu

V této kapitole bych chtěl stručně charakterizovat metody, které jsem uplatnil při zkoumání problematiky vojenských invalidů, zběhů a delikventů v císařsko-královské armádě za sedmileté války. Nejsem příznivcem velkých teoretických rozborů a zároveň zastávám názor, že – alespoň co se týče daného období a tematiky – hlavní roli by měla hrát práce s archivními prameny a celkově praxe převažovat nad teorií. Proto doufám, že čtenář pochopí menší rozsah tohoto textu, jehož hlavním účelem je poskytnout obecný teoreticko-metodologický rámec pro následující kapitoly. V jeho první části představím způsob, na němž se výzkum celkově zakládá, ve druhé pak zkoumané prameny, a konečně ve třetí se pokusím podat přehled literatury (v kontextu vývoje převážně české vojenské historiografie), která posloužila jako zdroj informací. Ty mají převážně sekundární a pomocný charakter, což je dáno v podstatě neexistencí předchozího výzkumu tématu, ovšem to neznamená, že by bylo možno se bez nich zcela obejít.

1.1. Neopozitivismus jako základní metodologický přístup

Základní premisa, kterou se řídím při své badatelské činnosti, je preference primárních zdrojů nad sekundárními, tedy archivních pramenů nad literaturou. V případě zvoleného tématu výzkumu ani není jiná možnost vzhledem k tomu, že jeho předchozí soustavné studium téměř neexistuje (tím pádem je toto téma pro aplikaci daného předpokladu svým způsobem ideální). Zároveň se pevně domnívám, že v pramenech je skutečně zachycena dobová skutečnost a fakta, takže jejich pomocí můžeme minulost poznat a rekonstruovat. Práce s prameny pak spočívá v jejich analýze, jinými slovy jejich prozkoumání, přečtení a zjištění toho, co obsahují. Necítím při tom potřebu hledat jakási sdělení mezi řádky či na pozadí skutečného textu, protože chovám jisté pochybnosti, zda materiály, z nichž jsem čerpal (tedy převážně dokumenty úřední povahy), takováto sdělení vůbec obsahují.

Z toho vyplývá, že tomuto pojetí práce a tvorby odborného historického textu je nejbližší klasický pozitivistický přístup, vyplývající právě z přesvědčení o možnosti empirického poznání dějin z historických pramenů. Jsem si ale vědom, že nemůže jít o plně objektivní a nestrannou naraci, což vlastně ani není mým záměrem. Autor jakéhokoli textu musí nezbytně – i nevědomě – do svého vyprávění promítnout svůj osobní rukopis, což je

třeba u historiografie považovat za legitimní, pakliže nejde o primární cíl, jenž by mohl získat převahu nad vlastním výzkumem a jeho výsledky.⁸ Stejně tak v mém případě není cílem zodpovědět nějakou ústřední otázku (nepovažujeme-li za ni snahu poznat základní skutečnosti o dané, dosud nezkoumané problematice) či zařadit téma do jednoho z „velkých“ historických (respektive vojensko-historických) konceptů. Otázka sama navíc již může implikovat odpověď, tedy nalezení toho, co badatel hledá, v každém případě. Tento problém jsem jaksi „obešel“ tím, že jsem předem neměl jasnou představu, co vlastně v pramenech mohu nalézt a struktura práce spolu s dílčími zkoumanými problémy se vytříbily až postupně a průběžně během výzkumu a psaní textu.

V čem se však osobní hledisko projevuje nutně a ve velké míře, to je výběr použitých pramenů, neboť jejich celkový objem je příliš veliký na to, aby se daly během stanovené doby prozkoumat všechny, což mne vedlo k provedení selekce, na jejímž konci stojí ty z nich, které považuji dle svého odborného úsudku za nejvíce reprezentativní – právě na nich je celá práce postavena. Tuto metodu umožňuje i ona absence předchozího výzkumu, neboť u jiných, více probádaných témat, by pravděpodobně nepřipadala v úvahu.

Způsob mojí práce s prameny a tvorby historického textu se ve své podstatě asi příliš neliší od tradičního pozitivistického pojetí, ovšem narozdíl od něj (jak jsem již naznačil) si nečiním nárok na plnou objektivitu, nestrannost a strohou vědeckost, ba naopak je v takové míře odmítám. Smyslem nemůže být pouhý mechanický přenos obsahu pramenů do textu – úkol historika dle mého názoru spočívá právě v tom, aby tento obsah převyprávěl a propojil do srozumitelného a organického celku, jinými slovy, aby mu dal „hlavu a patu“. Pokud čtenář v následujících kapitolách sezná, že tyto předpoklady splňují, bude tím splněn i narativní cíl mé práce.

Pozitivistickou metodu vnímám také svým způsobem jako obrannou reakci na postmoderní proudy v historiografii, které mají tendenci vše zpochybňovat a relativizovat až do té míry, že napadají samotnou výpovědní hodnotu historických pramenů. To jako badatel i člověk, který ve svém životě považuje několik hodnot za nezpochybnitelných, nemohu akceptovat. V případě historické vědy takovou hodnotu představuje přesvědčení o tom, že prameny obsahují fakta a poskytují nám svědectví o dějinách, o tom, „jak to bylo“, byť

⁸ Osobní rukopis vede k tomu, že historik je vlastně vypravěčem příběhů, které rekonstruuje na základě informací vyčtených z pramenů. Tento přístup považuji za legitimní a kompatibilní s metodologií zde uplatněnou, pokud je však zachována podmínka seriózního, odborného a kritického přístupu ke zdrojům, aby se předešlo nebezpečí vzniku čistě literárního a nikoli odborného textu. K otázce historické narace srov. esej amerického historika a kulturologa Haydena Whitea nazvanou *Historický text jako literární artefakt*: Hayden WHITE, *Tropika diskursu. Kulturně kritické eseje*, Praha 2010, s. 105–128.

rozhodně ne v úplnosti, tím méně nestranně. Proto nemohu postmoderní přístupy akceptovat a uplatnit ve svém výzkumu.

Pozitivistické pojetí aplikované v mém výzkumu se tedy od toho klasického, gollovského,⁹ liší ve dvou základních ohledech. Zaprvé jde o uvědomění si nemožnosti (a do jisté míry i nevhodnosti) plně se oprostít od osobních autorových hledisek a rukopisu; zadruhé o odlišný účel, jímž je – kromě nemožnosti navázat na dřívější práce – nepřijetí postmodernismu a jakýsi „návrat ke kořenům“ historické práce. Zároveň jde o princip, jenž lze vztáhnout do obecného rámce daného filozofií *neopozitivismu*, a proto upřednostňuji tento pojem pro označení svého základního metodologického přístupu k historické práci, která se neřídí žádnou ústřední ideou, ani se nenapouje na žádný jiný velký filozofický či historický koncept.

Ve stručnosti lze tento neopozitivismus charakterizovat jako historiografickou metodu, která se snaží za využití informací obsažených v primárních pramenech poznat historii v nich zachycenou, aniž by si nárokovala stoprocentní objektivitu a nestrannost, a na druhé straně sledovala nějaký (přiznaný nebo nepřiznaný) ideový záměr.¹⁰ V tom se projevují i moderní či postmoderní vlivy – netroufám si tvrdit, že to, co se nachází v následujících kapitolách, představuje nezpochybnitelnou pravdu a objektivní zachycení dějinné skutečnosti. Stejně tak se nestavím proti kritickému zhodnocení či zpochybnění předkládaných závěrů, naopak je předkládám k diskusi. Taktéž si plně uvědomuji možnost analýzy problematiky vojenských invalidů, zběhů a delikventů v císařsko-královské armádě za sedmileté války z úplně jiných úhlů pohledu a za použití odlišných metod, ať už sociohistorických, antropologických, kulturněhistorických, nebo mnoha dalších. Odmítám však zpochybňovat hodnotu pramenů, na nichž se tato analýza zakládá, a obecněji také názor, že prameny tím či oním způsobem historii zachycují, obsahují a sdělují. Proto ji z nich můžeme poznat, zkoumat a založit na nich odborný text, jak se pokusím ukázat v dalších částech práce.

⁹ František KUTNAR – Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*, Praha 1997, s. 365–402.

¹⁰ Mezi historiky, k nimž se mohu na tomto místě z metodologického hlediska přihlásit (i když se v rámci studia českých dějin raného novověku zabývali jinými tématy), patří zejména Josef Kollmann (Josef KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika 1625–1630. Historie 1. generalátu*, Praha 1999; též, *Valdštejnův konec. Historie 2. generalátu 1631–1634*, Praha 2001) a František Roubík (František ROUBÍK, *K vývoji zemské správy v Čechách v letech 1749–1790*, Sborník archivních prací 19, 1969, č. 1, s. 41–188; též, *K vývoji poštovníctví v Čechách v 16. až 18. století*, Sborník archivu ministerstva vnitra RČS. Sv. 10, Praha 1937, s. 165–305). Druhý jmenovaný badatel má navíc pro tuto práci nemalý význam jako autor studie o dějinách českých zemských úřadů ve druhé polovině 18. století.

1.2. Charakteristika pramenů

Na první pohled se zdá, že první kroky badatele zabývajícího se problematikou vojenských invalidů, zběhů a delikventů by měly vést do Vojenského historického archivu v Praze a zde uloženého fondu *Generální velitelství Praha*, jenž má formálně obsahovat dokumenty vzniklé od roku 1723 a spojené s činností tohoto vrcholného vojenského orgánu pro Čechy (jeho moravskou analogii představuje fond *Generální velitelství Brno*, ten však zůstává do dnešních dnů nezpracován a nepřístupný pro nahlížení). Skutečně, tematicky fond mému záměru vyhovuje, neboť v něm nalezneme velké množství dokumentů ke všem třem typům vojenských osob. Avšak problém nastává u zaměření chronologického – drtivá většina pramenů se týká až období od počátku 19. století, a je tudíž pro zvolené téma nepoužitelná. Nedokáží přesně odpovědět na otázku, jak je to možné – prameny se mohly ztratit, nedochovat, anebo teprve čekají na své znovuobjevení a řádnou inventarizaci.

I když není možné se opřít o vojenské velitelství, byla tu ještě jedna instituce, která vojenskou agendu spravovala, a dochovalo se po ní mnoho užitečných materiálů. Touto institucí byla zemská *gubernia*, která vykonávala správní činnost v českých zemích po zrušení místodržitelství v roce 1749. Před rokem 1763 nesly tyto úřady název *reprezentace a komora*, což musíme vzít v potaz, neboť se svými kompetencemi od pozdějších gubernií poněkud lišily. Do agendy reprezentací a komor mimo jiné spadalo též udržování korektního vztahu mezi obyvateli a vojskem, a proto v ní nalezneme obrovské množství pramenů užitečných pro vojenskohistorický výzkum, včetně výzkumu invalidů, zběhů a delikventů (a to i navzdory tomu, že významná část vojenských materiálů pražské reprezentace a komory podlehla v 19. století poněkud nesystematickým skartacím, kvůli čemuž je nenávratně ztracena). Navíc můžeme jejich studiem zpětně rekonstruovat i obsah některých písemností vojenského velitelství, protože spisy se z velké části sestávají z úřední korespondence reprezentace s velitelstvím při řešení jednotlivých případů, stížností a podobně.¹¹

Typická písemnost, na kterou při výzkumu ve výše uvedených fondech narazíme, je označena výrazem *Pro memoria* vyjadřující záměr ji uchovat „na pamětnou“ i do budoucna.

¹¹ Bohužel, pro české gubernium a jeho předchůdce dosud neexistuje žádná monografie, a dost možná – vzhledem ke (bez nadsázky) gigantickému množství pramenného materiálu – ani nikdy existovat nebude (bylo mi řečeno, že pouze prameny oddělení *Publicum*, hlavního odboru gubernia, zahrnují dvě třetiny *veškerých* sbírek 1. oddělení Národního archivu, kde se fondy českého gubernia, včetně „mého“ odboru *Militare*, nacházejí). Nicméně je možné využít již zmíněnou obsáhlou studii Františka Roubíka: F. ROUBÍK, *K vývoji*, s. 41–188. Pro Moravu je již situace příznivější: Zbyněk SVITÁK, *Z počátků moderní byrokracie. Nejvyšší zeměpanský úřad na Moravě v letech 1748–1782*, Brno 2011.

Téměř vždy jde o koncepty, neboť čistopisy obdržel příjemce (velitelství); na čistopisy pak logicky narazíme zejména u dokumentů adresovaných reprezentaci. Podle všeobecných zásad však platilo, že čistopisy i koncepty (se všemi úpravami a korekturami) měly totožný obsah i stejnou právní platnost, z hlediska badatele se tak liší pouze úrovní své paleografické náročnosti. V případě konceptů představuje velmi častý jev absence uvedení místa vzniku písemnosti, zatímco čistopisy jsou vybaveny všemi potřebnými údaji.¹²

Dále se velmi často setkáme s oběžníky do všech krajů, snadno rozpoznatelnými podle nadpisu *In alle Kreise*, jejichž účelem bylo informovat reprezentaci podřízené krajské úřady o nových příkazech či opatřeních. Jejich častou, nikoli však samozřejmou, součástí představuje stručný výtah obsahu uvedený zpravidla v jednom z horních rohů protějščí stránky nebo jednoho z listů (záleží na rozsahu vlastního textu) – tento prvek je z hlediska výzkumu velmi vítaný, neboť usnadňuje práci s prameny a porozumění jejich obsahu.¹³ Užitečný zdroj informací reprezentují též extrakty reskriptů, tedy nařízení dvora. Ty samy o sobě zahrnovaly celou škálu otázek, a proto úředníci opisovali jejich znění na jednotlivé papíry a přikládali je ke spisům, jichž se tyto otázky konkrétně týkaly. Hlášení reprezentace do Vídně, opět zpravidla ve formě konceptu, identifikujeme podle nadpisů *Bericht* či *Ad Aulam*, a hlavně podle oslovení *Allernädigste Frau!*. Možné jsou i různé variace a kombinace těchto pojmů, které ale vždy poskytují dostatečný kontext k rozpoznání účelu a adresáta písemnosti.

Nelze opomenout prameny tištěné, zvláště takové, jejichž prostřednictvím sdělovala panovnice svá rozhodnutí obyvatelstvu. Z tohoto důvodu v jejich případě nepředstavuje neobvyklý jev čeština, narozdíl od rukopisných dokumentů. Ke svému výzkumu jsem rovněž využil prameny hromadné povahy, především konsignace zběhů sestavovaných za účelem jejich pronásledování, a seznamy vojenských invalidů povolávaných do služby na počátku sedmileté války. Ačkoli tyto písemnosti zahrnují i informace individuálního charakteru (jména, rodiště či domovské pluky jednotlivců), pro účely mého výzkumu se jako nejužitečnější ukázaly být kvantitativní údaje z nich vyplývající. Ty jsem shrnul do několika tabulek a grafů v příslušných kapitolách. Zcela specifický zdroj pak představují pomocné knihy zvané elenchy, jejichž podrobnému rozboru je věnována následující kapitola.

¹² Aby však odkazy na prameny, s nimiž se dále v textu setkáme, byly co nejuplněnější a nejjednodušší, uvádím místo vzniku i v těch, které ho neobsahují, avšak zcela logicky z nich vyplývá. Například koncept stížnosti sepsané českou reprezentací a adresované velitelství nemohl vzniknout jinde než v Praze. Čtenář ovšem i tak snadno rozliší, které materiály místo vzniku skutečně obsahují a u kterých je pouze odvozeno logickou úvahou, neboť ve druhém případě je vždy uvedeno v závorce.

¹³ Výtahy se samozřejmě mohou vyskytovat i na jiných druzích písemností, nikoli výhradně na oběžnicích do všech krajů.

Výše popsané zásady a pojmy vyplývají primárně ze studia pramenů fondu *České gubernium – militare* 1. oddělení Národního archivu v Praze, nicméně lze je vztáhnout i na reprezentaci a komoru Markrabství moravského, neboť způsob práce byl v těchto úřadech identický. Fond Moravského zemského archivu, kde jsou písemnosti moravské reprezentace dnes uloženy, se nazývá *Gubernium*. Vzhledem k časovým a dalším limitům, jimž jsem během výzkumu čelil, je nebylo možno prostudovat v míře srovnatelné s „pražskými“ prameny. Přesto hrají zcela nezastupitelnou roli, protože jsem v nich dohledal mnohé informace vedoucí k doplnění a zpřesnění celkových výsledků. „Brněnské“ prameny navíc (narozdíl od „pražských“) obsahují výsledky mutilantů, které významně napomáhají k proniknutí do problematiky této zvláštní kategorie vojenských delikventů, jak bude v následujícím textu ukázáno.¹⁴

1.3. Nedostatek sekundárních zdrojů – silná, nebo slabá stránka?¹⁵

Až na jednu významnou výjimku mi není známo, že by se v české vojenské či „civilní“ historiografii nějaký badatel dosud soustavně zabýval problematikou vojenských invalidů, zběhů a delikventů v císařsko-královské armádě za sedmileté války. Ani v zahraniční produkci, nakolik se mi podařilo zjistit, není situace o mnoho lepší (ovšem netroufám si tvrdit, že by můj průzkum v evropské, ba světové historické literatuře byl – vzhledem k jejímu obrovskému a každoročně narůstajícímu objemu – vyčerpávající). Nemohl jsem se tedy při výzkumu opřít o dřívější badatelské výstupy, a proto bylo třeba se obrátit na práce obecnějšího charakteru či odlišného zaměření a hledat v nich jednotlivé zmínky a inspirace. Pokud však vezmeme v potaz na začátku stanovenou zásadu, podle níž jsou výrazně upřednostňovány nevydané prameny, nejeví se absence relevantní literatury jako zásadní problém. Uvidíme, že následující kapitoly jsou skutečně postaveny především na dosud neprozkoumaných pramenech, což i vzhledem k (neo)pozitivistickému pojetí výzkumu vnímám jako přednost, a v tomto smyslu lze rovnou odpovědět na otázku položenou výše.

Vzhledem k tomu, že detailní rozbor vývoje a výsledků české vojenské historiografie v evropském i globálním kontextu byl podán na jiných místech,¹⁶ zaměřím se v následujícím

¹⁴ Pro názornější demonstraci toho, co bylo v této podkapitole řečeno, se v přílohách nachází několik fotografických vyobrazení jednotlivých typů pramenů, doprovázených příslušnými komentáři a odkazy.

¹⁵ V zájmu přehlednosti a zachování jednotné formy budou všechny odkazy na literaturu, články a edice v této podkapitole uvedeny v nezkrácené podobě bez ohledu na to, jestli již některé z těchto prací byly v dosavadním textu zmíněny. V následujících částech se již budu řídit podle standardních citačních pravidel.

výčtu autorů a jejich děl pouze na několik jednotlivých kategorií. Pokud se zabýváme sedmiletou válkou, nemůžeme vynechat celkový historický rámec 18. století, jemuž se věnuje z hlediska českých dějin desátý svazek *Velkých dějin Zemí koruny české* Pavla Běliny a dalších autorů, zatímco dostatek faktografických a strukturálnějších informací poskytl Aleš Skřivan, Jeremy Black nebo Jiří Hrbek.¹⁷ Vojenskohistorickou problematiku zde zastupují známé *Vojenské dějiny Československa* (pokud je vnímáme čistě jako faktografický zdroj a nevěnujeme pozornost nezbytnému ideologickému balastu), jejich aktuálnější slovenská verze a zejména skvělá práce britského vojenského historika Christophera Duffyho o císařsko-královské armádě za časů Marie Terezie, s níž by se podle mého názoru měl seznámit každý, kdo se o toto téma zajímá, i když nejde o knihu novou a bohužel neexistuje její český překlad. Celkovým dějinám habsburské armády od počátku raného novověku až do rozpadu podunajského soustátí se věnoval též kolektiv autorů pod vedením Jiřího Pernese.¹⁸ Lexikografické práce zastupuje proslulé Wurzbachovo dílo a také rozsahem nevelký, ale velice užitečný slovník sestavený Janem Vogeltanzem.¹⁹

Nelze se obejít bez biografií dvou panovníků, kteří ve střední Evropě roku 1756 již podruhé stanuli proti sobě. Francouzský pohled na život a vládu Marie Terezie, pro nějž je příznačná – alespoň u prvního z autorů – až úsměvná míra bagatelizace katastrofy, kterou pro bourbonskou monarchii znamenala porážka v sedmileté válce (ale zároveň přehlednou a dobře srozumitelnou formu) poskytli Jean-Paul Bled a Victor-Lucien Tapié, zatímco podrobné líčení osudů Fridricha II. zpracoval František Stellner. Za pozornost stojí také sborník o různých aspektech sedmileté války s ohledem na životní dráhu a charakter pruského krále. Pokud jde o životopisy vojevůdců, je třeba opět zmínit Pavla Bělinu, jehož *Generál Laudon* se nedávno dočkal druhého, doplněného vydání.²⁰

¹⁶ Marie Šedivá KOLDINSKÁ – Ivo CERMAN a kol., *Základní problémy studia raného novověku*, Praha 2013, s. 471–499; Ivan ŠEDIVÝ, *Česká historiografie vojenství 1989–2002. Témata, metody, osobnosti, problémy, kontexty*, Český časopis historický 100, 2002, č. 4., s. 868–901. Velmi kvalitní rozbor se nachází také v úvodních teoreticko-metodologických kapitolách knihy Vítězslava Prchala o aristokratických reprezentačních strategiích (viz dále).

¹⁷ Pavel BĚLINA – Jiří KAŠE – Jan P. KUČERA, *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek X. 1740–1792*, Praha – Litomyšl 2001; Jeremy BLACK, *Evropa osmnáctého století*, Praha 2003; Jiří HRBEK, *Evropa a absolutismus v 17. a 18. století (1648–1789)*, Praha 2012; Aleš SKŘIVAN, *Evropská politika 1648–1914*, Praha 1999.

¹⁸ Vojtech DANGL – Vladimír SEGEŠ, *Vojenské dějiny Slovenska. III. Zväzok. 1711–1914*, Bratislava 1996; Christopher DUFFY, *The Army of Maria Theresa. The Armed Forces of Imperial Austria, 1740–1780*, New York 1977; Jiří PERNES a kol., *Pod císařským praporem. Historie habsburské armády 1526–1918*, Praha 2003; *Vojenské dějiny Československa. II. díl (1526–1918)*, red. Andrej ROMAŇÁK – Vojtech DANGL, Praha 1986.

¹⁹ Jan VOGELTANZ, *Malý slovník starého vojenského názvosloví*, Praha – Litomyšl 2008; Constantin von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich. Enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 bis 1850 im Kaiserstaate und in seinen Kronländern gelebt haben*, Wien 1856–1891.

²⁰ Pavel BĚLINA – Jiří KAŠE, *Generál Laudon. Slavný vojevůdce a pán na Bečvárech*, Praha 2017; Eberhard BIRK – Thorsten LOCH – Peter Andreas POPP (edd.), *Wie Friedrich „der Große“ wurde. Eine kleine*

Práce obecnějšího charakteru o sedmileté válce zahrnují trojici monografií věnujících se průběhu konfliktu tohoto konfliktu v Evropě, Americe i Orientu. Již zmíněný Christopher Duffy vydal taktéž práci zaměřenou na císařsko-královskou armádu přímo v letech 1756–1763, zatímco jeho německý protějšek Eberhard Kessel zacílil na poslední tři válečné roky.²¹ Další autoři se jak v člancích, tak monografiích zabývali různými dílčími otázkami, ať už jde o jednotlivé bitvy, vojenské reformy císařsko-královské armády v meziválečném období, otázku vzniku stálé armády (nepostradatelné pro válečnictví 18. století) nebo různé kulturní dopady posledního velkého střetnutí předrevoluční Evropy.²²

Prakticky stejně významnou roli jako aspekt vojenský hraje v této práci i aspekt byrokratický – prameny zde pojednané pocházejí především z činnosti reprezentací a komor pro Čechy a Moravu (pozdějších zemských gubernií). Tyto instituce, vzniklé v souvislosti se zrušením české a rakouské dvorské kanceláře,²³ představují v našich správních dějinách 18. a 19. století významný faktor, neboť byly článkem spojujícím české země s administrativním centrem monarchie ve Vídni. Orientaci v ne zcela přehledné úřední struktuře habsburské monarchie a písemnostech, které její činností vznikaly, poskytují práce známé všem studentům historie a archivnictví, jejichž hlavními autory byli Zdeňka Hledíková a Jindřich Šebánek.²⁴ Zemské správě Království českého se obsáhle věnoval František Roubík, a v případě Markrabství moravského je zapotřebí zmínit především Slavomíra Brodessera a Zbyňka Svitáka.²⁵ Užitečné jsou rovněž předmluvy inventářů fondů *České gubernium* –

Geschichte des Siebenjährigen Krieges 1756 bis 1763, Freiburg im Breisgau 2012; Jean-Paul BLED, *Marie Terezie. Zakladatelka moderního státu*, Praha 2013; František STELLNER, *Fridrich Veliký. Cesta Pruska k velmocenskému postavení*, Praha 1998; Victor-Lucien TAPIÉ, *Marie Terezie a Evropa*, Praha 1997.

²¹ Christopher DUFFY, *Sieben Jahre Krieg. 1756–1763. Die Armee Maria Theresias*, Wien 2003; Eberhard KESSEL, *Das Ende des Siebenjährigen Krieges 1760–1763. Textband und Kartenschuber*, Paderborn 2007; Josef OPATRŇY, *Válka Mohykánů. Sedmiletá válka v Americe*, Praha 2000; František STELLNER, *Sedmiletá válka v Evropě*, Praha 2000; Michal WANNER, *Sedmiletá válka v Orientu*, Praha 2001.

²² Pavel BĚLINA, *Kolín 18. 6. 1757*, Praha – Litomyšl 1997; týž, *Kolínské dějství z pohledu „velké role“ Bedřicha II.*, Práce muzea v Kolíně. Řada společenskovední 5, 1989, s. 119–132; týž, *Slezské války a utváření moderního národního vědomí v českých zemích*, Střední Evropa 12, 1996, č. 63, s. 100–107; Josef FUČÍK, *K významu českých zemí pro vznik stálé habsburské armády*, Historie a vojenství 49, 2000, č. 2, s. 335–344; Josef PETRÁŇ a kol., *Počátky českého národního obrození. Společnost a kultura v 70.–90. letech 18. století*, Praha 1990, s. 112–118; Andrej ROMAŇÁK – Pavel BĚLINA – Petr ANDRLE, *Olomouc – Domašov 1758*, Praha – Litomyšl 1998; Andrej ROMAŇÁK, *Příspěvek k vojenským reformám v období osvícenského absolutismu*, Historie a vojenství 34, 1985, č. 3, s. 99–121; Marcus von SALISCH, *Treue Deserteure. Das kursächsische Militär und der Siebenjährige Krieg*, München 2009; Manfred SCHORT, *Politik und Propaganda. Der Siebenjährige Krieg in den zeitgenössischen Flugschriften*, Frankfurt am Main 2006.

²³ O tom blíže viz Thomas OLECHOWSKI, *Die Auflösung der Böhmisches Hofkanzlei und die Errichtung des Directorium 1749*, in: Karel MALÝ – Ladislav SOUKUP (edd.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618–1918*. Sborník příspěvků, Praha 2006, s. 243–249.

²⁴ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*, Praha 2005; Jindřich ŠEBÁNEK – Zdeněk FIALA – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Česká diplomatika do roku 1848*, Praha 1984.

²⁵ Slavomír BRODESSER, *Reorganizace zemské správy na Moravě a vznik reprezentace a komory (1749)*, in: Václav FROLEC (ed.), *Sborník k 100. výročí Muzejní a vlastivědné společnosti v Brně a k 60. narozeninám*

militare a *Gubernium*, poskytující odborný historický kontext ke studiu pramenů nacházejících se v Národním, respektive Moravském zemském archivu.²⁶

Z metodologického hlediska mi poskytly inspiraci a (přínejmenším) náměty k zamyšlení práce, které se k vojenské problematice v některých případech nevztahují vůbec, v jiných jen nepřímo, zato jsou však specializovány na oblasti lidové kultury či lidí na okraji společnosti. Tato témata jsou vojenským invalidům, zběhům a delikventům, nacházejícím se v jistém smyslu také na okraji společnosti, ovšem té vojenské, příbuzná. I když jsem pro svůj výzkum nakonec zvolil odlišnou metodiku, tato díla přínejmenším ukazují, jak jinak je možno s ním a jeho prameny naložit a dobrat se k přínosným závěrům. Především chci poukázat na práce Petera Burkeho a Jiřího Fialy v kulturněhistorické oblasti, a dále na antropologicky koncipovaný výzkum Pavla Himla (další uvádím v poznámce). Ten se zaměřil na osoby nepříznivě nahlížené většinovou společností pro svou odlišnost a nezávislost, což byl podle mého mínění třeba právě příklad invalidů pobývajících na venkově (ačkoli se jim autor explicitně nevěnuje).²⁷ V oblasti vojenské historiografie nelze opomenout první rozsáhlejší domácí pokus o její sociohistorické pojetí z dílny Marie Šedivé Koldinské a Ivana Šedivého, a také publikovanou disertační práci Vítězslava Prchala. Ta již spadá do proudu *New Military History*, zvláště pak jednoho z jejích nosných konceptů, a sice vojenské revoluce, o níž rozvířil diskusi Geoffrey Parker. Nakonec, pokud byla jejím důsledkem stálá armáda (spolu s dalším), pak i ony vojáky „na okraji“ můžeme považovat za její produkty.²⁸

PhDr. Vladimíra Nekudy, CSc., Brno 1988, s. 369–375; týž, *Správa na Moravě v době absolutismu*, in: Tomáš KNOZ (ed.), *Morava v době baroka*. Sborník příspěvků ze stejnojmenného cyklu přednášek, Brno 2004, s. 33–46; Jan JANÁK, *Moravští zemští hejtmani a guvernéři 1720–1849*, Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity. Řada historická (C) 52, 2003, č. 50, s. 161–167; František ROUBÍK, *K vývoji zemské správy v Čechách v letech 1749–1790*, Sborník archivních prací 19, 1969, č. 1, s. 41–188; Bohumír SMUTNÝ, *Jindřich Kajetán Blümegegen – člověk Marie Terezie na Moravě*, in: Jiří MITÁČEK (ed.), *Vládcové Moravy*. Kniha statí ze stejnojmenného cyklu přednášek, Brno 2007, s. 155–164; Zbyněk SVITÁK, *Dohled nad úřednictvem za tereziánských reforem na Moravě*, in: Zdeněk HOJDA – Hana PÁTKOVÁ (edd.), *Pragmatické písemnosti v kontextu právním a správním*, Praha 2008, s. 383–394; týž, *Z počátků moderní byrokracie. Nejvyšší zeměpanský úřad na Moravě v letech 1748–1782*, Brno 2011.

²⁶ Karel BERÁNEK – Josef KOLLMANN, *České gubernium. Díl VII. – militare. 1748–1835. Svazek I.–II.* (inventář archivního fondu), Praha 1960; Slavomír BRODESSER – Miroslav TRANTÍREK – Dana VOTOUPALOVÁ, *B1 – Gubernium (1048). 1613–1785/1790* (inventář archivního fondu), Brno 1973.

²⁷ Peter BURKE, *Lidová kultura v rané novověké Evropě*, Praha 2005; Václav BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010; Jiří FIALA, *Dobové české slovesné reflexe slezských válek*, Olomouc 2001; Jindřich FRANCEK, *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada, svazek III. Zločinnost a bezpráví*, Praha – Litomyšl 2011; Pavel HIML, *Zrození vagabunda. Neusedlí lidé v Čechách 17. a 18. století*, Praha 2007. Součástí práce Jiřího Fialy představuje i edice dobové české písňové tvorby: Jiří FIALA (ed.), *České písně ze slezských válek*, Olomouc 2001. Na tomto místě se také hodí připomenout edici Felífova letopisu, citovanou v úvodu: František Václav FELÍŘ, *Letopis 1723–1756*, Praha 2011.

²⁸ Marie KOLDINSKÁ – Ivan ŠEDIVÝ, *Válka a armáda v českých dějinách. Sociohistorické črty*, Praha 2008; Geoffrey PARKER, *The Military Revolution. Military Innovation and the Rise of the West. 1500–1800*, Cambridge 1996; Vítězslav PRCHAL, *Společnost hrdinů. Válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550–1750*, Praha 2015.

Nicméně, tato práce je svou podstatou pozitivistická, a proto se její hlavní metodologické vzory nacházejí jinde. Z hlediska jejího jazyka a pojetí coby vyprávěného příběhu lze odkázat na eseje Haydena Whitea, zatímco identifikaci a pojmenování této podstaty usnadnil pohled do dějin českého dějepisectví, zprostředkovaný v historických kruzích známou knihou Františka Kutnara a Jaroslava Marka.²⁹ Vzor pro vlastní práci s prameny a tvorbu odborného textu představují například výzkumy Josefa Kollmanna a Františka Roubíka (třebaže jinak tematicky orientované), ovšem toto by se dalo tvrdit o mnohých z již uvedených děl. Sám jsem měl možnost provést jakousi ostrou zkoušku v podobě článku o přestavbě letohrádku Hvězda na skladiště střelného prachu, neboť metodické principy a postupy osvojené během přípravy této studie jsem naplno a ve větším rozsahu aplikoval i zde.³⁰

Zbývá už jen zmínit několik autorů, jejichž práce s mým tématem souvisejí přímo. Onu významnou výjimku řečenou na začátku představuje Pavel Heřmánek, z jehož pera pochází monografie o pražské invalidovně, z níž je možno načerpat řadu užitečných informací, ačkoli se zaměřuje převážně na období 19. a prvních dekád 20. století.³¹ Zaujme také článek amerického badatele Thomase Agostiniho o dezertérech mezi britskými vojáky a námořníky na americkém bojišti sedmileté války. Autor zde poukazuje na častý irský původ a původně řemeslnická povolání zběhů, nepříliš úspěšné preventivní snahy důstojníků, jakož i inklinaci k tvrdým trestům pro dopadené provinilce. Zajisté bychom našli mnohé styčné body při srovnání fenoménu dezerce ve střední Evropě a severní Americe, například motivaci ke zběhnutí nebo snahu o nalezení pomoci u místního obyvatelstva, v americkém případě i u indiánských kmenů. Zároveň však není možné mezi tyto dvě oblasti klást rovnítko: zatímco předpoklad, že se zběhové z císařsko-královské armády budou snažit dostat zpět do svých rodišť, působil ve středoevropských poměrech zcela logicky, za oceánem byla taková možnost daleko méně pravděpodobná – samozřejmě pokud nešlo o zběhy z řad kolonistů.³² Zdrojem pro tuto práci mi byl pochopitelně i předchozí výzkum, konkrétně diplomová práce,

²⁹ František KUTNAR – Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*, Praha 1997; Hayden WHITE, *Tropika diskursu. Kulturně kritické eseje*, Praha 2010.

³⁰ Josef KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika 1625–1630. Historie 1. generalátu*, Praha 1999; týž, *Valdštejnův konec. Historie 2. generalátu 1631–1634*, Praha 2001; František ROUBÍK, *K vývoji poštovníctví v Čechách v 16. až 18. století*, Sborník archivní ministerstva vnitra RČS. Sv. 10, Praha 1937, s. 165–305; Ondřej ŠVEHELKA, *Přestavba letohrádku Hvězda na prachárnu v letech 1779–1781 ve světle pramenů českého gubernia a stavebního úřadu na Pražském hradě*, Archivní časopis 66, 2016, č. 2, s. 29–44.

³¹ Pavel HEŘMÁNEK, „Aby nemuseli nakonec žebrati.“ *Příběhy z dějin karlínské Invalidovny*, Praha 2015.

³² Thomas AGOSTINI, „Deserted His Majesty's Service": *Military Runaways, the British-American Press, and the Problem of Desertion during the Seven Years' War*, *Journal of Social History* 40, 2007, č. 4, s. 957–985.

v níž jsem se zabýval pouze vojenskými zběhy, avšak v delším časovém horizontu.³³ Proto bylo nezbytné na ni často odkazovat v příslušné kapitole, i když jsem v oblasti zběhů dosáhl rovněž nových zjištění.

³³ Ondřej ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové v době osvícenského absolutismu ve světle dokumentů českého gubernia a dalších pramenů* (diplomová práce), Praha 2013.

2. Elenchy – cesta k nedochovaným „pražským“ pramenům?

Cílem této kapitoly je představit obsah elenchů, pomocných knih reprezentace a komory Království českého v Praze (pozdějšího českého gubernia), které řadily jednotlivé spisy vojenského charakteru (militare) do tematických skupin, dělících se dále na čísla a podčísla.³⁴ Souběžně s tím se vyskytovalo rozdělení chronologické na několikaletá období, přičemž některá písmena mají v různých obdobích odlišný význam. Sedmiletá válka je totožná s jedním z období, konkrétně 1756–1762, zahrnutém ve dvou svazcích elenchů.³⁵ Z toho vyplývá, že všechny spisy, které v reprezentaci a komoře v těchto letech vznikly, by měly být zaznamenány právě zde. (Rok 1763 vynechávám jednak pro zjednodušení, jednak z toho důvodu, že se během něj odehrály pouze dva poslední měsíce konfliktu, během nichž už nedošlo k žádným zvratům ani významnějším střetnutím.)

Záměrně uvádím „měly“, neboť určité části se nedochovaly, konkrétně celé písmeno A (zásobování vojska) a většina písmene B (od čísla 23 dále). V těchto dvou případech jde o jistotu, neboť to bylo v elenších při pozdějším archivním zpracování přímo vyznačeno. Nastávaly také situace, kdy se objevil pramen s určitým číslem (například F12), který se zase neobjevuje v elenchu, i když by tam měl být, respektive chybí poznámka o jeho absenci. Může tedy jít obdobný případ jako výše, jenom nedošlo k jeho zaznamenání, anebo také původní zápis nemusel vůbec vzniknout. To se bezesporu týká všech spisů patřících pod písmeno M (miscellanea), což lze odvodit už z názvu samotného druhého svazku (D–L). Zde je nad vší pochybnost, že spisy týkající se různých vojenských záležitostí nebyly do elenchů v tomto období záměrně vůbec zařazovány.

Struktura elenchů se řídí hierarchií písmeno – číslo – podčíslu. Máme-li tedy například datovaný spis označený signaturou D3/15, v elenchu pro dané období – v našem případě tedy 1756–1762 – ho nalezneme pod písmenem D (vojenští zběhové), číslem 3 (odměny za dopadené zběhy) a podčíslem 15 (konkrétní záležitost, pro tento případ viz níže). Spisy tudíž můžeme pomocí elenchů jak identifikovat v registratuře a celkové struktuře fondu, tak zvolit opačný postup a vyhledávat je v elenších s ohledem na téma, které nás zajímá. Samozřejmě

³⁴ Kromě elenchů existovaly ještě takzvané indexy, kde lze spisy dohledávat abecedně podle (dnešními slovy řečeno) klíčových slov, ovšem práce s nimi je mnohem náročnější a také méně spolehlivá, a proto jsem dal přednost elenchům. Zdaleka nejefektivnější pomůckou při vyhledávání spisů představují podací protokoly, uvádějící specifické číslo, jímž byl zároveň označen každý nový spis, který tak lze snadno a přesně lokalizovat. Ovšem tyto pomocné knihy se začaly používat až od osmdesátých let 18. století.

³⁵ Národní archiv Praha, I. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 4, elench A–C (1756–1762); inv. č. 5, elench D–L (1756–1762).

musíme mít neustále na paměti jistou míru nespolehlivosti vyplývající ze skutečností naznačených výše, ale v obecném slova smyslu se nám v elenších dostává neocenitelné pomůcky.

Klíčovou roli pro badatele hraje ovšem to, že u každého spisu (podčíslo) je zapsána stručná charakteristika jeho obsahu, a zároveň opět graficky znázorněno, jestli je dochovaný, nebo nikoliv. A právě v tom spočívá dle mého názoru největší potenciál elenchů – umožňují nám nejen proniknout do původní struktury fondu, z něhož čerpáme,³⁶ nýbrž také v základních obrysech vypátrat, co obsahovaly ty prameny, jejichž originály již dnes neexistují. Proto jsem prozkoumal tyto pomocné knihy a shromáždil obsahy spisů tematicky souvisejících s vojenskými invalidy, zběhy a delikventy. Těmto třem kategoriím vojenských osob se přímo věnují celá písmena (*F* pro invalidy, *D* pro zběhy a *E* pro delikventy, přesněji řečeno vojenské excesy), níže vypsaná ve své úplnosti (tedy tak, jak se dochovala v elenších). Ovšem příbuzné či související záležitosti lze objevit i v jiných skupinách, a proto zde zahrnuji výběr těch, které tato kritéria splňují, a to ze skupin *C* (vojenská soustředění) a *J* (doplňování vojska).

V závorce za označením spisu (pro přehlednost zvýrazněného) se pak nachází informace o tom, jestli se daný dokument nedochoval, a v tom případě je elench jedinou možností jeho výzkumu. Pokud není uvedeno nic, znamená to, že stále existuje a je možno ho studovat v originále. Prameny, které cituji v dalších kapitolách, tak lze dohledat v tomto soupisu jako dochované, nicméně nebylo v mých silách prozkoumat a zahrnout do textu vše, co se dochovalo (mám za to, že taková práce by si vyžádala mnoho dalších let usilovného výzkumu). Názvy skupin (například *C*) jsou odvozeny z inventáře fondu *České gubernium – militare*,³⁷ zatímco názvy čísel (například *C7*) již pocházejí přímo z elenchů, popřípadě jsem je vytvořil sám na základě obsahů jednotlivých spisů (v několika případech totiž elench uvedl v nadpisu jenom číslo a žádné shrnutí). Tyto obsahy vlastních spisů označených podčísly (například *C7/1*) elenchy uvádějí vždy, nikdy nenastala situace, že bych narazil pouze na podčíslo, u kterého by nebyla, byť jen několika slovy, uvedena jeho charakteristika.

Číslo spisů jsou v zásadě shodná s dnešními signaturami pramenů v rámci archivního fondu, podle kterých je určíme v inventáři. Ovšem signatury většinou zahrnují celé původní číslo, a tak pod dnešní signaturou (například *F1*, inventární číslo 217, číslo kartonu 78) leckdy

³⁶ A která je dosti – až frustrujícím způsobem – nejasná, pokud badatel s ní neobeznámený začne svůj výzkum rovnou u konkrétních spisů, které se mohou doslova vršit na hromady, a zdánlivě v nich panuje naprostý zmatek. O tom jsem se přesvědčil z vlastní zkušenosti.

³⁷ K. BERÁNEK – J. KOLLMANN, *České gubernium*, s. 11. Též konkretizaci obsahu, zahrnutou v poznámkách u jednotlivých písmen, čerpám z tohoto zdroje.

objevíme celý konvolut dokumentů. Jejich rozdělení a systematizaci nám umožní právě elenchy, kde zjistíme příslušná podčísla.

C: Vojenská soustředění³⁸

C7: Pruští zběhové a jejich odměňování jedním dukátem, respektive třiceti zlatými³⁹

C7/1: Oběžník do všech krajů – každému pruskému zběhovi vyplatit jeden dukát; pokud s sebou však přivede i koně, přidat mu za něj dalších třicet zlatých. Ty, kteří chtějí vstoupit do císařsko-královské služby, vypravit k odvodu do Vídně; 15. září 1756.

C7/2: Dotaz a příslušné informace krajského úřadu Plzeňského kraje (přijato 12. září 1756) ohledně opatřování pruských zběhů, kteří opouštějí zemi, pasy; 16. září 1756.

C7/3: 1. Oběžník do všech krajů – všichni příchozí prušští zběhové mají být vybaveni pasy ke vstupu do cizích zemí, pokud o ně požádají; 28. září 1756. 2. Zpráva o tomto pro generální vojenské velitelství v Čechách; 28. září 1756.

C7/4: Hlášení krajského úřadu Loketského kraje ohledně pruských zběhů Valentina Raaba a Antona Dierla, a zpráva, jak si do budoucna počínat s výplatou dukátu při vyhotovování pasů; 15. října 1756.

C7/5 (nedochováno): Zpráva krajskému úřadu Čáslavského kraje o rvačce dvou pruských zběhů v Habrech; 21. října 1756.

C7/6: Zpráva vojenské komisi o tom, jak dlouho se mají prušští zběhové zdržovat v zemi, aby mohlo být zařízeno vše ohledně jejich deportace; 19. listopadu 1756.

C7/7 (nedochováno): Hlášení o duchovním Joannesi Jacobu Robensovi, zatčenému v Německém Brodě kvůli rvačce a přivedenému do Prahy.

C7/8: Generálie – těm pruským zběhům, kteří nevstoupí do císařsko-královské služby, již nevyplácet dukát, a naopak těm, kteří ano, mají být placeny dukáty dva.

³⁸ Vojenská cvičení, tábory, záškodníci, vyzvědači, ranění, lazarety.

³⁹ Národní archiv Praha, I. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 4, elench A–C (1756–1762), písmeno C7.

C16: Smlouvy o vojenských zběžích mezi habsburskou monarchií a jejími spojenci⁴⁰

C16/1: Smlouva uzavřená mezi habsburskou monarchií a Bavorskem, Mohučí, Saskem, Falcí, Švábskem a Franky, spolu s příslušnou generálií.

C16/2: Smlouva uzavřená mezi habsburskou monarchií a Francií, spolu s příslušnou generálií.

C16/3: Vracení rozpoznaných bavorských zběhů u rekrutních transportů, které přicházejí z Kitzingenu v říši.

C17: Zavolací list pro císařsko-královské poddané, nacházející se v pruských civilních i vojenských službách, a opatření proti přecházení do cizích zemí⁴¹

C17/1: Generálie – zavlání poddaných Marie Terezie, nacházejících se v pruských vojenských a jiných službách, pod hrozbou konfiskace jejich majetku.

C17/2: Komunikace poddaných z Boleslavského kraje, toho času v pruských službách, s královským prokurátorem, zda bude jejich majetek zabaven.

C17/3: Oznámení dvoru o trvalém pobytu hraběte Schaffgotsche v Berlíně.

C17/4: Napomenutí a postihy kvůli přejití do nepřátelských pruských zemí.

C24: Tříleté subsidie od duchovenstva pro zraněné vojáky a ovdovělé manželky důstojníků⁴²

C24/1: Generálie – subsidie od duchovenstva, poskytnuté na tři roky zraněným vojákům, ovdovělým ženám důstojníků a osiřelým vojenským dětem.

C24/2: Vyúčtování nákladů na osiřelé vojenské děti zaopatřené ve Vlašském špitálu a chudobinci na Malé Straně.

C24/8: Oznámení generála Ariostiho, že denní zaopatření o dvou krejcarech pro osiřelé vojenské děti v polních špitálech by mělo být zúčtováno a počet dětí sepsán.

⁴⁰ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 4, elench A–C (1756–1762), písmeno C16.

⁴¹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 4, elench A–C (1756–1762), písmeno C17.

⁴² Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 4, elench A–C (1756–1762), písmeno C24. Vypisují zde jen dochované spisy, neboť z nedochovaných se nastíněné problematiky žádný přímo netýká. Celkově se pod tímto písmenem nacházelo dvacet spisů.

C27: Záležitosti pruských zajatců⁴³

C27/1 (nedochováno): Vytvoření soupisů pruských zajatců nacházejících se v Čechách (včetně pražských měst) a jejich zaslání ke dvoru.

C27/2 (nedochováno): Ubytování a přemísťování pruských zajatců.

C27/3 (nedochováno): Špitály pro nemocné a zraněné pruské válečné zajatce a pověření několika polních velitelů řízením jejich provozu a pěšáků dohledem nad nimi.

C27/4 (nedochováno): Transport pruských válečných zajatců do Uher a rakouských zemí, jejich příslušné pochodové dispozice a určení příprěží.

C27/5 (nedochováno): Pokyny pro velitele jezdeckta, pěchoty a invalidů ohledně výdeje denních porcí chleba a píce při transportu pruských válečných zajatců.

C27/6 (nedochováno): Výkupné za pruské válečné zajatce.

C27/7 (nedochováno): Hlášení krajského úřadu Čáslavského kraje vlašimskému hospodářskému úřadu o nepořádném pochodu pruských zajatců.

C27/8 (nedochováno): Korespondence pruských válečných zajatců prováděná bez schválení.

C27/9 (nedochováno): Dopravení jednoho zajatého holštýnského důstojníka prostřednictvím příprěže do Chebu.

C27/10 (nedochováno): Přivedení pruského korneta jménem Heinrich Gottlieb Jahn, který uprchl z věznice.

C27/11 (nedochováno): Peníze na zaopatření pruských válečných zajatců a příslušné vyúčtování.

C27/12 (nedochováno): Propuštění zajatců původem ze Saska, kteří pracovali v táborském špitálu pro Prusy a nyní jich již není zapotřebí.

C27/13 (nedochováno): Vlastní vykoupení pruského šikovatele Carla Ditricha.

C27/14 (nedochováno): Písemnosti od pruského komisaře Engla pro pruského plukovníka Kleista, dále pátrání po pruském sedláři Johannu Wilchensovi a fährnichovi Mannsteinovi, a dále soupis všech pruských válečných zajatců nacházejících se v Milešově.

C27/15 (nedochováno): Vyúčtování dřeva od města Tábora pro tamní pruské válečné zajatce a příslušná kvitance onoho dřeva od velením pověřeného invalidního kapitána.

C27/16: Generálie – výkaz toho, co bylo pruským zajatcům podáno na mzdě i jiných movitých věcech.

C27/17 (nedochováno): 7 zlatých 24 krejcarů pro pruské válečné zajatce přidělených hejtmanem Klatovského kraje a jejich zúčtování u válečné pokladny.

⁴³ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 4, elench A–C (1756–1762), písmeno C27.

C27/18 (nedochováno): Vyúčtování výdajů na hotovost, zaopatření, nocování, přípreže a léky pro pruské válečné zajatce od hejtmana Plzeňského kraje.

C27/19 (nedochováno): Město Čáslav vyúčtovává náklady na pruské zraněné a zajatce.

C27/20 (nedochováno): Přemístění pruských válečných zajatců z Radenína do Tábora.

C27/21 (nedochováno): Komisaři Dierovi se oznamuje odchod pruských válečných zajatců do Petřvadlu, a dále jak se má nakládat s jejich výstrojí.

C27/22 (nedochováno): Hledání pruského korneta barona Reuaye, který se má nacházet mezi zajatci pobývajících u jezuitů.

C27/23 (nedochováno): Příkaz k vykonávání obezřetného dohledu na korespondenci a celkové chování zajatého pruského poručíka Holleho, ubytovaného v Táboře.

C27/24 (nedochováno): Krajský úřad Plzeňského kraje stran uhrazení nákladů na pruské válečné zajatce.

C27/25 (nedochováno): Oznámení krajského úřadu Chrudimského kraje ohledně nemocných pruských zajatců Balthasara Wentzla, Václava Haniše a granátnického kapitána Weyraucha, zdržujících se ve Vysokém Mýtě.

C27/26 (nedochováno): Oznámení dvoru ohledně obnosu ve výši dvou zlatých, který byl poskytnut na péči a léky pro zajatého pruského nadporučíka von Wagenheima.

C27/27 (nedochováno): Pokyny komisaři Dierovi, jak má postupovat ve věci pruských válečných zajatců Johanna Faulseitha a Johanna Wilhelma, a zaopatřovacích peněz a vybavení pro zajatce v novobystřickém špitále.

C27/28 (nedochováno): Pruský poručík Holle podává stížnost kvůli příliš vysokým platbám hrobařům za pohřbívání mrtvých pruských vojáků, a také kvůli drahým dodávkám dřeva.

C27/29 (nedochováno): Město Litomyšl požaduje zaplacení 38,18 zlatých za chléb pro procházející pruské zajatce, vydaných proti kvitanci kapitánu Alt-Wolfenbüttelova pluku Schusterovi.

C27/30 (nedochováno): Uhrazení škody ve výši 26 zlatých 41 a 1/4 krejcaru, která se udála pruskému kapitánu Storchovi.

C27/31 (nedochováno): Oznámení generálnímu vojenskému velitelství v Čechách ohledně jednoho pruského podporučíka, jenž se nachází v Zákupích v Boleslavském kraji.

C27/32 (nedochováno): Zaslání revizních listů moravské reprezentaci a komoře kvůli 398 pruským zajatcům, odeslaným do Brna.

C27/33 (nedochováno): Zamítnutí žádosti města Tábor o zřízení dodávek dřeva pro tamní pruské válečné zajatce od jiných poskytovatelů.

C27/34 (nedochováno): Propuštění pruského proviantního správce Bayera na tři měsíce, aby dal do pořádku své účty, a zřízení jeho ubytování v Novém Domě.

C27/35 (nedochováno): Prodej pokažené pruské výstroje těm, kdo nabídnou nejvíc, ponechání si použitelných usní a jiných trvanlivých věcí v dobrém uschování.

C27/36 (nedochováno): Město Čáslav kvůli zabavení 80 zlatých 16 krejcarů, patřících nepřátelským nemocným a zraněným mužům.

C27/37 (nedochováno): Ubytování zajatých pruských důstojníků v Počátcích a Pacově, poddůstojníků a řadových vojáků v Pelhřimově, protože prvně jmenovaná obec není schopna zajistit kompletní zásobování.

C27/38 (nedochováno): Přivedení pěti zajatých pruských husarů, kteří uprchli z Tábora a byli dopadeni v Klatovském podílu.

C27/39 (nedochováno): Ustavení Tábora, Radenína, Pelhřimova a případně Pacova pro ubytování pruských válečných zajatců.

C27/40 (nedochováno): Ubytování pruských válečných zajatců na zámku Radenín kvůli nedostatku místa v Táboře.

C27/41 (nedochováno): Ubytování pruských válečných zajatců na tábořské radnici a vyklizení proviantního materiálu, který se tam nachází.

C27/42: Ubytování pruských důstojníků mimo kasárny a přiměřené zabezpečení řadových vojáků.

C27/43 (nedochováno): Dodání mouky ze skladu v Německém Brodě pro pruské vězně v Táboře.

C27/44 (nedochováno): Obstarání chleba a dřeva pro pruské vězně nacházející se v újezdských kasárnách.

C27/45 (nedochováno): Kvitanice Královéhradeckého kraje za přípraze poskytnuté pruským zajatcům a zraněným.

C27/46 (nedochováno): Transport pruských válečných zajatců do Tábora.

C27/47 (nedochováno): Zaslání 58 pruských vězňů přímo do Prahy kvůli tomu, že u sebe měli zlehčené mince.

C27/48 (nedochováno): Oznámení pražského Žida Joachima Kuha generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, že mu má zajatý pruský poručík Uchteritz zaplatit padesát zlatých za kapesní hodinky.

C27/49 (nedochováno): Vyřízení ubytování pruských rukojmích a vězňů v Praze u ubytovací komise a generálního vojenského velitelství v Čechách, dále jejich transport do Chebu s dostatečným zajištěním a výměna za císařsko-královské zajatce.

C27/50 (nedochováno): Stížnost příbuzných tábořského radního kvůli odnětí pokojů v jejich domech pro zajaté pruské důstojníky.

C27/51 (nedochováno): Opatření osmnácti čtyřspřežných vozů a čtyř postrojených koní spolu s jedním komisařem z Litoměřického kraje k transportu pruských důstojníků a jiných vojenských osob z Teplic, uhrazení vzniklých nákladů z berní.

C27/52 (nedochováno): Rozhodnutí komisaře Garzuliho ohledně pruských válečných zajatců pobývajících v Táboře a okolí.

C27/53 (nedochováno): Zneuctění obrazu Spasitele v Chrudimi spáchané jedním zajatým pruským fähnrichem.

C27/54 (nedochováno): Město Tábor kvůli vystěhování pruských válečných zajatců z radnice a jejich dalšímu přesunu prostřednictvím dohody s majorem von Szentivani, a zamítnutí žádosti města o redukci celkového počtu ubytovaných zajatců.

C27/55 (nedochováno): Uvěznění nadporučíka Martiniho z Bayreuthova pluku kvůli přestěhování několika zajatých pruských důstojníků do Pelhřimova.

C27/56 (nedochováno): Žádost hessenských rukojmích o volný pohyb uvnitř pražských bran, aby nabyli zdraví.

C27/57 (nedochováno): Informace komisaře Garzuliho, jak postupovat ve věci vyúčtování mezd zemřelých pruských vojáků, nakládání s výstrojí a pořizování rakví.

C27/58 (nedochováno): Komisaři Garzulimu se sděluje, aby zajatým pruským důstojníkům již nebyly poskytovány žádné zálohy.

C27/59 (nedochováno): Stížnost hejtmána Prácheňského kraje kvůli nezpůsobilosti komisaře přiděleného k procházejícím pruským kolonám, což zapříčinilo velký nepořádek.

C27/60 (nedochováno): Zadržení pruských válečných zajatců se souhlasem majora Szentivaniho, aby uklidili svůj špitál.

C27/61 (nedochováno): Určení pochodových tras, mezd, zaopatření a ubytování pro pruské prapory a švadrony zajaté u Maxenu a Großenhainu, včetně generality.

C27/62: Generálie – stanovení odměny ve výši jednoho dukátu za každého přivedeného uprchlého pruského válečného zajatce.

C27/63 (nedochováno): Stížnost pruských rukojmích kvůli špatnému ubytování a stravnému a příslušné vyšetřování.

C27/64 (nedochováno): Komisaři Billardovi se sděluje, že prušští váleční zajatci, kteří se narodili v Čechách a chtějí vstoupit do služeb Laudonova samostatného praporu, mají být přijati, ostatní mohou být propuštěni domů.

C27/65 (nedochováno): Krajským úřadům Žateckého, Litoměřického a Boleslavského kraje se nařizuje, aby byli zabaveni všichni objevení koně s pruským znamením.

C27/66 (nedochováno): Ubytování pruských rukojmích přivedených od generála Becka.

C27/67 (nedochováno): Komisaři Paroubkovi se sděluje a nařizuje, aby bedlivě sledoval každý krok zajatého pruského generála Rebentische.

C27/68 (nedochováno): Veřejné oznámení o přivedení uprchlého pruského důstojníka jménem Wondern spolu s řadovým vojákem Ditrichem Kletschkem.

C27/69 (nedochováno): Komisaři Garzulimu se sděluje, aby pozastavil výplaty gáží zajatým pruským důstojníkům.

C27/70 (nedochováno): Stížnost zajatých pruských důstojníků na odepření gáží, jejich odkázání na komisaře Garzuliho.

C27/71 (nedochováno): Urovnání sporu asistenta komisariátu Vorla kvůli naturáliím pro pruské válečné zajatce.

C27/72 (nedochováno): Zaslání soupisu zajatců a mužů, kteří se vykoupili ze zajetí, odeslaných z Drážďan, generálnímu vojenskému velitelství v Čechách.

C27/73 (nedochováno): Zamítnutí žádosti města Tábora o snížení počtu ubytovacích míst pro pruské válečné zajatce s dodatkem, že kvůli nedostatku místa má být zámek Radenín určen k ubytování nemocných.

C27/74 (nedochováno): Stížnost pruských válečných zajatců na nedostatek dřeva a slámy.

C27/75 (nedochováno): Krajskému úřadu Litoměřického kraje se sděluje, aby byli nemocní a zranění muži přemístěni do Roudnice, zatímco Chorvati, pruští váleční zajatci a rukojmí do Prahy.

C27/76 (nedochováno): Hlídní pruských válečných zajatců v Pelhřimově tamními měšťany, dále schválení zajateckého ubytování v Mezdrčicích a Červeném Záhoří, dále jejich další přeložení se souhlasem majora Szentivaniho v případě zvýšení jejich počtu.

C27/77 (nedochováno): Krajskému úřadu Táborského kraje se oznamuje, aby pokračoval ve vyhotovování kvitancí na přiděly dřeva a slámy ubikacím pruských válečných zajatců.

C27/78 (nedochováno): Oznámení hejtmana Kouřimského kraje ohledně posledního transportu pruských válečných zajatců.

C27/79 (nedochováno): Přesun nemocných pruských válečných zajatců z Boleslavského kraje do Tábora.

C27/80 (nedochováno): Polní válečný komisař Garzuli kvůli provedení rychlé kontroly zajatých pruských důstojníků i řadových vojáků.

C27/81 (nedochováno): Přesunutí nemocných pruských válečných zajatců do Záhoří a Mezdřic kvůli nedostatku místa v Blatné.

C27/82 (nedochováno): Přeložení nemocných a zraněných pruských válečných zajatců k ubytování do Blatné, zdravých však do Prácheňského kraje, dokud tam bude místo – v opačném případě do Českého Krumlova; dále zřízení špitálu v Blatné a opatření několika felčarů, a nabídka miličinského zámku pro špitál.

C27/83 (nedochováno): Manželé Schlumbergovi kvůli činži za tři čtvrtě roku, vymáhané na pruských rukojmích.

C27/84 (nedochováno): Pruskému arcidiákonu Buselovi se za jistých podmínek dovoluje odcestovat do teplických lázní.

C27/85 (nedochováno): Oznámení majoru Heinzi Hoffmannovi, aby zaslal obligaci na 129 zlatých, pohledávaných u pruského generála Rebentische, a vyzvedl si peníze.

C27/86 (nedochováno): Přesunutí tří dětí, které pozůstaly po zesulé ženě jednoho pruského válečného zajatce.

C27/87 (nedochováno): Vrácení zálohy 290 zlatých pro pruské válečné zajatce kolínskému duchodenskému úřadu.

C27/88 (nedochováno): Zaslání originálů dlužních úpisů pruských důstojníků z Počátků a Pelhřimova.

C27/89 (nedochováno): Rozdělení pruských zajatců na muže původem ze Saska a odjinud.

C27/90 (nedochováno): Počátecký primátor zakazuje své dceři stýkat se a dopisovat si se zajatým pruským podplukovníkem Literitzem.

C27/91 (nedochováno): Peněžní záloha pruským rukojmím.

C27/92 (nedochováno): Odeslání jednoho kladského poddaného, který se při dobytí města nacházel mezi pruskými válečnými zajatci, domů.

C27/93 (nedochováno): Město Aš žádá náhradu kvůli zamýšlenému zaopatření zraněných pruských válečných zajatců.

C27/94 (nedochováno): Dotaz, zda by se mohlo několik pruských válečných zajatců, zotavených v Táboře, oženit s tamními obyvatelkami.

C27/95 (nedochováno): Zálohy na mzdy poskytnuté pruským válečným zajatcům z kolínské židovské kontribuční pokladny.

C27/96 (nedochováno): Přesunutí pruského polního myslivce jménem Weeber, zajatého říšskou armádou, z Tábora do Kremže.

C27/97 (nedochováno): Stížnost na královéhradeckého proviantního důstojníka Parduška kvůli špatnému zaopatření pruských válečných zajatců.

C27/98 (nedochováno): Čáslavský magistrát kvůli splacení 70 zlatých 42 krejcarů, utracených roku 1758 na zaopatření pruských válečných zajatců.

C27/99 (nedochováno): Vrchnostenský úředník panství Lanškroun Johann Georg Richter kvůli úhradě 181 zlatých vynaložených na transport pruských válečných zajatců.

C27/100 (nedochováno): Pruský kornet Tucholka žádá o peněžní zálohu.

C27/101 (nedochováno): Odeslání 36 kladských poddaných, jedenácti Sasů, dvou Švédů a pěti zběhů do Prahy.

C27/102: Předpis o každoměsíčním zasílání soupisů pruských válečných zajatců nacházejících se v Čechách.

C27/103 (nedochováno): Správce kolínské kontribuční pokladny kvůli náhradě mzdy pruských válečných zajatců ve výši 77 zlatých 33 a 3/4 krejcaru.

C27/104 (nedochováno): Dotaz, kde se nacházejí zajatí pruští důstojníci z Finkensteinova a Hollsteinova pluku, dále kde se nachází poručík Lachner z Rauschova pluku.

C27/105 (nedochováno): Přesun hannoversko-hessenských a braunschweigských válečných zajatců, přivedených od říšské armády, z Prahy do Chebu.

C27/106 (nedochováno): Přemístění pruských nemocných do Tábora.

C27/107 (nedochováno): Regulativ, jak postupovat při pohřbívání pruských válečných zajatců, kteří zemřeli v Táboře.

C27/108 (nedochováno): Protomedicus Wabrt o zaslání císařsko-královských vojáků, zraněných při akci u Landeshutu, do Kosmonos, pruských však do Tábora; dále transport 575 nemocných z Kosmonos do Mladé Vožice a apatyky z Pardubic do Tábora; dále vyúčtování neuhrazených částek.

C27/109 (nedochováno): Přivedení dvou pruských válečných zajatců jménem Carl Knobelsdorff z Zietenova a junker von Schönholtz z Wernischova husarského pluku, uprchlých z Kremže.

C43: Vykupování císařsko-královských vojáků z pruského zajetí vlastními prostředky a s tím související opatření⁴⁴

C43/1: Generálie – doprava císařsko-královských vojáků, kteří sami sebe vykoupili z pruského zajetí, do Prahy či k jejich plukům, spolu se zúčtováním mzdy a chleba pro ně během pochodu a vyplacení odměny ve výši jednoho dukátu.

⁴⁴ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 4, elench A–C (1756–1762), písmeno C43.

C43/2: Generálie – vojákům, vykoupivším se z pruského zajetí, se nemá dávat žádný odklad, nýbrž je třeba je zavést buď do Prahy, Hradce Králové, nebo k nejbližše ubytovanému vojsku, aby mohli být odesláni ke svým plukům.

C43/3: Generálie – vyhledat a sepsat všechny zanechané, opozdilé nebo zdržující se vojáky (spolu s uvedením pluků, k nimž patří) a poskytnout jim – zvláště nemocným – zaopatření a ošetření.

C43/4: Generálie – všechny řadové vojáky neopatřené pasem, ať se zdržují kdekoli mimo svůj útvar nebo ubytování, je nutno zadržet a odeslat k jejich plukům, nebo do Hradce Králové. Důstojníkům, kteří se bez rozkazů nacházejí mimo své přidělené místo, nelze poskytovat ubytování ani přiděly.

C43/5 (nedochováno): Zavedení dělostřelců, kteří se zčásti vykoupili, zčásti byli vyměněni, z Moravy do Českých Budějovic.

C43/6 (nedochováno): Voják Albrecht Kisner, jenž přešel k francouzské armádě, byl zajat Prusy a posléze sám sebe vykoupil.

C43/7: Generálie – císařsko-královští vojáci, kteří se sami vykoupili z pruského zajetí a potulují se nebo ukrývají, mají být nalezeni a přivedeni.

C43/8 (nedochováno): Zavedení dvou poručíků a 134 řadových vojáků, kteří se sami vykoupili z pruského zajetí, do Brna.

D: Vojenští zběhové⁴⁵

D2: Mužstvo, které roku 1756 uprchlo z Itálie a Rakouské Lombardie a s tím související nařízení⁴⁶

D2/1: Extrakt císařsko-královského reskriptu ohledně mužstva uprchlého z Rakouské Lombardie, jmenovitě snahy o dopadení Jana Šibisovského, Karla Hanička, Antona Krause a Johanna Berndta; vydáno 3. a přijato 10. ledna 1756, následně rozesláno do všech krajů 12. ledna 1756.

D2/2 (nedochováno): Extrakt císařsko-královského reskriptu o dezerci dvou kaprálů Pallaviciniho pluku Ondřeje Plasla a Jiřího Nováka; vydáno 6. prosince 1755 a do Táborského podílu Bechyňského kraje zasláno 15. prosince 1755.

⁴⁵ Jejich pronásledování, odměna za dopadení, generální pardony.

⁴⁶ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 5, elench D–L (1756–1762), písmeno D2.

D2/3 (nedochováno): V Písku narozený a z Rakouské Lombardie zběhlý řadový voják Königseggova pluku Vít Taček.

D2/4 (nedochováno): Johann Eyl, který přišel do Dobřan, předtím pracoval v Eremburgu ve Štýrsku jako krejčovský tovaryš a nyní se sám přihlásil jako zběh.

D2/5 (nedochováno): Ottmar Heintzl, řadový voják narozený v Halberstadtu, který zběhl z Mercyho pěšího pluku v Itálii.

D2/6 (nedochováno): Furýr František Vančurek z Pallaviciniho a řadový voják Jan Procházka z Königseggova pluku, kteří zběhli z Rakouské Lombardie.

D2/7 (nedochováno): Mathes Isnitz z Königseggova, Thomas Drasch z Mercyho, Martin Zurba z Hagenbachova a Josef Albert z Modenova pluku, kteří zběhli z Rakouské Lombardie.

D2/8 (nedochováno): Jiří Adamec z Königseggova, Johann Schwalb ze Stahrembergova, Josef Pokorný z Andlauova a Josef Steyneck z Modenova pluku, kteří zběhli z Rakouské Lombardie.

D2/9 (nedochováno): Martin Stellgitzer, Jan Pabiš, Johann Schräbel z Pallaviciniho, František Benešek, Jakub Vencl, Daniel Poltz z Andlauova, a Stephan Gimmer z Esterházyho pluku, kteří během května 1756 zběhli z Rakouské Lombardie.

D2/10 (nedochováno): Mužstvo, které během června 1756 zběhlo z Mercyho, Andlauova, Modenova a Forgáchova pluku v Rakouské Lombardii.

D2/11 (nedochováno): Čtyřměsíční dovolená pro Johanna Rotgotsche a Josefa Dornovského z Pallaviciniho pluku přebývajících v Itálii, aby mohli navštívit domovinu.

D2/12 (nedochováno): Mužstvo z Pallaviciniho, Stahrembergova, Hagenbachova, Andlauova a Modenova pluku přebývajících v Itálii, které zběhlo během července 1756.

D2/13 (nedochováno): Vojáci Josef Heřina a František Krupa, kteří zběhli z Rakouské Lombardie, a jejich přivedení.

D2/14 (nedochováno): Přivedení zběhů z pěších pluků v Rakouské Lombardii kaprála Thomase Schnelzera a řadových vojáků Georga Kastela a Franze Förstnera.

D2/15 (nedochováno): Přivedení kaprála z Königseggova pluku Friedricha Bichlera, který zběhl v Rakouské Lombardii.

D2/16 (nedochováno): Přivedení Martina Hertiny, který zběhl z Königseggova pluku v Itálii.

D2/17 (nedochováno): Norbert Wurba, Georg Püzeller, Antonín Novák a Josef Schwarz, kteří zběhli z Itálie, a jejich přivedení.

D2/18 (nedochováno): Přivedení šesti mužů, kteří dezertovali ze svých pluků v Itálii.

D2/19 (nedochováno): Řadoví vojáci Boschbischt a Johann Hernold, kteří zběhli ze svých pluků v Itálii, a jejich přivedení.

D2/20 (nedochováno): Johann Clum ze Stahrembergova a Christian Boidtlich z Andlauova pluku, kteří zběhli z Rakouské Lombardie, a jejich přivedení.

D2/21 (nedochováno): Řadoví vojáci Jan Boleslánský z Königseggova, Václav Bartok ze Stahrembergova a kaprál Jan Šika ze Sprecherova pluku, kteří zběhli z Rakouské Lombardie, a jejich přivedení.

D2/22 (nedochováno): Andreas Bleidel, Jacob Sattraba, Lucas Faller a Josef Schwedlich, kteří zběhli ze svých pluků v Rakouské Lombardii, a jejich přivedení.

D2/23 (nedochováno): Přivedení Albrechta Oxy, který dezertoval z Gyulaiova pluku v Rakouské Lombardii.

D3: Odměny za dopadené vojenské zběhy⁴⁷

D3/1 (nedochováno): Odměna žádaná staroměstským soudem kvůli zběhovi jménem Vögerle, nebo Vöckerle.

D3/2 (nedochováno): Řezník Jan Tichý ze vsi Boboř kvůli předání odměny za dodaného zběha Matěje Krupičku.

D3/3 (nedochováno): Odmítnutí vyplacení odměny panstvím Horažďovice a Vimperk kvůli dodání tří zběhů jménem Jacob Seilhofer, Caspar Reither a Wetz, protože oni sami se přihlásili jako dezertéři.

D3/4 (nedochováno): Dvakrát přijatá odměna za přivedeného zběha Wachtlicka, nebo Wüstlicha jedním libčanským poddaným.

D3/5 (nedochováno): Nevyplacení odměny za zběha z Esterházyho pluku rychtářovi vsi Kamenice Danieli Jirákoví.

D3/6 (nedochováno): Hospodářský úředník panství Honice Karel Martin Lounský žádá odměnu pro rychtáře vsi Kršín kvůli dodání zběha z Marschallova pluku.

D3/7 (nedochováno): Nevyplacení odměny za zběhlého řadového vojáka Jacoba Hofbauera, jenž dezertoval před devatenácti lety a nyní byl dopaden a předveden.

D3/8 (nedochováno): Čtyři zběhové zadržení v Chřibské, Nové Vsi a Úštěku, a odměna za ně.

D3/9 (nedochováno): Žádost purkrabího panství Děčín o odměnu za dodaného vojenského zběha.

⁴⁷ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 5, elench D–L (1756–1762), písmeno D3.

D3/10 (nedochováno): Žádost městského soudu Nového Kolína o odměnu za dodaného zběha z Hildburghausenova pluku.

D3/11 (nedochováno): Vyhotovení dodacích listů kvůli odměně za přivedení dvaceti bavorských zběhů pro plzeňské sedláky a tamní městskou stráž.

D3/12 (nedochováno): Vyplacení odměny sedlákům, kteří přivedli deset zběhů od florentských útvarů.

D3/13 (nedochováno): Vyplacení odměny dvoreckým poddaným za přivedení jednoho vozatajského pomocníka a dvou zběhů z říšské armády jménem Mathes Smid a Georg Perr.

D3/14 (nedochováno): Námitky plzeňského filiálního pokladníka proti vyplacení odměny za čtyři přivedené zběhy z Pálffyho pluku.

D3/15 (nedochováno): Námitky štábního profouse Christopha Willnera kvůli nedostačujícímu dosvědčení při vyzvedávání odměny za dodaného zběha Štěpána Kováře z Moltkeho pluku.

D3/16 (nedochováno): Námitky proti vyplacení odměny sedleckým a chlumeckým poddaným za dodání dvou zběhů jménem Valentin Petz a Paul Stradl.

D3/17 (nedochováno): Vyplacení odměny martínkovickému poddanému Laquayovi za odhalení tří francouzských zběhů.

D3/18 (nedochováno): Zamítnutí žádosti o odměnu pro dva hodkovické měšťany Caspara Clementa a Franze Dietricha za zběhlé dělostřelecké pomocníky, které dodali do Žitavy.

D3/19 (nedochováno): Stížnost osovského hospodářského ředitele Georga Schultze kvůli nevyplacení odměny za jednoho dodaného zběha.

D3/20 (nedochováno): Žádost karlštejnského revírního myslivce Mathese Seemanna o odměnu za jednoho dodaného zběhlého furýra z Wallisova pluku.

D3/21 (nedochováno): Město Krumlov žádá odměnu za dva přivedené furýry z de Ligneho pluku jménem Niclas Henrici a Conrad Wayrich.

D3/22 (nedochováno): Žádost Jana Procházky a Carla Sekarwanna o odměnu za dopadeného zběha Chytrého.

D3/23 (nedochováno): Josef Moravec spolu s osmi vojenskými invalidy z Košíře žádají polovinu odměny od pronajímatele kvůli přivedení dvou zběhlých invalidů.

D3/24 (nedochováno): Krajský úřad Prácheňského kraje likviduje vzniklé náklady na přivedení dvou furýrů Antona Heuschucha z Angerova a Petera Grafendorffa z de Ligneho pluku, aby se mohla uskutečnit náhrada pro všechny zúčastněné strany.

D3/25 (nedochováno): Žádost panství Lnáře o odměnu za přivedení pěti pruských zběhů.

D3/26 (nedochováno): Žádost města Klatovy o odměnu za jednoho přivedeného zběha.

D3/27 (nedochováno): Vyplacení odměny za přivedení dvou pruských zběhů (jeden dukát za hlavu) jistému Guthovi.

D3/28 (nedochováno): Vyplacení odměny panství Nový Dvůr za přivedení řadového vojáka Mercyho pluku Heinricha Rebschlägera, který utekl z olomouckých šancovních prací.

D3/29 (nedochováno): Žádost úředníka panství Zvoleněves Johanna Heinricha Haßera o odměnu za dopadení invalidy Wilhelma Hußmanna, zběhlého z roudnického polního špitálu.

D3/30 (nedochováno): Antonín Mecerád, písař ve Špitálské bráně, kvůli vyplacení odměny za přivedeného zběha z Pueblova pluku Johanna Kaufmanna.

D3/31 (nedochováno): Město Nový Kolín žádá odměnu za přivedení zběha z Alt-Wolfbüttelova pluku.

D3/32 (nedochováno): Město Beroun žádá odměnu za dodání dvou zběhů z Anhalt-Zerbstova pluku.

D3/33 (nedochováno): Zamítnutí žádosti o odměnu správci stárkovského panství.

D3/34 (nedochováno): Zamítnutí žádosti českodubského purkrabího Šudy o odměnu za dodaného zběha ze Simbschenova pluku a dvou invalidů.

D3/35 (nedochováno): Vyplacení odměny rychtáři Růžičkovi za přivedení zběha a zloděje Pavla Vančury.

D3/36 (nedochováno): Zamítnutí odměny netolickým sedlákům za údajně přivedeného zběha Leonhardta Julleta.

D3/37 (nedochováno): Žádost invalidy Karla Skolého o odměnu za přivedeného francouzského zběha Petera Lacona.

D3/38 (nedochováno): Dotaz, zda kolínský městský rychtář obdržel od kapitána Baaden-Durlachova pluku deset zlatých kvůli zběhům Johannu Rippovi a Schultzovi.

E: Vojenské excesy

E1–E24: Vojenské excesy⁴⁸

E1 (nedochováno): Skandální excesy, jichž se dopustili řadoví vojáci z pluku Ludvíka Wolfenbüttelského Vyskočil a Tobiáš na ženských osobách v Kaprově ulici; rána bodákem, vytaženým řadovým vojákem Morgensternem z Hildburghausenova pluku na soudního přisedícího, při hlídce v okolí kostela svatého Apolináře.

⁴⁸ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 5, elench D–L (1756–1762), písmena E1–E24. Narozdíl od ostatních skupin se skupina E dělí pouze na čísla.

- E2:** Neoprávněně zřízená verbovací místa od pluku arcivévody Josefa a dělostřelectva; obměna míst bránících pochodu od Esterházyho pluku.
- E3:** Zákaz nočního vycházení po večerce pro vojsko kvůli excesům například na úřednících Heimpacherovi a Hronovi či jiných civilních osobách.
- E4:** Zákaz vojenských excesů ve vinicích a před Novou branou.
- E5:** Generálnímu vojenskému velitelství v Čechách se ukládá, aby soudní sluhové a podobní lidé byli ponecháni bez překážky ve svých povinnostech; okradení písaře Cubetia vojáky.
- E6:** Generálnímu vojenskému velitelství v Čechách se oznamuje, že noční hlídky nemají zadržovat královské úředníky, úctyhodné osoby a služebníky v livrejích; záležitosti týkající se fürstenberského sekretáře Pavlíčka.
- E7:** Generálie – vojenské excesy dějící se při pochodech a v ubytování.
- E8:** Stížnost stavebního úřadu proti excesům páchaným jezdeckem v císařských stájích.
- E9:** Spor hrozící mezi proviantním důstojníkem Breitlacherem a městem Kolín; přeložení jmenovaného.
- E10:** Odškodnění požadované městským kamenickým mistrem Lauermannem na poručíku Kesslerovi pro učiněné hanebnosti.
- E11:** Spory vedené kutnohorským magistrátem a tamějším radním Černým proti válečnému komisaři Ohnesorgovi, předané k rozhodnutí nejvyšším místům.
- E12:** Lysá kvůli náhradě excesů spáchaných poručíkem Tusenim z pluku arcivévody Leopolda.
- E13:** Vyšetřování excesů spáchaných Chorvaty, hlášení krajskému úřadu Litoměřického kraje.
- E14:** Vojenské excesy spočívající v násilném odnětí povozů, určených k jiné činnosti.
- E15 (nedochováno):** Spory mezi hraběnkou z Valdštejna a bavorským nadporučíkem Schlundem kvůli inzultaci litomyšlského hospodářského ředitele.
- E16 (nedochováno):** Excesy pontonýrů, kteří u novoměstského soudu napadli dva sládkovy tovaryše.
- E17 (nedochováno):** Spory mezi plzeňským magistrátem a poručíkem Iziem z Trautmannsdorffova pluku, a Iziovi náležející odškodnění.
- E18 (nedochováno):** Koně a vozy, násilně zabavené hostinskému sluhovi z Komorního Hrádku Václavu Schneiderovi několika jezci.
- E19 (nedochováno):** Násilné zabavení ovsy spáchané dvěma jezci z Gelhayova pluku se svolením jejich rytmistra Petsche.
- E20:** Odnětí dřeva Chorvaty a jiné přečiny.

E21 (nedochováno): Trestuhodný čin řadového vojáka Wolfenbüttelova pluku Johanna Michaelise, který zabodl bajonet do prsou správce přádelny.

E22: Stížnost hejtmána Litoměřického kraje svobodného pána Rajského proti generálu Macquiremu kvůli neoprávněně obsazenému domu.

E23: Záležitosti excesů Los Riosova pluku.

E24: Stížnost hraběte Věžníka na neoprávněný lov jednoho husarského korneta na panství Obříství.

F: Vojenští invalidé⁴⁹

F1: Hospodářské záležitosti vojenských invalidů a pražské invalidovny⁵⁰

F1/1: Odkaz třicet zlatých od hraběnky Trautsonové, dcery hraběte Maxmiliána Ernsta von Regal.

F1/2: Nájem a další záležitosti na invalidovním panství Hořice.

F1/3: Vydání dluhopisu na tisíc zlatých fondům pro vojenské invalidy, odkázaného Rosou Příchovskou.

F1/4: Prodej hořických realit za 600 zlatých a potvrzení následně vystavené obligace, potvrzení přijetí 20 000 zlatých na úhradu výloh tělesných potřeb invalidů a pravidla pro oddělení materií a rubrik v předkládaných zprávách.

F1/5: Rozhodnutí Marie Terezie ohledně podílů pro péči o invalidy z odkazů invalidovně.

F1/6: Nájemkyně panství Hořice žádá zvýhodnění kvůli utrpěným válečným škodám, dále odkaz 1 300 zlatých od hraběte Dufforta a stavovská obligace od hraběte Hartika.

F1/7: Obligace od člena dvorské invalidní komise hraběte Kinského na 2 000 zlatých, žádost z hořického panství o uvolnění 857 zlatých 30 krejcarů ze stavovských obligací.

F1/8: Stavovské obligace pro invalidovnu.

F1/9: Odkazy pro invalidovnu od Margarety, vdovy po svobodném pánu von Radezkyn (15 zlatých), a od hraběnky von Höring (20 zlatých).

F1/10: Sto zlatých pro invalidovnu z niedermayerské pozůstalosti.

F1/11: Zhotovení a dodání dvou obligací na 12 600 zlatých od hraběte Filipa Šternberka.

F1/12: Záležitosti pronájmu invalidovního pivovaru, pálenice a polí.

⁴⁹ Pražská invalidovna, péče o invalidy, dozor, přesídlování.

⁵⁰ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 5, elench D–L (1756–1762), písmeno F1.

F2: Vojenští invalidé zaopatření v pražské invalidovně, revize, povyšování, dezerce, dovolené a obstarávání dalších potřeb⁵¹

F2/1: Generálie – vojenští invalidé.

F2/1 (nedochovaná část): Dezerce invalidy Václava Poppa, prodej uniformy Andreasi Ratschinerovi.

F2/2: 1. Stavovské potvrzení o sledování opatrování potřeb z fondu vojenských invalidů; 2. Vypovězení vdovy po invalidovi Zaříčanské; 3. Pokyn, aby bylo v podobných případech učiněno oznámení dvoru a vdovy o tom vyrozuměny; 4. Invalida Lauer má být vydán k službám poručíku Wurtzerovi, a též další invalidé mají být přiděleni jiným důstojníkům.

F2/3 (nedochováno): Odebrání invalidního příspěvku Janu Bohuslavovi, zběhlému z invalidovny.

F2/4 (nedochováno): Námitka invalidního kapitána Peralty proti zastavení výplaty gáže.

F2/5 (nedochováno): Odeslání invalidy Bartoloměje Stantzla, zaopatřeného v Jindřichově Hradci, do invalidovny.

F2/6 (nedochováno): Poručík zeměbrany Sontag žádá o udělení auditorského místa v invalidovně.

F2/7 (nedochováno): Přidělení místa v invalidovně invalidovi Ferdinandu Schreinerovi.

F2/8 (nedochováno): Náhrada dvacet zlatých za příprež od komisaře invalidovny Kaisera poručíku Popbergovi, dále prominutí náhrady 605 zlatých invalidnímu kapitánu Schreiberovi.

F2/9: Mustruňk invalidů, k tomu určené dny a místa.

F2/10 (nedochováno): Smrt štábního chirurga invalidovny Franze Schmidta.

F2/11: Zavedení stejnokrojů pro invalidy.

F2/12: Dodání 1 200 kusů plátěných košil od rumburské kupecké společnosti do invalidoven v Praze a Vídni.

F2/13: Potrestání invalidů zběhlých z posádkové služby.

F2/14 (nedochováno): Udělení 7 zlatých 18 krejcarů invalidovi Františku Příhodovi před jeho odesláním do Fulneku na Moravě.

F2/15 (nedochováno): Zadržení invalidy Carla Schuberta kvůli žebrotě na staroměstské radnici.

F2/16 (nedochováno): Zpráva z Libochovic o opovázlivostech a zlodějském počínání invalidy Jakuba Pátka a jeho stížnost kvůli zadržení zaopatření.

⁵¹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 5, elench D–L (1756–1762), písmeno F2.

F2/17 (nedochováno): Přesun invalidy Jana Molka z Libochovic do invalidovny kvůli neřestnému způsobu života jeho a jeho ženy.

F2/18 (nedochováno): Odeslání invalidy Pavla Pušálka, nebo Kušelíka, z Vlachova Březí do invalidovny.

F2/19 (nedochováno): Stížnost invalidy Jacoba Katzerowa na poličskou městskou radu, která ho a jeho ženu nutí uklízet ulice.

F2/20: Pověření jednoho pražského auditora výkonem auditorské funkce v invalidovně za 50 zlatých; příplatek tři zlaté furýrům poslaným do Chebu; záležitosti invalidů Gottfrieda Rotha, Jana Stočka a Christopa Friedricha Wenera.

F2/21 (nedochováno): Ubytování invalidy Johanna Rubela z Vimperka v invalidovně.

F2/22 (nedochováno): Nedávné propuštění invalidy Jana Kunráta.

F2/23: Generálmajorem von Galhau nařízená konskripce invalidů odeslaných z pluků v Čechách do invalidovny a jejich další odeslání do Pešti a Brna.

F2/24: Oznámení, co Marie Terezie nařídila ohledně zaopatření invalidních důstojníků v Chebu a tamtéž se nacházejících furýrů Rotha, Stočka a Wenera.

F2/25: Příkaz opatřit nějakou hotovost z invalidní pokladny, neboť z pokladny polních operací nelze získat nic.

F2/26: Z Chebu i odjinud domů zběhnuvší invalidé nemají být vrchnostmi přijímáni, nýbrž dodáni do pražské invalidovny k potrestání.

F2/27: Invalidé poslaní z Kouřimského kraje k řezání dříví pro invalidovnu.

F2/28: Požadavek předání kvitancí za dávky pro invalidy v Praze a Chebu.

F2/29 (nedochováno): Invalidu Daňka nelze kvůli nemoci přijmout do invalidovny.

F2/30: Hlášení o jednom štábním chirurgovi, který nabídl své služby invalidovně.

F2/31 (nedochováno): Stížnost invalidy Ondřeje Blahoty, nacházejícího se na panství Dešenice, ohledně jeho zaopatření.

F2/32: Přivedení zběhlého invalidního mužstva.

F2/33 (nedochováno): Záležitosti zběhlého invalidy Wentzla Mannsfeldta.

F2/34: Pokyn, že ke službě přivedení invalidé nemají nárok na požívání zaopatření z kontribuční pokladny, a ta panství, která přesto takový obnos obdrží, ho musejí nahradit, a v případě smrti invalidy má příslušný úředník zaslat osvědčení o této skutečnosti, a také každé čtvrtletí u filiální pokladny ověřovat správnost údajů o zaopatření invalidů.

F2/35: Hlášení dvoru o absenci plátna pro invalidy v rumburské manufaktuře.

F2/36: Potřeba částky 21 055 zlatých 55 krejcarů k úhradě zaopatření a stejnokrojů pro vojenské invalidy.

F2/37: Ve špitálech se nacházející vojáci, kteří trpí vodnatelností a souchotinami, z nich mají být uvolněni a zaopatřeni spolu s invalidy.

F2/38 (nedochováno): Úmrtí list zemřelého invalidy Johanna Müntzera, nebo Mentzera, má být zaslán moravskou reprezentací a komorou, neboť tento muž byl 1. dubna 1758 odeslán do Vídně.

F2/39 (nedochováno): Přivedení invalidy Angermanna, který zběhl z Chebu.

F2/40 (nedochováno): Stížnost invalidy Jacoba Steinbauera kvůli neobdržení předepsaného zaopatření od svého panství.

F2/41 (nedochováno): Zaopatření invalidy Pecháčka, neoprávněně zabavené jeho sestrou.

F2/42: Specifikace zaopatření vyplaceného tohoto roku (neuveden) invalidům válečnou pokladnou, panstvími a vrchnostmi.

F2/43: 15 650 zlatých přidělených vrchním daňovým úřadem na podporu invalidů a jejich řádné zúčtování.

F2/44: Peníze vyplacené na zaopatření invalidů.

F2/45: Invalidé, kteří se nacházejí mimo invalidovnu, budou od 1. listopadu 1758 získávat své zaopatření od obcí, kde se narodili.

F2/46 (nedochováno): Carl Geraltowitz von Geraltowitz, rytmistr kyrysnického pluku arcivévody Ferdinanda, a kapitán Fellner ze Zweibrückenova dragounského pluku kvůli přejítí do invalidního zaopatření.

F2/47 (nedochováno): Zaslání půlroční kvitance za zaopatření invalidy Jana Slezáka.

F2/48 (nedochováno): Pověření plukovního chirurga Tillierova pluku Kocha do invalidovny.

F2/49 (nedochováno): Invalidé Franz Soklossa a Matěj Soukal, propuštění z pluku Leopolda Dauna a osvobození od válečné služby, mohou zůstat v Jindřichově Hradci, avšak bez příspěvků.

F2/50 (nedochováno): Přidělení 61 kusů mušket pro ochranu invalidních konvojů.

F2/51 (nedochováno): Roční dodávky dřeva od podskalského obchodníka Hautha, dále přípřeže pro invalidy, dále propuštění invalidy Wiesenburga.

F2/52: Výdej půlměsíčního zaopatření pražským invalidům, výdej důstojnických gáží.

F2/53 (nedochováno): Přenechání služby schopného mužstva z invalidovny Löwensteinovu dragounskému pluku při ponechání si jejich vybavení.

F2/54 (nedochováno): Vyplacení jednoho zlatého 58 krejcarů invalidnímu granátníkovi Martinu Meyerovi z Deutschmeisterova pluku.

F2/55: Regulace porcí chleba pro invalidy na šest zimních měsíců.

F2/56 (nedochováno): Zaopatření řadového vojáka Wentzla Schiffnera z Alt-Colloredova pluku v invalidovně.

F2/57 (nedochováno): Odeslání invalidů z Hallerova, Gyulaiho a Bukowova pluku do skladišť.

F2/58: Zjišťování rodných obcí odcházejících propuštěných invalidů.

F2/59 (nedochováno): Vídeň požaduje seznam invalidů posádkových praporů a pěchotních skladišť.

F2/60: Odebrání dostupných punčoch pro invalidy z přádelny.

F2/61 (nedochováno): Přijetí Jana Dvořáka z Mercyho pluku do invalidovny.

F2/62 (nedochováno): Přivedení zběhlého invalidy Jacoba Seillera z Bottova pluku.

F2/63 (nedochováno): Udělení presidia invalidní komise hraběti Pachtovi a poté hraběti Sternbergovi.

F2/64 (nedochováno): Udělení penze invalidnímu poručíku Ledererovi.

F2/65 (nedochováno): Udělení odměny sekretáři Duchetovi (padesát zlatých) a účetnímu Zirchauerovi (sto zlatých).

F2/66 (nedochováno): Nařízení zaopatřit invalidu Hajného.

F2/67 (nedochováno): Zadržení invalidy Philippa Böhma, zběhlého z Kosmonos, v České Lípě, a jeho vydání.

F2/68 (nedochováno): Záležitosti zběhlého ošetřovatele nemocných a invalidy Jiřího Kořínka, dále vystoupení Mathiase Rosy z invalidovny.

F2/69 (nedochováno): Zaslání 94 zlatých vídeňské invalidní pokladně prostřednictvím transportu fůhrera Sebastiana Hörese.

F2/70 (nedochováno): Odstoupení řadového vojáka Šimona Vodičky z Bottova pluku z invalidovny.

F2/71 (nedochováno): Invalida Leopold Sohöpfer kvůli nabytí padesáti zlatých uložených jeho ženou u paní von Hillebrandt.

F2/72 (nedochováno): Přidělení 150 vojenských invalidů na stavbu mostu ve Veltrusech.

F2/73 (nedochováno): Zaopatření šílené manželky granátníka Vabrušky z Batthyányho pluku.

F2/74: Dotaz, zda lze tam, kde není přítomna domobrana, využít k těmto účelům invalidy.

F2/75 (nedochováno): Šikovatel Franz Waytner z Ogilvyho pluku požaduje 18 zlatých 40 krejcarů po Josephu Achbauerovi (pravděpodobně invalida, i když to není výslovně uvedeno).

F2/76: Předběžná zpráva o škodách způsobených nepřítelem na invalidovně a odhad cen oprav.

F2/77 (nedochováno): Baron von Pabienitz, bývalý rytmistr, žádá o ubytování v invalidovně.

F2/78: Zařízení náhradního ubytování na Novém Městě pražském pro kapitána von Deyma a správce invalidovní lékárny, kteří musejí uvolnit místo nemocným.

F2/79 (nedochováno): Uhrazení účtu 182 zlatých 21 krejcarů po zesnulém generálu von Arethovi.

F2/80: Pokyn, jakou cestou se mají ubírat invalidé odcházející do Uher a Rakous, a jakými přípřežemi mají být vybaveni.

F2/81 (nedochováno): Invalida Joseph Michel Hron požaduje odměnu za práci.

F2/82: Zaopatřování invalidů přicházejících z polního špitálu a jejich ubytování v pražských kasárnách a domech, dále jejich prověřování válečným komisařem Kayserem.

F2/83 (nedochováno): Invalidní kaprál Florian Rädlein žádá o zařazení do služby a podává informaci o své způsobilosti.

F2/84 (nedochováno): Povolení výkonu ševcovské profese invalidovi Jiřímu Kulhavému, avšak bez tovaryšů.

F2/85: Přídavky pro štábní a jiné důstojníky.

F2/86 (nedochováno): Svolení pro komisaře Kaysera, který působí v invalidovně, k použití deseti zlatých na úhradu psacích potřeb.

F2/87 (nedochováno): Přijetí kapitána Gärtnera a poručíka Exnera z pluku Karla Lotrinského do invalidního zaopatření.

F2/88 (nedochováno): Odeslání 35 mužů do invalidní konvojové setniny.

F2/89 (nedochováno): Pokyn hraběti Norbertu Kollowrathovi, aby se srozuměl s krajskými úřady ohledně povozů k přípřežím.

F2/90 (nedochováno): Přídavek ke gázi invalidního plukovníka a velitele špitálu Thibaulta.

F2/91: Odesílání vojenských invalidů od pluků.

F2/92 (nedochováno): Dotaz, jak naložit s osmnácti invalidy, kteří byli odesláni do Vídně bez dokumentů.

F2/93 (nedochováno): Smrt hraběte Kollowratha nacházejícího se v invalidním stavu.

F2/94 (nedochováno): Smrt invalidního poručíka Hamáčka a jeho pozůstalost.

F2/95 (nedochováno): Žádost pana von Grote na kapitána Hieklera (blíže nespecifikováno).

F2/96: Přivedení invalidů do cílových obcí.

F2/97: Invalidé, kteří se odebrali do invalidovny v Bruselu.

F2/98 (nedochováno): Vyhledání invalidy Paula Weinbergera, narozeného na panství Krumlov.

F2/99: Vyhotovení a zaslání seznamu křestních jmen a příjmení invalidů.

F2/100: Projekt na zaopatření 3 000 invalidů a množství zraněných důstojníků, nacházejících se mimo službu, bez zatížení státní pokladny.

F2/101 (nedochováno): Přivedení poručíka Sterla, který zběhl s tisícem zlatých z invalidního praporu.

F2/102: Mzda invalidního kapitána von Bruna (uveden rok 1762), jeho žádost o příplatek.

F2/103: Zaměstnání učitele Philipa Porschera v invalidovně.

F3: Vojenští invalidé nacházející se v zaopatření na území Prahy a jiných měst, jejich zločiny a trestání excesů⁵²

F3/1 (nedochováno): Potrestání plzeňského výběrčího kontribucí kvůli zadržení zaopatření invalidy Thomase Krause.

F3/2 (nedochováno): Osvobození od kontribuce požadované invalidou Johannem Wälschem kvůli výčepně piva, vína a kávy.

F3/3 (nedochováno): Vyšetřování invalidy a chomutovského měšťana Johanna Hentschla.

F3/4 (nedochováno): Spory mezi invalidou Jakubem Bláhou a zlonickým hospodářským úřadem.

F3/5 (nedochováno): Konec zaopatření pro broumovského invalidního šikovatele Frentzela.

F3/6 (nedochováno): Oznámení krajského úřadu Rakovnického kraje, že v Budíně se nenachází žádný invalida jménem Václav Procházka.

F3/7 (nedochováno): Záležitosti invalidy Víta Humla, propuštěného k zaopatření ve Slaném.

F3/8 (nedochováno): Špatné chování invalidy Gaudelaniho, nebo Gdainecka.

F3/9 (nedochováno): Dědické nároky invalidy Georga Liebermanna.

F3/10 (nedochováno): Invalida Martin Růžička, který byl kvůli nenapravitelnosti svého chování poslán z Libně do invalidovny

F3/11 (nedochováno): Invalida Marek Vít, odeslaný k zaopatření do Dlouhé Lhoty.

F3/12 (nedochováno): Invalida Matěj Kmelík ohledně denního zaopatření v jeho rodném Hradci Králové.

F3/13 (nedochováno): Přivedení invalidy Josefa Kličbery z Poděbrad kvůli různým excesům.

F3/14 (nedochováno): Zaopatření invalidy Peroutky v Petrovicích a Záhořanech.

F3/15 (nedochováno): Obstarání ubytování epilepsií trpícího invalidy Jiřího Doušky na panství Chlumec.

⁵² Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 5, elench D–L (1756–1762), písmeno F3.

F3/16 (nedochováno): Přemístění invalidy Václava Kudrny, dosud pobývajícího v Pardubicích, do invalidovny.

F3/17 (nedochováno): Vyšetřování stížnosti invalidy Jakuba Volána.

F3/18 (nedochováno): Dopravení invalidy Matěje Popela z Růžodolu do invalidovny kvůli špatnému způsobu života.

F3/19 (nedochováno): Matěj Novák žádá o zmírnění trestu a vyplacení peněz ze zaopatření.

F3/20 (nedochováno): Požadavek vyplacení mzdy pro invalidu Václava Cikána, zaopatřeného na panství Zásmyky, za práci hlídače brány.

F3/21 (nedochováno): Potulující se invalida Jacob Opitz.

F3/22 (nedochováno): Odeslání invalidy Václava Šmelcky k zaopatření do Pardubic.

F3/23 (nedochováno): Spory mezi městskou radou města Nepomuk a tamtéž usedlým propuštěným kaprálem z pluku Karla Lotrinského Janem Vokurkou.

F3/24 (nedochováno): Předání černovického invalidy Adama Hertla tamnímu magistrátu k trestnímu vyšetřování kvůli krádeži.

F3/25 (nedochováno): Stížnost invalidy Wenzla Lorenze Porta na ploskovického hospodářského ředitele.

F3/26 (nedochováno): Potrestání invalidy Tomáše Plevky z panství Netolice.

F3/27 (nedochováno): Odeslání invalidy Andream Dikera k zaopatření do Újezdu.

F3/28 (nedochováno): Odeslání invalidy Franze Engelmana do Jablonného.

F3/29 (nedochováno): Zamítnutí stížností invalidů Mathese Pischela z Nasavrku a Jacoba Katzerowa z Poláků.

F3/30: Generálie – do budoucna nemá být vyplácen dosud obvyklý příspěvek čtyři krejčary těm invalidům, kteří pobývají v Praze, narozdíl od těch, kteří budou k zaopatření s patřičnými doklady posláni jinam.

F3/31 (nedochováno): Opatření zaopatření pro invalidu Jana Korského z panství Semily.

F3/32 (nedochováno): Invalidé Antonín Peršák, Pavel Moravec a Martin Moravec, zaopatření na panství Dymokury, se zříkají příspěvku.

F3/33 (nedochováno): Invalida Jan Teplý, zaměstnaný jako hlídač brány na panství Smečná, se zříká příspěvku.

F3/34 (nedochováno): Žádost invalidy Jacoba Steinbauera z pluku Mikuláše Esterházyho ohledně zaopatření na hradeckém panství.

F3/35 (nedochováno): Stížnost invalidy Havla Dolaského na mirošovický hospodářský úřad kvůli odepření zaopatření.

F3/36 (nedochováno): Invalida Matěj Rampas z Dobřovic kvůli příspěvku.

F3/37 (nedochováno): Potrestání invalidy Josefa Urbana z panství Volyně za zlodějnu.

F3/38 (nedochováno): Umístění invalidy Jana Baudiše z Hostinného do Prahy.

F3/39 (nedochováno): Stížnost invalidy Jana Pánka, umístěného na panství Orlík, proti hospodářskému inspektorovi pro učiněné excesivní potrestání.

F3/40 (nedochováno): Požadavek zaslání šesti zlatých, vyplacených na dluh poříčským hospodářským ředitelem Ignazem Antonem Fentzelem invalidovi Františku Rospliškovi.

F3/41 (nedochováno): Zaopatření invalidy Pavla Parviče v Pelhřimově.

F3/42 (nedochováno): Zaopatření invalidy Šimona Tesaře z Pelhřimova.

F3/43 (nedochováno): Zaopatření Jana Koláčka v Dobrých Suchomastech.

F3/44 (nedochováno): Zaopatření invalidy Lorenze Mendla odeslaného ze Středokluk do Chonovic.

F3/45 (nedochováno): Invalida z Mělníku (jméno neuvedeno) kvůli nezaplacenému zaopatření.

F3/45 (sic!, nedochováno): Obnovení výplaty zaopatření pro Ignáce Turčka z Bydžova.

F3/46 (nedochováno): Obnovení výplaty zaopatření invalidům Jakubu Černému, Šimonu Koníčkovi a Mikuláši Holému z oseckého panství.

F3/47 (nedochováno): Výplata zaopatření invalidům Františku Srbovi, Tomáši Fričovi a Gottfriedu Divišovi z panství Cítoliby.

F3/48 (nedochováno): Zaopatření invalidy Adalberta Hruhy z panství Nová Bystřice.

F3/49 (nedochováno): Stížnost invalidy Sarettiho ohledně zadržování zaopatření.

F3/50 (nedochováno): Jiří Hajný z Karlových Varů kvůli odepřenému zaopatření.

F3/51 (nedochováno): Vyplacení zaopatření invalidovi Martinu Drováčkovi rozdělovskou vrchností.

F3/52 (nedochováno): Stížnost invalidy Matěje Černého z Častolovic kvůli zaopatření.

F3/53 (nedochováno): Stížnost invalidy Václava Rejska z obce Řebská proti hospodářskému úřadu, který po něm požaduje robotu.

F3/54 (nedochováno): Nevyplacení zaopatření invalidům Rychtaříkovi (Choceň), Trojanovi (Ledeč), Beleškovi (Cíchovice) a Egerthovi (Ostrov nad Ohří).

F3/55 (nedochováno): Stížnost invalidy Pavla Rambočka, zaopatřeného v Dobříši, proti polesnému kvůli jeho násilnému chování.

F3/56 (nedochováno): Invalidní kapitán baron von Brun požaduje gáži.

F3/57 (nedochováno): Zadostiučinění invalidovi Procházkovi prostřednictvím chotěbořského magistrátu.

F3/58 (nedochováno): Invalida Georg Schantz kvůli zproštění svého syna člověčenství vůči Pardubicím.

F3/59 (nedochováno): Invalidé Johann Creutz z Dobřejovic a Vít Číška z Volenic žádají o zaopatření.

F3/60 (nedochováno): Stížnost invalidy Antonína Buly na budějovický magistrát pro zadržování dědického podílu.

F3/61 (nedochováno): Vyhotovení duplikátu ztraceného dokladu o propuštění pro invalidu Šimona Vodičku.

F3/62 (nedochováno): Stížnost invalidy Papeže proti holovouské vrchnosti kvůli různým příkořím a odebrané krávi.

F3/63 (nedochováno): Odeslání invalidy Philippa Grase k zaopatření.

F3/64 (nedochováno): Invalida Miller žádá o povolení domlouvat se v Jindřichově Hradci francouzsky.

F3/65 (nedochováno): Vyšetřování různých mezi příchovickým správcem Morávkem a invalidou Jiřím Růžičkou.

F3/66 (nedochováno): Stížnost invalidy Karla Ďoláka proti tučapské vrchnosti kvůli tomu, že ho nutí vykonávat pochůzky.

F3/67 (nedochováno): Stížnost invalidy Josepha Würfla proti valským ševcům, neboť mu brání opatřovat si obživu ševcovinou a odebrali mu usně.

F3/68 (nedochováno): Matějem Novákem požadované dědictví po bratrovi na panství Pardubice a příslušné vyšetřování.

F3/69 (nedochováno): Žádost invalidy Matěje Procházky o propuštění z invalidovny.

F3/70 (nedochováno): Invalida Jan Kulhavý kvůli sporu o dědický podíl po otci.

F3/71 (nedochováno): Výslech úředníka Jana Daňka ohledně sporu mezi invalidou Jakobou a radou města Lysá.

F3/72 (nedochováno): Invalida Weishäupl z Unhošti kvůli své nepřítomnosti na mustruňku.

F3/73 (nedochováno): Zaopatření invalidy Jakuba Dvořezka v Mělníku.

F3/74 (nedochováno): Zastavení výplaty invalidních zaopatření, započítaných k úhradě na dluh, obcemi v Prácheňském kraji.

F3/75 (nedochováno): Předání invalidy Schwarzbacha soudu kvůli bigamii.

F4: Odchodné pro vojenské invalidy⁵³

F4/1 (nedochováno): Invalida Johann Böhm žádá o odchodné 36 zlatých.

F4/2 (nedochováno): Odchodné 36 zlatých pro invalidy Paula Willa (Birkenfeldův pluk) a Františka Mančka (Harrachův pluk).

F4/3 (nedochováno): Odmítnutí vyplacení odchodného pro invalidu Jana Svobodu.

F4/4 (nedochováno): Příkaz uhradit nedoplatky na denním zaopatření pro invalidy Mathese Schnickeho a Thomase Creutze.

F4/5 (nedochováno): Odchodné 36 zlatých pro invalidu Karla Krušku z Radicatiho pluku.

F4/6 (nedochováno): Odchodné 36 zlatých pro invalidy Pavla Kameníka, Jana Lobánka a Jana Procházku.

F4/7 (nedochováno): Odchodné ženy jednoho zemřelého vojáka z Kollowratova pluku.

F4/8 (nedochováno): Odchodné 36 zlatých pro invalidu Josefa Maternu.

F4/9 (nedochováno): Zaslání 144 zlatých 21 6/8 krejcaru strážmistru Příchovskému z pluku arcivévody Josefa na výplaty odchodného.

F4/10 (nedochováno): Johanna Träxlerová, vdova po zemřelém invalidovi zaopatřeném v Rožmberku, kvůli svému odchodnému.

F4/11 (nedochováno): Elisabetha Heimerlová žádá propuštění svého otce Johanna Georga Brandta z invalidovny.

F4/12 (nedochováno): Invalida Jan Řínský kvůli odchodnému 36 zlatých

F4/13 (nedochováno): Odchodné pro invalidy Václava Kliku, Bünnerta a Köhla.

F4/14 (nedochováno): Invalida Pavel Hlaváček z Březan žádá odchodné.

F4/15 (nedochováno): Odchod invalidního kaprála Daniela Švába z dragounského pluku arcivévody Josefa, avšak bez zaopatření.

F4/16 (nedochováno): Johann Ludwig Pekert žádá odchodné 36 zlatých.

F4/17 (nedochováno): Poděbradský invalida Jiří Kreněk kvůli svému odchodnému.

F4/18 (nedochováno): Invalida Tomasius kvůli svému odchodnému.

F4/19 (nedochováno): Propuštění invalidy Františka Pehýře.

F4/20 (nedochováno): Jana Mušková žádá Savoyův pluk o propuštění svého muže.

F4/21 (nedochováno): Žádost o odchodné pro ovdovělou ženu jednoho fűhrera Annu Marii Bernthovou.

F4/22 (nedochováno): Conrad Gerlach kvůli odchodnému 36 zlatých.

F4/23 (nedochováno): Invalida Johann Kűnel ohledně odchodného.

⁵³ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 5, elench D–L (1756–1762), písmeno F4.

- F4/24 (nedochováno):** Invalida Ondřej Tvarůžek žádá o odchodné.
- F4/25 (nedochováno):** Jiří Kořínek žádá o odchodné.
- F4/26 (nedochováno):** Václav Vrba, invalida ze Slaného, žádá o odchodné a připojuje vrchnostenské osvědčení.
- F4/27 (nedochováno):** Václav Studnička žádá o invalidní odchodné.
- F4/28 (nedochováno):** Joseph Hausman žádá o invalidní odchodné a připojuje vrchnostenské osvědčení.
- F4/29 (nedochováno):** Zamítnutí výplaty odchodného pro invalidu Josefa Ježka, udělení zbytku odchodného invalidovi Pfeifferovi, avšak zároveň příkaz potrestat jej osmidenním žalářem za nepravdivé a urážlivé řeči. Dále udělení odchodného vdovám po zemřelých invalidech Johannu Schmidtschneiderovi, Christophu Weyßovi a Matěji Matějkovi.
- F4/30 (nedochováno):** Josef Eliášek žádá o invalidní odchodné 36 zlatých.
- F4/31 (nedochováno):** Invalida Johann Glöbber z Platzova pluku žádá o odchodné.
- F4/32 (nedochováno):** František Voráček, invalida z Bretlachova pluku, žádá o odchodné 36 zlatých.
- F4/33 (nedochováno):** Invalida Christian Lindenmayer ohledně svého odchodného.
- F4/34:** Generálie – odchodné pro vojenské invalidy.
- F4/35 (nedochováno):** Invalida Václav Formánek z Týnce kvůli svému odchodnému.
- F4/36 (nedochováno):** Invalida Josef Karel žádá o propuštění z invalidní služby, neboť je schopen se živit sám.
- F4/37 (nedochováno):** Invalida Karel Sluka kvůli obvyklému odchodnému 36 zlatých.
- F4/38 (nedochováno):** Invalida Adam Flick z Türheimova pluku žádá o odchodné 36 zlatých.

F5: Žádosti vdov po vojenských invalidech o odchodné⁵⁴

- F5/1 (nedochováno):** Odchodné pro vdovu po invalidovi Josephu Kauferovi, pozůstalou se třemi dětmi.
- F5/2 (nedochováno):** Vdova po invalidovi Johanna Träxlerová kvůli odchodnému.
- F5/3 (nedochováno):** Odchodné pro vdovy po invalidech Kateřinu Doležalovovu a Eleonoru Waldovou.
- F5/4 (nedochováno):** Odchodné pro vdovu po invalidovi Tomáši Kalinovi.
- F5/5 (nedochováno):** Odchodné třicet zlatých pro vdovu po invalidovi Hottmayerovi.

⁵⁴ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 5, elench D–L (1756–1762), písmeno F5.

- F5/6 (nedochováno):** Odchodné pro vdovu po invalidovi Georgu Titzovi a jejich děti.
- F5/7 (nedochováno):** Vydání úvěru pro vdovu po fúhrerovi Michelu Kórbesovi z Mercyho pluku.
- F5/8 (nedochováno):** Vojenská vdova Katharina Kayserová ohledně svého odchodného.
- F5/9 (nedochováno):** Odchodné pro vdovy po invalidech Jelínkovou a Annu Friedrichovou.
- F5/10 (nedochováno):** Odchodné pro ženy invalidů Katharinu Hollerovou a Veroniku Vojtovou.
- F5/11 (nedochováno):** Žádost o odchodné pro ženy invalidů Katharinu Schwechovou, Annu Gleinerovou a Annu Hollerovou.
- F5/12 (nedochováno):** Odchodné pro vdovy Annu Polákovou (třicet zlatých), Annu Marii Říčkovou (231 zlatých), Antonii Magdalenu Novotnou (třicet zlatých) a Urschulu Dietzovou (třicet zlatých), a dále pro Janu a Terezii Dubské, děti pozůstalé po invalidovi Dubském.
- F5/13 (nedochováno):** Odchodné pro vdovy po zemřelých invalidech Marii Annu Šonkovou, Annu Černou, Terezii Tůmovou, Zuzanu Třerůzovou a Zuzanu Themovou.
- F5/14 (nedochováno):** Dotaz, zda bylo vdovám po furýrovi Heylovi a pobočníkům Růžičkovi, Huberovi, Stemplovi a Niederovi, vyplaceno zděděné zaopatření ve výši 1 157 zlatých sedmnáct krejcarů.
- F5/15 (nedochováno):** Odchodné pro vdovy po vojenských invalidech Annu Selínovou, Ludmilu Hausovicovou a Čaklovou.

F6: Záležitosti invalidovních hospodářských budov⁵⁵

- F6/1:** Pronájem dodávek chleba a dřeva do pražské invalidovny.
- F6/2 (nedochováno):** Smlouva uzavřená s Ondřejem Hotovcem, obchodujícím s invalidovnou.
- F6/3 (nedochováno):** Žid Israel Šimon Frankl, nájemce invalidovního pivovaru a pálenice, kvůli povolení k vaření piva proti složení daně za svůj dům.
- F6/4 (nedochováno):** Prominutí požadované částky 1 033 zlatých patnáct krejcarů kvůli ušlému zisku z pivovaru a k němu přiléhajících polí a mlýna.
- F6/5:** Další pronájem invalidovních vinic a mlýna.
- F6/6:** Generální koncese od invalidní komise na nákup dřeva v Praze pro invalidovní pivovar.

⁵⁵ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 5, elench D–L (1756–1762), písmeno F6.

F6/7 (nedochováno): Udělení 600 zlatých tesařskému mistru Franzi Pfannerovi na zbudování invalidovní pánence.

F6/8: Zřízení markytánského výčepu piva v invalidovně.

F6/9: Náklady na opravu invalidovního pivovaru a pánence.

F6/10: Tříletý pronájem invalidovního mlýna mlynáři Františku Buriánkovi.

F6/11 (nedochováno): František Škréta žádá markytánské místo v invalidovně.

F6/12: Stížnost proti hejtmanovi Kouřimského kraje Voříkovském z Kundratic kvůli zasahování na invalidovní pozemky.

F6/13: Prodej invalidovního mlýna mlynáři Františku Buriánkovi.

F6/14 (nedochováno): Stížnost jednoho invalidovního nájemce kvůli škodě vzniklé odcizením ovoce.

F6/15: Vyčištění potoka patřícího k invalidovnímu mlýnu a rozdělení vzniklých nákladů na čtyři díly.

F7: Žádosti vojenských invalidů o sňatky⁵⁶

F7/1 (nedochováno): Udělení souhlasu ke sňatku bečovskému invalidovi Johannu Poppovi.

F7/2 (nedochováno): Urovnání sporu mezi invalidou Wenzlem Lorenzem Portem a ploskovickým hospodářským ředitelem kvůli taxu za povolení ke sňatku prve uvedeného.

F7/3 (nedochováno): Žádost Marie Anny Fuxové o povolení sňatku s invalidou Sebastianem Vitzthumem.

F7/4 (nedochováno): Žádost nizozemského invalidy Wenzla Marausche o sňatek.

F7/5 (nedochováno): Povolení sňatků invalidů Jana Hostálka, Weiße a Potůčky se váže na mírové časy (tedy bude uděleno až po skončení války).

F7/6 (nedochováno): Žádost o povolení sňatku královéhradeckého invalidy Seemanna.

F7/7 (nedochováno): Povolení sňatku invalidy Jiřího Vebrance.

F7/8 (nedochováno): Povolení sňatku pro vdovu po invalidovi Kateřinu Hermanovou.

F7/9 (nedochováno): Žádost Anny Forsterové o povolení vdát se za chebského pobočníka Jana Burtu.

F7/10 (nedochováno): Žádost Josepha Nagelschmidta o sňatek.

F7/11 (nedochováno): Žádost invalidy Mathese Mauritze o sňatek.

⁵⁶ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 5, elench D–L (1756–1762), písmeno F7.

F7/12 (nedochováno): Janovický hospodářský ředitel Storch nechce povolit sňatek invalidovi Jiřímu Terškovi.

F7/13 (nedochováno): Žádost o povolení sňatku klokočského invalidy Johanna Schidoffa.

F7/14 (nedochováno): Zamítnutí žádosti o sňatek invalidy Františka Naštoského s jistou Schlezingarovou prostřednictvím snědovické vrchnosti a jeho přinucení ke sňatku s ženou, kterou již dříve přivedl do jiného stavu.

F7/15 (nedochováno): Invalidní písař Lechartinger ohledně sňatku proti reversu invalidovny.

F7/16 (nedochováno): František Nahsovský žádá o povolení ke sňatku.

F7/17 (nedochováno): Žádost invalidního podporučíka Ignaze Scissera o povolení ke sňatku.

F7/18 (nedochováno): Invalidní poručík Ronk žádá o povolení ke sňatku.

F7/19 (nedochováno): Invalida František Unger z Krásna žádá o povolení ke sňatku.

F7/20 (nedochováno): Zamítnutí žádosti o povolení sňatku invalidy Mantusche s Barbarou Littovou.

F7/21 (nedochováno): Povolení sňatku invalidy Drehera.

F7/22 (nedochováno): Žádost o povolení sňatku invalidního podporučíka Schröttera.

F9: Žebrající a toulající se invalidé⁵⁷

F9/1: Generálie – zadržování a doprava žebrajících a toulajících se vojenských invalidů.

F9/2 (nedochováno): Dopravení vagabunda Kouřinského, který se vydával za invalidu a byl zadržen v Bochově.

F9/3 (nedochováno): Zadržení potulujícího se invalidy Václava Stacha.

F10: Přesouvání služby schopných vojenských invalidů⁵⁸

F10/1 (nedochováno): Povolení setrvání invalidy Antonína Volka na panství Benátky.

F10/2 (nedochováno): Odeslání služby schopného invalidy Josepha Lechmanna, pobývajícího v Brozanech, do pražské invalidovny.

F10/3 (nedochováno): Zaslání invalidů Jiřího Vávry a Jakuba Mrouska, zaopatřených v Přeštíně, do Prahy.

F10/4: Generálie – zasílání invalidů potřebných ke špitální službě.

⁵⁷ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 5, elench D–L (1756–1762), písmeno F9.

⁵⁸ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 5, elench D–L (1756–1762), písmeno F10.

F11: Postihy místních úřadů za neoznámení smrti vojenských invalidů⁵⁹

F11/1: Generálie – dvůr nařizuje pokutu devět zlatých pro hospodářské úředníky, kteří včas neoznámí smrt vojenských invalidů.

F11/2 (nedochováno): Žádost štáhlavského úředníka Demutha o zproštění pokuty devět zlatých za neohlášení smrti invalidy.

F11/3 (nedochováno): Zproštění Starého Města pražského pokuty devět zlatých za neoznámení smrti invalidy Bartoše.

F11/4 (nedochováno): Potrestání mělnického magistrátu za včasné neoznámení smrti invalidy Josefa Kovandy.

J: Doplnování vojska⁶⁰

J25: Poddaní (zvláště řemeslničtí učňové), kteří uprchli před strachem z rekrutování⁶¹

J25/1: Generálie – jaké způsoby použít při útěcích řemeslnických učňů ze strachu před rekrutováním.

J25/2 (nedochováno): Řemeslničtí učňové, kteří ze strachu před rekrutováním uprchli ze Šluknova do Saska, a jejich výměna.

J25/3 (nedochováno): Hlášení o rekrutovi Václavu Královi z panství Strakonice, který uprchl do Jandelsbrunnu v Bavorsku.

J25/4 (nedochováno): Mladí muži, kteří ze strachu před rekrutováním uprchli do Švýcarska, Bavorska a Falce, a jejich vydání.

J25/5 (nedochováno): Zadržování a navrácení mladých mužů, kteří ze strachu před rekrutováním prchli z Mělníku a potulují se po kraji.

J25/6: Zákaz ukrývání mladých mužů, uprchlých ze strachu před rekrutováním, v pražských vrchnostenských a duchovenských domech či kláštorech, pod pokutou sto dukátů.

J25/7 (nedochováno): Navrácení Josefa Karla a Bauerleho, uprchlých ze strachu před rekrutováním, do Mělníku.

⁵⁹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 5, elench D–L (1756–1762), písmeno F11.

⁶⁰ Odvody rekrutů a koní.

⁶¹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 5, elench D–L (1756–1762), písmeno J25.

J26: Vydání moravských uprchlíků a zběhlých rekrutů proti složení přepravních nákladů⁶²

J26/1: Oběžník do všech krajů – viz výše.

J39: Zajímání (násilné odvody) rekrutů a incidenty, které se při něm dějí⁶³

J39/1: Generálie – co dělat v případě zajímání (rozuměj násilných, nucených odvodů) rekrutů a jejich vzdoru.

J39/2 (nedochováno): Zranění nočního hlídače ze Starého Sedla při zajímání rekruta Johanna Georga Sackwalchera, který poté uprchl a nařizuje se jeho přivedení.

J39/3 (nedochováno): Přivedení netluckého poddaného Georga Wagnera, který při svém zajímání za rekruta usmrtil pachtýřova syna Antona Hickmanna.

J39/4 (nedochováno): Zločiny, jichž se při zajímání za rekruty dopustili syn mlynáře ze Zálesí Jiří Macek a střekovský poddaný Georg Fucken.

J39/5 (nedochováno): Železnický obyvatel František Jírů, kterého při zajímání za rekruta usmrtil jičínský měšťan František Sýkora.

J39/6 (nedochováno): Jiří Kolář, poddaný z panství Hořice, jenž utrpěl smrtelný úder do hlavy při tamějším zajímání rekrutů, a popis pachatele.

J39/7 (nedochováno): Služby schopné mužstvo, uprchlé do opočenských a žamberských lesů, a vojenská asistence při jeho dopadání.

J39/8 (nedochováno): Vražda, které se na Moravě dopustil kovalovický poddaný Fabián Ošťádal při zajímání svého bratra za rekruta na svém sousedovi Petru Gavralovi, a vydání pachatele.

J39/9 (nedochováno): Přivedení Mathiase Heigla kvůli smrtelnému zranění soudního služebníka v dolnorakouském Haugsdorfu při zajímání rekrutů.

J39/10 (nedochováno): Postoloprtský poddaný Jacob Maurer, který při svém zajímání za rekruta zranil tři jiné obyvatele, a jeho přivedení do Kounova.

J39/11 (nedochováno): Tábořský poddaný z obce Drhovice jménem Boubel, který při svém zajímání za rekruta poranil dražického rychtáře.

J39/12 (nedochováno): Radětický rychtář František Hladký, zraněný při zajímání rekrutů bechyňským měšťanem Ondřejem Kučerou.

⁶² Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 5, elench D–L (1756–1762), písmeno J26.

⁶³ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 5, elench D–L (1756–1762), písmeno J39.

J39/13 (nedochováno): Rozepře libčeveského poddaného Andrese Fuchße se svými syny při zajímání rekrutů, a zaslání příslušných vyšetřovacích dokumentů.

J39/14 (nedochováno): Sebezranění libčeveského poddaného Jacoba Blundera a zaslání příslušných vyšetřovacích dokumentů.

Jak lze z tohoto výčtu poznat, agenda české reprezentace a komory, vztahující se přímo či nepřímo k vojenským invalidům, zběhům a delikventům, byla rozsáhlá a rozmanitá, a i když se její významná část nedochovala, stále představuje bohatý a takřka netknutý zdroj pro historický výzkum. Navíc nesmíme opomenout fakt, zmíněný na začátku, že stejně jako elenchy zachycují prameny, které jsou již nenávratně ztraceny, tak existují prameny nezachycené v elenších, jak je vidno i zde, kupříkladu na mezerách v klíčových skupinách – třeba kategorie vojenských zběhů v elenchu začíná až písmenem D2. Zbývá zodpovědět otázku položenou v názvu této kapitoly: můžeme pomocí elenchů skutečně poznat a studovat prameny, které se nedochovaly? Jsou informace v elenších obsažené k tomuto účelu dostačující? Na základě svého výzkumu jsem došel k závěru, že *ano*, avšak s jistými limity. Samozřejmě nemůžeme tvrdit, že jsme výzkumem elenchů došli k úrovni srovnatelné s důkladným studiem dokumentů, o nichž pojednávají, ale zjištěním jejich témat, skupin, do nichž se řadily a celkově rozkrytím celé jejich struktury (což elenchy umožňují) získáváme neocenitelné informace i návod, kudy se dále ubírat. Díky tomu na tvrzení, že zkoumáme již neexistující prameny, není tolik nadsázky, kolik by se na první pohled mohlo zdát.

3. Vojenští invalidé

3.1. Hospodářská problematika

3.1.1. Peněžní záležitosti invalidů

V době počátku sedmileté války již déle než šestým rokem fungoval státní systém péče o vojenské invalidy, a proto základní zdroj jejich finančního zabezpečení představovala válečná pokladna (chceme-li, armádní rozpočet). Nicméně, vzhledem k permanentnímu nedostatku prostředků, příznačnému pro habsburskou monarchii nejen v době vlády Marie Terezie, nebylo možné vždy zajistit plynulý přísun peněz pro invalidy. Alespoň částečným řešením, byť spíše technické, než systémové povahy, se ukázala být možnost přesunu státních financí pro zaopatření invalidů z komorního fondu, jinými slovy přímo z daní vybíraných v zemi.

Roku 1756 tak panovnice hned třikrát nařídila, aby byl z peněz odesílaných z Prahy do Vídně zadržěn určitý obnos, který se využije k úhradě zabezpečení potřeb v Čechách pobývajících invalidů a jiných souvisejících nezbytných výdajů. Poprvé k tomu došlo v únoru, kdy šlo o částku 20 000 zlatých,⁶⁴ podruhé v srpnu, když bylo zadrženo 15 000 zlatých,⁶⁵ a konečně v říjnu, kdy již probíhaly první boje, a císařovna umožnila vyhrazení dalších 20 000 zlatých.⁶⁶

Pražská invalidovna, jakožto hlavní institucionální základna péče o vojenské invalidy v českých zemích, se mohla kromě státních příspěvků rovněž spolehnout na další zdroj příjmů, a sice výnosy z panství Hořice. Právě to tvořilo základ nadace založené na základě závěti polního podmaršála Petra Strozziho z roku 1658, muže, který stál jednak u zrodu myšlenky organizované péče o vojenské invalidy v habsburské monarchii, a jednak i myšlenky na vybudování onoho ústavu, jakkoli je možné, že v jeho vlastních úvahách mohlo jít o mnohem skromněji a regionálněji pojatý projekt. Hrabě Strozzi padl v bojích s Turky v roce 1664, ovšem nadační majetek mohl být pro jím stanovené účely využit až po smrti jeho bezdětné a

⁶⁴ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 217, sign. F1, č. kart. 78, reprezentace a komora invalidní komisi, (Praha) 26. února 1756; tamtéž, reprezentace a komora komornímu platebnímu úřadu, (Praha) 26. února 1756. Jak se píše v prvním z citovaných dokumentů, tato opatření se děla na základě panovnického reskriptu z 18. února téhož roku, který se opíral o lednové hlášení reprezentace a komory: tamtéž, reprezentace a komora Marii Terezii, Praha 29. ledna 1756.

⁶⁵ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 217, sign. F1, č. kart. 78, hrabě Chotek hraběti Netolickému, Vídeň 13. srpna 1756; tamtéž, reprezentace a komora komornímu platebnímu úřadu, Praha 24. srpna 1756.

⁶⁶ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 217, sign. F1, č. kart. 78, extrakt reskriptu vydaného (ve Vídni) 23. října 1756; tamtéž, reprezentace a komora invalidní komisi, (Praha) 29. října 1756.

znovu neprovdané manželky Marie Kateřiny, k níž došlo o celé půlstoletí později, roku 1714. Marie Kateřina zůstala věrna odkazu svého zesnulého muže a během této doby se spolu s dalšími donátory výrazně zasloužila o další rozrůstání majetku nadace. Teprve v roce 1750, tedy v době, kdy již pražská invalidovna stála a fungovala (byť došlo k realizaci pouhé jedné devítiny původního projektu), došlo k zestátnění nadace, dosud spravované pražskými arcibiskupy. Správa přešla na dvorskou invalidní komisi,⁶⁷ přičemž podřízené komise se nacházely při reprezentacích a komorách jednotlivých dědičných zemí. Celý systém se pak označoval jednotným názvem *Invaliden Institutum*, neboli c. k. invalidní ústav.⁶⁸

Abych uvedl alespoň jeden konkrétní příklad využívání hořického panství ve prospěch invalidovny: V únoru 1756 došlo k uzavření prodeje blíže nespecifikovaných realit z panství za 600 zlatých oproti vystavené a následně reprezentací a komorou potvrzené obligaci, která tím pádem vynesla invalidovně další zisk. Nešlo sice o standardní způsob výnosu z držení panství, ale určitě jej můžeme považovat za jednu z jeho vedlejších možností.⁶⁹ Samozřejmě i po zestátnění nadace byly nadále možné soukromé příspěvky, jak ukazuje příklad baronesy Růženy Příchovské z Příchovic, která invalidním fondům odkázala dluhopis na 1 000 zlatých.

⁶⁷ Jsem si vědom poněkud problematického dojmu, jakým tento název působí. Korektněji a i přesněji by nejspíš zněl termín „dvorská komise pro záležitosti invalidů“, nicméně, pomineme-li jeho nepraktičnost, je nutno vzít v potaz, že první jmenovaný výraz obsahuje plnou autentičnost, zachycenou v pramenech („Invaliden-Hof-Commission“, popřípadě „Invaliden-Commission“). Předsedou invalidní komise při české reprezentaci a komoře byl do své smrti v roce 1760 prezident tohoto úřadu hrabě Netolický. Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 226, sign. F12, č. kart. 80, reprezentace a komora hraběti Chotkovi, (Praha) 21. března 1760.

⁶⁸ P. HEŘMÁNEK, *Příběhy*, s. 15–28.

⁶⁹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 217, sign. F1, č. kart. 78, reprezentace a komora invalidní komisi, (Praha) 26. února 1756. Ten samý dokument obsahuje jako přílohu tématické skupiny (rubriky), podle nichž měly být nadále rozdělovány podávané zprávy v záležitostech vojenských invalidů:

1. protokoly závěrů (jednání) invalidní komise
2. akta o mustrovních měsících, účtech, propuštěních a všem, co se týká stavu invalidního mužstva
3. záležitosti pokladních peněz a mincí, čímž se rozumějí všechny příjmy a výdaje
4. zásobování nebo zaopatření v naturáliích, tedy chléb, dřevo, světlo a lůžka
5. výstroj a výzbroj
6. léky
7. velitelská nebo vojenská služba
8. převzetí důstojníků a řadových vojáků do invalidního stavu
9. odchodné invalidům a jejich vdovám
10. záležitosti nadace
11. soudní záležitosti, delikvence invalidů, pojednání o pozůstalostech, závětích a dodatcích k nim
12. stavební záležitosti
13. záležitosti manufaktur
14. povyšování a jmenování úředníků
15. statky a nakládání s nimi
16. veřejné záležitosti a oznámení týkající se invalidů
17. jednorázové příspěvky

K jeho splacení došlo v lednu 1756,⁷⁰ v květnu téhož roku byla obligace vymazána ze zemských desek,⁷¹ a celá záležitost byla definitivně vyřízena v červnu, kdy o ní reprezentace a komora zpravila panovnici.⁷²

3.1.2. Zaopatření invalidů

Poté, co byl voják propuštěn z aktivní služby do invalidního stavu, se mohl ubytovat v invalidovně – tato zařízení se nacházela v každé části habsburského soustátí a měli se v nich ubytovávat invalidé ze stanovených zemí: Vídeň (rakouské země a říše), Praha (české země), Pešť (Uhry) a Limburg (Rakouské Nizozemí). Chovanci invalidoven měli zdarma ubytování, stravu (chléb) a zajištění světla a tepla;⁷³ nejpozději od roku 1758 neměli nárok na žádný finanční příspěvek.⁷⁴ Výstavba pražské invalidovny probíhala v letech 1731–1737 a dokončena byla jen jedna devítina původního projektu, který předpokládal vznik rozsáhlého komplexu schopného pojmout až čtyři tisíce invalidů. Avšak realizace takovéhoho ambiciózního cíle přesahovala možnosti Strozziho nadace, která výstavbu zabezpečovala. Takto v počátečním období po dokončení invalidovny obývalo asi 200 lidí, jejichž počet se průběžně zvyšoval, ovšem paradoxně s výjimkou sedmileté války a předcházející války o rakouské dědictví, kdy měla být vyklizena a používána jako vojenský lazaret.⁷⁵

Druhou možností, kterou invalida měl, bylo odebrat se do svého rodiště, kde ze státních prostředků (válečné pokladny) pobíral finanční zaopatření o denní výši čtyř krejcarů, za jejichž vyplácení byli zodpovědní místní hospodářští (vrchnostenští) úředníci, vykonávající

⁷⁰ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 217, sign. F1, č. kart. 78, reprezentace a komora Marii Terezií, Praha 29. ledna 1756.

⁷¹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 217, sign. F1, č. kart. 78, invalidní komise reprezentaci a komoře, Praha 5. května 1756. V příloze se nachází kopie kvitance na splacení obligace pro účely jejího vymazání ze zemských desek, Praha 24. dubna 1756. Pokyn k vymazání obligace byl vydán záhy: tamtéž, reprezentace a komora úřadu zemských desek, (Praha) 17. května 1756.

⁷² Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 217, sign. F1, č. kart. 78, reprezentace a komora Marii Terezií, Praha 3. června 1756.

⁷³ Ch. DUFFY, *The Army*, s. 58–59.

⁷⁴ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 219, sign. F3/30, č. kart. 80, oběžník do všech krajů – generálie stanovící, že do budoucna nemá být vyplácen dosud obvyklý příspěvek 4 krejcarů těm invalidům, kteří pobývají v invalidovně, narozdíl od těch, kteří budou k zaopatření s patřičnými doklady poslání jinam, Praha 6. července 1758. Jsem si vědom rozporu s tvrzením uvedeným níže v témže odstavci – za sedmileté války invalidovna sloužila (patrně) k jiným účelům, než byl ten, za jakým byla postavena, nicméně předpis se tím pádem musel vztahovat na muže, kteří by za normálních, mírových podmínek přebývali v invalidovně a během válečných časů byli ubytováni provizorně mimo ni. Doslova se zde hovoří o těch „invaliddech, kteří budou umístěni sem,“ což může kromě invalidovny znamenat i Prahu, ovšem pak by nebylo jasné, jak stát takovým jedincům na zaopatření vůbec přispíval. Z toho vyplývá, že jde s největší pravděpodobností opravdu o invalidy ubytované v karlínském ústavu, případně jinde, ale evidované jako jeho chovanci.

⁷⁵ P. HEŘMÁNEK, *Příběhy*, s. 66 a 114.

nad ním zároveň dohled. Reprezentace a komora mu vyhotovila jakýsi průkaz, kde byla, kromě jeho osobních údajů, stanovena rovněž jeho práva i povinnosti. Vznikal mu tak nárok na obydlí, dřevo na podpal a svíce, zajištěné vrchností, již zmíněnou finanční částku, vyplácenou v pravidelných (explicitně nestanovených, ale předpokládám, že nejčastěji šlo o týden, maximálně měsíc) intervalech. Naproti tomu se odtamtud nesměl bez povolení vzdálit, oženit se, žebrat ani jinak jednat proti dobrým mravům. Též mu bylo doporučeno, aby si k asi sotva dostačující gáži přivydělával řemeslem, které ovládal předtím, než vstoupil do armády, v každém případě poctivým a slušným způsobem. Průkaz rovněž stanovil, že na každou kvitanci, stvrzující příjem zaopatření, úředník stručně shrne invalidovo chování během posledního období, aby v případě, že se nebude chovat způsobně a nepolepší se po napomenutí, mohl být potrestán.⁷⁶

Průkazy vojenských invalidů se na reprezentaci a komoře objevovaly po smrti svých držitelů, neboť je zasílali úředníci mající je během jejich života na starosti. Takto se můžeme dozvědět některé zajímavé údaje, z nichž si lze o životní dráze těchto mužů učinit jistou představu. Například zmíněný Jan Vodička zemřel 30. června 1758, tedy pouhých osm měsíců od chvíle, kdy mu bylo přiznáno zaopatření.⁷⁷ Naproti tomu invalida Václav Svoboda, jenž byl ve věku 45 let po dvaceti letech služby řadového vojáka v Černínově kyrysnickém pluku odeslán do svého rodiště, na panství Vokšice v Královéhradeckém kraji, pobíral denní zaopatření čtyři krejcarů od 17. července 1750 a zemřel po osmi letech, konkrétně 25. května 1758 a byl pohřben u vršeckého kostela. Jeho druh Jiří Ujec opustil aktivní službu až v 79

⁷⁶ Pro lepší představu zde uvedu volný překlad části znění průkazu: „Držitel tohoto [průkazu] *Jan Vodička*, 37 let starý, narozen v *Počátcích v Bechyňském kraji*, katolického vyznání [předtištěno], jenž před zde (v Čechách) podanou a do Vídně odeslanou žádostí o propuštění sloužil 15 let u císařsko-královského *Mercyho pěšího* pluku jako *řadový voják*, se [...] reprezentací a komorou, kvůli tomu, že již není schopen další služby, propouští a dává se na vědomí, že má nárok na patentem stanovené invalidní zaopatření. Na svou žádost je odeslán *přímo* domů, kde mu obecní vrchnost nechá obstarat bezplatné přístřeší spolu s ohněm [dřevem na podpal] a světlem [svícemi] a jinak mu prokáže laskavost a dobrou vůli. Dále mu bude čas od času na ruku vypláceno z všeobecné invalidní pokladny určené denní zaopatření [o výši] čtyř krejcarů, protože tyto peníze se každý měsíc přijímají z invalidního fondu do zdejší válečné pokladny a kvitance musí být předložena zdejšímu válečnému komisariátu. Dále je třeba nad výše jmenovaným invalidou vykonávat patřičný dozor, aby se bez právoplatné příčiny a vědomí [povolení] přes noc nezdržoval mimo svůj příbytek, bez svolení císařsko-královské reprezentace a komory odtamtud nebyl vypovězen, ani se neoženil, aby se mu v případě nemoci dostalo patřičného ošetření, aby nechodil žebrat, ani se nedopouštěl jiných excesů, nýbrž aby usiloval o prospěšný a ctnostný způsob života, a pokud mu to síly dovolí, aby si ruční prací vedle své vyměřené gáže (pro kterou není povinen vykonávat žádné zvláštní služby) přivydělával něco na svůj oděv a lepší obživu. A protože je vyžadována znalost jeho chování, bude toto pokaždé pod zaslouženou kvitancí o přijetí peněz krátce poznamenáno; v případě však, že by se tento muž nechoval pokojně a přiměřeně svému stavu, a také pokud by se napomenutí mýjela účinkem, bude sem toto oznámeno, aby mohla být učiněna další patentová opatření [potrestání]. *Tomuto muži bude vypláceno denní zaopatření čtyři krejcarů od 1. listopadu tohoto roku. Praha 22. října 1757.* [Podepsán] *Pachta*, císařsko-královská reprezentace a komora v Království českém, Pražský hrad.“ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 225, sign. F11, č. kart. 80, průkaz o propuštění vojáka do invalidního stavu (invalidní průkaz), Praha 22. října 1757. *Kurzívou* označuji ručně vyplněné údaje, zbytek formuláře je tištěný.

⁷⁷ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 225, sign. F11, č. kart. 80, krajský úřad Tábořského podílu Bechyňského kraje reprezentaci a komoře, Tábor 29. října 1758.

letech poté, co 22 let působil coby řadový voják ve Wallisově pěším pluku, zaopatření pobíral na panství Veliš v témže kraji od 1. září 1753 a zemřel dne 5. září 1758.⁷⁸ Podobně na tom byl invalida Peter Mayer, zaopatřený od 1. ledna 1751 na panství Planá v Plzeňském kraji, kam odešel po 35 letech řadové služby u Lantieriho kyrysnického pluku. Tehdy uvedl věk 65 let a bylo mu jich dopřáno ještě dalších sedm, neboť zemřel 17. září 1758.⁷⁹ Ačkoliv tito čtyři muži tvoří toliko příslovečnou „kapku v invalidním moři“, na jejich příkladu vidíme, že invalidního stavu mohl voják císařsko-královské armády dosáhnout v různém (na svou dobu i velmi vysokém) věku a ještě poměrně dlouho v tomto stavu setrvat a pobírat zaopatření, anebo jej naopak smrt mohla zastihnout záhy. Tato skutečnost samozřejmě závisela na množství faktorů, jako byly nemoci, utrpená zranění či vyčerpání z dlouholeté namáhavé služby, ovšem příklad Jiřího Ujce naznačuje, že tytéž faktory mohly zřejmě invalidu i zocelit a dodat mu sílu, aby si uchoval vitalitu i dlouho po opuštění pluku.

Vrchnostenští úředníci byli povinni zasílat každé čtvrtletí kvitance o zaopatření invalidů, kteří pobývali na jimi spravovaných panstvích. Pokud by se tak nestalo, tak úředník, který za to nesl zodpovědnost, a jehož zaviněním mohly nastat komplikace ve výplatě zaopatření, nesměl danému invalidovi v žádném případě tuto výplatu odepírat, ba naopak ji musel uhradit z vlastní kapsy. Samozřejmě v případě, že by si dokonce něco ze zaopatření ponechával pro sebe, mělo dojít k jeho exemplárnímu potrestání. A konečně měla dominia a obce povinnost do čtyř týdnů od úmrtí invalidy tuto skutečnost nahlásit nadřízené instanci, tj. krajskému úřadu, a ten zase reprezentaci a komoře. Ti úředníci, kteří by zavinili její nenahlášení, se vystavovali hrozbě pokuty ve výši devíti zlatých za každého zesnulého muže, na jehož zaopatření by státní pokladna, nevědoma si jeho skonu, i nadále vydávala finanční prostředky.⁸⁰

V otázce lhůty pro ohlášení smrti invalidy panuje jistý zmatek, protože v některých pramenech se uvádějí čtyři, zatímco v jiných ze stejné doby, o níž je zde řeč (1759–1760), šest týdnů. Dělo se tak na základě nařízení directoria in publicis et cameralibus, vydaného ve Vídni 26. ledna 1759 a stanovícího rovněž výši pokuty, již zmíněných devět zlatých. Nejde však o natolik zásadní rozdíl, natož o zásadní problém, abychom se museli obávat, že

⁷⁸ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 225, sign. F11, č. kart. 80, krajský úřad Bydžovského podílu Královéhradeckého kraje reprezentaci a komoře, Bydžov 31. října 1758. Svobodův (Praha 17. července 1750) i Ujcův (Praha 21. srpna 1753) invalidní průkaz tvoří přílohu těchto hlášení o jejich úmrtí.

⁷⁹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 225, sign. F11, č. kart. 80, krajský úřad Plzeňského podílu Plzeňského kraje reprezentaci a komoře, Plzeň 20. října 1758. I k tomuto hlášení je přiložen průkaz zesnulého invalidy, vydaný v Praze 1. ledna 1751.

⁸⁰ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 225, sign. F11, č. kart. 80, oběžník do všech krajů – sankce pro vrchnostenské úředníky porušující nařízení ohledně vyplácení zaopatření vojenských invalidů, Praha 27. dubna 1759.

informace obsažené v pramenech jsou jím zkreslené. Důležitý je především skutečný počet nenahlášených, respektive pozdě nahlášených úmrtí v jednotlivých krajích během tohoto období sedmileté války, který lze shrnout do následující tabulky:⁸¹

kraj	počet invalidů	počet panství	počet pluků
Bechyňský, Budějovický podíl	4	2	4
Bechyňský, Tábořský podíl	2	1	2
Boleslavský	5	3	5
Čáslavský	1	1	1
Chrudimský	2	2	2
Kouřimský	4	4	4
Královéhradecký	8	6	8
Litoměřický	4	4	4
Plzeňský	1	1	1
Praha	2	2	2
Prácheňský	4	4	4
Rakovnický	2	2	2
celkem	39⁸²	32	35⁸³

Právě text, doprovázející výše shrnutá čísla, uvádí, že nedodržená lhůta pro nahlášení úmrtí byla šest, nikoli čtyři týdny, pročež se přikláním k tomu, že těchto šest týdnů představuje správnou odpověď, tím spíše, že se prameny odvolávají na direktoriální příkaz. Krajským hejtmanům bylo nařízeno, aby vybrali danou pokutu od vrchnostenských úředníků nebo představitelů obcí zodpovědných za neoznámení úmrtí sepsaných invalidů a zaslali ji reprezentaci a komoře.⁸⁴ Pečlivost krajských úředníků pak dokládá následná žádost Žateckého kraje o dodatečné zaslání oběžníku a soupisu, neboť o těchto dokumentech se sice krajský úřad blíže nespecifikovaným způsobem (patrně běžnou komunikací s jinými krajskými úřady) dozvěděl, ale v rámci pravidelně doručovaného extraktu cirkulářů, generálií a patentů,

⁸¹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 225, sign. F11, č. kart. 80, specifikace vojenských invalidů pobývajících v krajích, jejichž úmrtí bylo pozdě nahlášeno, čímž se za to zodpovědným vrchnostenským úředníkům udílí pokuta devět zlatých, Praha 15. ledna 1761. Soupis kromě jmen a příjmení zemřelých uvádí panství, na nichž se nacházeli, jejich hodnosti, plukovní příslušnost, datum úmrtí a datum pozdního oznámení úmrtí, jež se dělo buď opožděným úředním hlášením, anebo výpovědí jiných invalidů.

⁸² Z toho 33 řadových vojáků, čtyři svobodníci, jeden kaprál a jeden führer.

⁸³ Andlau, arcivévoda Josef, Botta, Browne, Cordua, Deutschmeister, Forgách, Gaisruck, Grünne, Harrach, Harsch, Heister, Hessen M., Hohenembs, Karel Lotrinský, Kollowrat C., Königsegg A., Lichtenštejn, Lobkowitz, Lucchesi, Mercy, Moltke, O'Gilvy, Pallavicini, Portugal, Radicati, Sincère, Stahremberg, Stahremberg E., Traun, Wachtendonck, Waldeck, Wallis, Wallis W., Wolfenbüttel L.

⁸⁴ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 225, sign. F11, č. kart. 80, oběžník do všech krajů – udělení pokuty devět zlatých pro vrchnostenské úředníky, kteří do šesti týdnů neoznámí smrt vojenských invalidů, Praha 14. února 1761. Výše uvedený soupis tvoří přílohu tohoto cirkuláře.

určených ke zveřejnění, jej jako takový neobdržel.⁸⁵ Pražský úřad zaslal v souladu se skutečností odpověď, podle níž onen cirkulář ze 14. února 1761 nebyl v extraktu obsažen, protože ve s ním spojené konsignaci Žatecký kraj (spolu s Berounským) vůbec nefiguruje.⁸⁶ Jinými slovy, žádná smrt vojenského invalidy nebyla oznámena pozdě, tudíž nebylo koho pokutovat a nebylo třeba oběžník s příloženým seznamem zasílat.

Svědectví o tom, že ne všichni vojenští invalidé zaopatření mimo invalidovny se spoléhali pouze na příspěvky, nýbrž se snažili aktivně žít, podává případ jistého Franze Richtera (i když jde o záležitost z pozdější doby). Tento muž, který dříve sloužil v Sincèrově pluku a dle svých vlastních slov měl chromé obě ruce, zakoupil na předměstí Třebíče domek s pozemkem, na kterém chtěl zřídit vinici a pěstovat révu dovezenou z Uher. Žádost o povolení adresoval přímo ke dvoru, který její vyřízení delegoval na moravské gubernium.⁸⁷ To pověřilo krajský úřad Jihlavského kraje, aby se záležitostmi zabýval v součinnosti s třebíčskou městskou radou.⁸⁸ Ta však evidentně v Richterově záměru spatřovala ohrožení hospodářských zájmů města a nacházela se s ním proto ve sporu, na základě čehož krajský úřad nedoporučil kladné vyřízení žádosti.⁸⁹ Gubernium ji proto zamítlo a ještě vzkázalo jihlavskému hejtmanovi, že Richterovi je třeba nařídít, aby utišil sváry s třebíčským měšťanstvem a choval se k němu lépe. Také se mu mělo doporučit, aby se místo vinařských pokusů raději věnoval své původní profesi parukáře.⁹⁰ Invalida se tedy zastání úřadů nedočkal a nezbylo mu, než se svého úmyslu vzdát; tento případ poukazuje na složitou pozici vojenských invalidů ve společnosti (vojenské i civilní) druhé poloviny 18. století. Zvláště ti z nich, kteří žili samostatně, od ní právě díky své nezávislosti a omezené možnosti kontroly – navzdory svým válečným zásluhám – nemohli očekávat příliš vstřícnosti.

⁸⁵ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 225, sign. F11, č. kart. 80, krajský úřad Loketského podílu Žateckého kraje reprezentaci a komoře, Loket 3. června 1761.

⁸⁶ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 225, sign. F11, č. kart. 80, reprezentace a komora krajskému úřadu Loketského kraje, Praha 30. června 1761.

⁸⁷ Moravský zemský archiv Brno, Gubernium, inv. č. 3227, sign. R96, č. kart. 1682, fol. 3 a 6, Franz Richter Marii Terezií, (Třebíč) 29. července 1769. Žádost byla z Vídně odeslána 5. srpna 1769; zemská gubernia vznikla reorganizací jednotlivých reprezentací a komor na konci sedmileté války.

⁸⁸ Moravský zemský archiv Brno, Gubernium, inv. č. 3227, sign. R96, č. kart. 1682, fol. 2 a 7, moravské gubernium krajskému úřadu Jihlavského kraje, (Brno) 14. srpna 1769.

⁸⁹ Moravský zemský archiv Brno, Gubernium, inv. č. 3227, sign. R96, č. kart. 1682, fol. 8–11, krajský úřad Jihlavského kraje moravskému guberniu, Jihlava 15. září 1769.

⁹⁰ Moravský zemský archiv Brno, Gubernium, inv. č. 3227, sign. R96, č. kart. 1682, fol. 11–12, moravské gubernium krajskému úřadu Jihlavského kraje, (Brno) 22. září 1769.

3.1.3. Invalidovní budovy

Pražská invalidovna nebyla objektem hospodářsky a logisticky zcela závislým na svém okolí, nýbrž právě naopak budovou, k níž přináležela zařízení, díky nimž tvořila relativně soběstačnou hospodářskou jednotku, což jejím obyvatelům a správcům umožňovalo lépe finančně vyjít při zabezpečování svých potřeb. Šlo zejména o pivovar, pálenici a mlýn, zařízení, z jejichž provozu bylo tato činnost realizována, nicméně nikoli přímo, ale prostřednictvím jejich pronájmu třetím osobám. Stojí za zmínku, že invalidovní pivovar (zvaný též *pivní kasárna*), nacházející se poblíž Vítkova, pravděpodobně nepřímo způsobil vznik nelichotivého označení „pindící“, které používali karlínští obyvatelé pro vojenské invalidy, docházející do pivovaru s pintami pro svůj nápoj.⁹¹ Invalidovna měla též k dispozici vinici, která poskytovala destilační materiál pro vinopalnu, jak vidíme ze stížnosti správce invalidovny Johanna Praxla z roku 1760. Podle ní si hejtman Kouřimského kraje Antonín Klement Voříkovský z Kandratic, vlastníci pozemek v sousedství, nejen přivlastnil kousek invalidovní vinice v délce patnácti kroků, ale také nechal vysekat révu, která se tam nacházela.⁹²

Během obléhání Prahy pruským vojskem v květnu a červnu 1757 došlo k poškození pivovaru a pálenice. Z úřední korespondence reprezentace a komory vyplývá, že boje způsobily nemalé škody, neboť opravy probíhaly následující dva roky a úředně byla celá záležitost vyřízena ještě později. Nájemcem těchto budov byl tehdy pražský Žid jménem Israel Frankl, který od Vídně obdržel 5 000 zlatých na úhradu nákladů spojených se znovuoobením provozu.⁹³ Tato částka však evidentně nestačila, neboť Frankl, ve spolupráci s invalidovním účetním Zurchauerem, který si za tuto činnost neopomněl zažádat o „extra“ odměnu, později sestavil výpočet nákladů na opravu invalidovního pivovaru a pálenice, které již však musela uhradit ze svých prostředků invalidovna.⁹⁴ Marie Terezie sice svolila k vyplacení odměny, ale zároveň nařídila revizi výpočtu,⁹⁵ který dospěl k částce 3 050 zlatých za stavební a rekonstrukční práce, k čemuž se přičetlo dalších 28 zlatých za prodej osmi sáhů měkkého dřeva (po 3 zlatých 30 krejcarech) Franklovi. Na základě nařízení dvora z 10. června 1759 tak bylo z pokladny pražské invalidovny přijato dohromady 3 078 zlatých, z

⁹¹ P. HEŘMÁNEK, *Příběhy*, s. 100–101.

⁹² Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 221, sign. F6, č. kart. 80, reprezentace a komora krajskému úřadu Rakovnického kraje, Praha 10. dubna 1760.

⁹³ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 221, sign. F6, č. kart. 80, reprezentace a komora Marii Terezii, Praha 19. ledna 1759; tamtéž, reprezentace a komora Marii Terezii, Praha 27. dubna 1759.

⁹⁴ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 221, sign. F6, č. kart. 80, reprezentace a komora Marii Terezii, Praha 28. února 1760.

⁹⁵ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 221, sign. F6, č. kart. 80, extrakt reskriptu vydaného ve Vídni 29. března 1760.

čehož reálné výdaje nakonec činily 2 922 zlatých 53,75 krejcaru, pročež zbylo 155 zlatých 6,25 krejcaru.⁹⁶

Po prostudování poznámek účetní dvorské invalidní komise bylo za účelem uzavření této záležitosti ještě rozhodnuto vyslechnout Zurchauera, spolu s invalidovním pokladníkem von Pechem, ohledně jedné každé účetní položky, neboť komise chtěla prověřit, jestli byl výpočet správný a zda se podařilo získané prostředky vynaložit efektivně a úsporně.⁹⁷ I když bylo hlášení obsahující vysvětlení připomínek vznesených dvorskou invalidní komisí (učiněné jak von Pechem a Zurchauerem, tak Franklem) zasláno až o několik měsíců později,⁹⁸ absence dalších pramenů vztahujících se k opravě invalidovního pivovaru a pálenice, poničených nepřítelem během obléhání Prahy, naznačuje, že dvůr se s jejich argumenty spokojil a celou záležitost uzavřel. Vidíme tedy, že sedmiletá válka (zvláště její počáteční fáze, kdy se boje přímo odehrávaly na našem území) se přímo dotkla též obyvatel pražské invalidovny, ať už šlo o vlastní vojenské invalidy, nebo zraněné vojáky, pobývající v ní coby válečném lazaretu. Služeb a výnosů pivovaru a pálenice nemohli bezesporu využívat bezprostředně po ukončení pruského obléhání, a pravděpodobně ještě ani dlouho poté (vůbec, nebo částečně), do roku 1759, kdy byly opravy, které si vyžádaly nezanedbatelné náklady ve výši přibližně 8 000 zlatých, ukončeny.

Pokud se budeme zajímat o otázku invalidovního mlýna, záhy zjistíme, že ústřední postavu v dané době představoval jeho nájemce František Buriánek. Zdá se, že mlýn během sedmileté války zůstal navzdory pruskému obléhání a válečnému strádání funkční, přinejmenším v době, kdy se stále ještě řešila výše popsaná rekonstrukce pivovaru a pálenice. To však neznamená, že by se provoz tohoto zařízení obešel bez obtíží, které nabývaly spíše hospodářské, nežli technické povahy. Počátkem roku 1759 si tak Buriánek stěžoval na to, že je mu narušována živnost odváděním vody mlýny patřícími ke Starému Městu pražskému, a rovněž že byl zaskočen nepovolením nákupu obilovin ze strany staroměstských úředníků. Invalidní komise při reprezentaci a komoře se proto dohodla se staroměstským primátorem von Friedenbergem na tom, že se mlynář při nedostatku vody má hlásit o nápravu přímo k němu, zatímco bezdůvodný zákaz nákupu obilí byl předán k urovnání přímo úředníkům

⁹⁶ Tento výpočet je součástí zprávy účetní dvorské invalidní komise, vypracované ve Vídni 30. května 1760, která jej prověřila a opatřila několika poznámkami. Zpráva tvoří přílohu extraktu reskriptu, na nějž odkazují v následující poznámce.

⁹⁷ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 221, sign. F6, č. kart. 80, extrakt reskriptu vydaného ve Vídni 5. července 1760; tamtéž, reprezentace a komora invalidní komisi, (Praha) 14. července 1760.

⁹⁸ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 221, sign. F6, č. kart. 80, reprezentace a komora Marii Terezii, Praha 30. března 1761.

reprezentace.⁹⁹ Vzhledem k tomu, že pro „civilní“ mlýny v okolí Prahy musel invalidovní mlýn se svou specifickou povahou a klientelou znamenat nepříjemnou konkurenci, není obtížné dojít k závěru, že podobné pŕtky muselo vedení pražské invalidovny a představitelé invalidní komise řešit velmi často.

Nepodařilo se mi zjistit, od kdy měl Buriánek invalidovní mlýn v nájmu, nicméně studované prameny v tomto smyslu naznačují, že dlouho, ne-li již od jeho zakoupení státem roku 1731.¹⁰⁰ Ukazuje se to na samozřejmosti, s jakou se jednalo o prodloužení jeho kontraktu – dle hlášení ke dvoru z ledna 1759 se při nedávné dražbě pronájmu invalidovního mlýna neobjevil žádný jiný uchazeč, pouze jeho současný nájemce Buriánek, jenž nabídl zvýšení dosavadního nájmu o patnáct zlatých, čímž měla roční částka v budoucnu činit 325 zlatých, při zachování všech dosavadních podmínek.¹⁰¹ Vídeň tudíž vyjádřila stanovisko, že – též s ohledem na ztráty, které mlynáři přináší válka¹⁰² – s ním pražská invalidní komise může uzavřít nájemní smlouvu na další tři roky, a sice od 1. února 1759 do 31. ledna 1762.¹⁰³ Celá záležitost byla vyřízena obvyklým „kolečkem“ úřední korespondence mezi reprezentací a komorou, invalidní komisí a Vídní.¹⁰⁴

Buriánek coby nájemce neměl povinnost provádět ve mlýně na svůj náklad nutné opravy a údržbu, neboť podobné činnosti šly na vrub invalidovny. Invalidní komise dospěla k závěru, že tyto výdaje snižují výnosy mlýna natolik, že se jeho vlastnictví prakticky nevyplácí, a proto ústy reprezentace a komory navrhla Marii Terezii jeho odprodej.¹⁰⁵ Úřad nemarnil čas a rovnou vyhlásil dražbu, jíž se patrně opět účastnil pouze Buriánek (anebo

⁹⁹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 326, sign. M274, č. kart. 102, výtah z protokolu invalidní komise, Praha 30. ledna 1759.

¹⁰⁰ P. HEŘMÁNEK, *Příběhy*, Praha 2015, s. 103.

¹⁰¹ Šlo zejména o zvýhodněný prodej chleba invalidově na základě momentální ceny obilí. P. HEŘMÁNEK, *Příběhy*, s. 103; Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 221, sign. F6, č. kart. 80, reprezentace a komora Marii Terezii, Praha 19. ledna 1759.

¹⁰² Je zde i nekonkrétní zmínka o škodě způsobené nepřítelem roku 1757, ale patrně jde spíše o „povinnou“ obecnou formulaci vyjadřující, že panovnice si je vědoma těžkostí, jaké jejím poddaným přináší těžká válečná doba.

¹⁰³ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 221, sign. F6, č. kart. 80, extrakt reskriptu vydaného (ve Vídni) 12. května 1759. Vzhledem k tomu, že toto stanovisko bylo vydáno až po třech měsících od uzavření smlouvy, muselo jít o pouhou formalitu, jak ukazuje též vyznění zmíněného hlášení z 19. ledna, mající více oznamovací, než dotazovací charakter. I to je důkazem, že se s Buriánkem coby staronovým nájemcem invalidovního mlýna počítalo od samého počátku.

¹⁰⁴ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 221, sign. F6, č. kart. 80, reprezentace a komora invalidní komisi, (Praha) 21. května 1759; tamtéž, reprezentace a komora Marii Terezii, Praha 16. července 1759.

¹⁰⁵ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 221, sign. F6, č. kart. 80, reprezentace a komora Marii Terezii, Praha 6. listopadu 1760.

nabídl nejuvhodnější cenu).¹⁰⁶ Panovnice návrh posvětila s odůvodněním, že nelze dosáhnout větší kupní ceny, nežli Buriánkem nabídnutých 500 zlatých plus jednoho ročního nájmu 325 zlatých (který zbýval do konce stávající nájemní smlouvy), tím spíše, že obdobnou částku by stejně bylo nutno investovat do oprav mlýna.¹⁰⁷ Po vypršení nájemní smlouvy v roce 1762 tedy invalidovní mlýn plynule přešel do Buriánkova vlastnictví,¹⁰⁸ ovšem invalidovně se ani v posledním roce, kdy spadal pod ni, nevyhnula nutnost řešit problémy s ním spojené. Šlo zejména o otázku čištění přilehlého potoka, který kromě Buriánka využívali tři další staroměstští mlynáři. Reprezentace a komora logicky rozhodla, že náklady budou rozděleny na čtyři díly, z nichž invalidovní mlýn (tedy do konce nájemního vztahu invalidovna, a poté Buriánek) uhradí jeden.¹⁰⁹

3.2. Využití vojenských invalidů

3.2.1. „Mobilizace“ invalidů roku 1756

Vojenští invalidé, kteří pobývali ve svých rodištích, tedy mimo invalidovnu a pobírali denní zaopatření o výši čtyř krejcarů, byli čas od času vyzváni, aby se dostavili k mustruňku,¹¹⁰ jehož prostřednictvím se ověřovala jejich disciplinovanost a řádné chování, neboť tito jedinci se pochopitelně nacházeli pod značně menším dohledem a kontrolou než jejich protějšky ubytovaní v invalidovně. Jeden takový mustruňk se odehrál v létě 1756, v době přiosťující se mezinárodní situace a stupňujících se příprav na nadcházející válečný konflikt, k němuž muselo velení císařsko-královské armády shromáždit všechny své síly a přemýšlet o způsobu, jakým využije i tyto plnohodnotné služby neschopné příslušníky. Místa, kam se měli invalidé z příslušných krajů dostavit, a dny, kdy tak měli učinit, byly stanoveny takto:

¹⁰⁶ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 221, sign. F6, č. kart. 80, reprezentace a komora hejtmanům čtyř pražských měst, Praha 6. listopadu 1760. Hejtmanům bylo nařízeno rozhodnutí o dražbě zveřejnit s tím, že zájemci o koupi se mají přihlásit u prezidenta reprezentace a komory hraběte Pachty.

¹⁰⁷ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 221, sign. F6, č. kart. 80, extrakt reskriptu vydaného ve Vídni 27. prosince 1760.

¹⁰⁸ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 221, sign. F6, č. kart. 80, reprezentace a komora invalidní komisi, (Praha) 5. ledna 1761; tamtéž, reprezentace a komora Marii Terezii, Praha 14. února 1761.

¹⁰⁹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 221, sign. F6, č. kart. 80, reprezentace a komora vrchnímu hospodářskému direktoriu, (Praha) 25. května 1761; tamtéž, reprezentace a komora invalidní komisi, (Praha) 8. října 1761.

¹¹⁰ I když je tento pojem v tradičním vojenském názvosloví užíván spíše pro starší období, než o kterém pojednávám, zvláště v rámci éry dominance žoldnéřských armád, v době sedmileté války již dávno minulé, jeho explicitní užití v pramenech (*Musterung*) mě vedlo k závěru, že je dobře použitelný i zde, ač by jej samozřejmě šlo přeložit i jako přehlídku či prohlídku. Právě v tomto významu jej zde musíme chápat.

24. června	Mladá Boleslav
27. června	Litoměřice
30. června	Žatec
3. července	Loket
6. července	Plzeň
9. července	Klatovy
12. července	Písek
15. července	Budějovice
18. července	Tábor
21. července	Čáslav
24. července	Chrudim
27. července	Hradec Králové
30. července	Bydžov
4. srpna	pražská invalidovna pro Berounský kraj
5. srpna	pražská invalidovna pro Berounský kraj
6. srpna	pražská invalidovna pro Kouřimský kraj

Na tato určená místa se invalidé měli dostavit již večer předcházejícího dne; všichni ti, kteří by se nedostavili a poté řádně nedosvědčili nemožnost přijít, jakož i ti, kteří by nepředložili potvrzení o vykonané velikonoční zpovědi, měli přijít o svůj nárok na zaopatření. Jinak řečeno, všichni invalidé měli povinnost přijít na mustruňky a tam krajským úředníkům odevzdat osvědčení o vykonané velikonoční zpovědi, která v podstatě hrála roli důkazu jejich řádného chování.¹¹¹ V souvislosti s přípravami mustruňků a přesuny invalidů do míst, kde se pro ně našlo v dané chvíli účelnější využití, dala reprezentace a komora rovněž na vědomí pražským městům, že část invalidů, dosud zaměstnaných coby hlídači městských bran, má být odeslána k posádkové službě do Chebu.¹¹²

Na letní mustruňky pak navázal proces, který lze s jistým nadhledem označit jako „mobilizaci“ invalidů. Těm z nich, kteří byli v jejich průběhu shledáni schopnými posádkové služby, se nařídilo, aby se co nejrychleji odebrali do pražské invalidovny, kde se nacházeli pohromadě a k dispozici, pokud by se v souvislosti se začínající válkou vyskytla potřeba pověřit je nějakými úkoly. Rovněž jim, v souladu se standardními zvyklostmi, počínaje 1. zářím 1756 přestalo být vypláceno zaopatření, protože o jejich ubytování a základní stravování se postarala tato instituce. Soupis takto vybraných jedinců obsahuje kromě jejich jmen a příjmení názvy panství, na nichž dosud požívali denní zaopatření ve výši čtyř krejcarů

¹¹¹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 218, sign. F2, č. kart. 79, mustrovní místa pro invalidní mužstvo, nacházející se v krajích při denním zaopatření čtyř krejcarů, nedatováno (nicméně podle přiloženého papírku s poznámkou o rozesílání do krajů nemohlo vzniknout později než v Praze 9. června 1756); tamtéž, oběžník do všech krajů – stanovení dnů pro provedení mustruňku přichozích invalidů, Praha 3. června 1756.

¹¹² Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 218, sign. F2, č. kart. 79, reprezentace a komora městským hejtmanům tří pražských měst, Praha 30. srpna 1756.

(tedy odkud pocházeli), pluky, ze kterých byli propuštěni (respektive jména jejich majitelů) a údaje o tom, zda jsou schopni posádkové služby (u všech se uvádí číslo jedna na znamení této schopnosti, zároveň slouží jako pomůcka pro sčítání).¹¹³

kraj	počet invalidů	počet panství	počet pluků
Bechyňský	30	17	26
Berounský	31	16	25
Boleslavský	32	21	26
Čáslavský	37	19	25
Chrudimský	47	18	37
Kouřimský	36	22	32
Královéhradecký	46	31	30
Litoměřický	11	9	10
Plzeňský	19	16	14
Prácheňský	15	8	11
Rakovnický + Praha	25	16	19
Žatecký	23	14	20
celkem	352	207	97¹¹⁴

O průběhu „mobilizace“ vojenských invalidů podala reprezentace a komora hlášení do Vídně,¹¹⁵ avšak dvůr s ním nebyl spokojen, a tak vydal příkaz, že navzdory již shromážděným mužům jich má být nalezeno ještě více a „se vši svižností“ dopraveno do pražské invalidovny.¹¹⁶ Nastala tedy druhá fáze tohoto procesu, jejíž výsledek byl následující:¹¹⁷

¹¹³ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 218, sign. F2, č. kart. 79, konsignace invalidů schopných posádkové služby, nedatováno (ale bezpochyby vzniklo v Praze během srpna 1756, jak dokládá dále uvedený cirkulář). Konsignace se řídí podle krajského systému, jaký fungoval před rokem 1751 – nalezneme zde dvanáct krajů, respektive u krajů, rozdělených touto reformou na podíly, se počítají oba dohromady. Tamtéž, oběžník do všech krajů – svolávání na venkově se nacházejících služby schopných invalidů do pražské invalidovny, Praha 19. srpna 1756.

¹¹⁴ Celkový počet pluků nelze vyjádřit prostým součtem, neboť takto bychom získali číslo mnohem větší, než kolika pluky císařsko-královská armáda vůbec disponovala. Je nezbytné zohlednit, že ve většině krajů se nacházeli invalidé dříve sloužící u týchž pluků, a ty se proto v konsignaci opakují, kdežto v tomto součtu lze každý přirozeně započítat pouze jednou. Navíc, skutečný počet pluků byl pravděpodobně o něco nižší, číslo totiž – přesněji řečeno – vyjadřuje počet *majitelů* pluků, kteří jich mohli vlastnit více najednou (například St. Ignon – v letech 1743–1745 byl majitelem pozdějšího kyrysnického pluku č. 12 a v letech 1740–1750 též č. 22), nebo je během času měnili (například Stampach – během let 1751–1753 vlastnil pozdější kyrysnický pluk č. 25 a v letech 1753–1768 č. 10; oba příklady Ch. DUFFY, *The Army*, s. 236–237). Rovněž je nepochybné, že pochází o majitele z doby, kdy invalidé tyto útvary opouštěli, tudíž roku 1756 již mohl v čele pluku stát někdo jiný, anebo byl útvar zrušen (jako například Grünneho – pozdější pěší pluk č. 26 – vystřídal v roce 1751 Puebla, přičemž obě tato jména jsou v seznamu u různých invalidů uváděna, tamtéž, p. 225; naproti tomu třeba Traunův pěší pluk byl roku 1748 rozpuštěn, tamtéž, s. 231).

¹¹⁵ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 218, sign. F2, č. kart. 79, reprezentace a komora Marii Terezií, Praha 21. srpna 1756.

¹¹⁶ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 218, sign. F2, č. kart. 79, oběžník do všech krajů – druhé svolávání invalidů, Praha 25. srpna 1756.

¹¹⁷ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 218, sign. F2, č. kart. 79, konsignace invalidního mužstva z Bechyňského, Berounského, Boleslavského, Čáslavského, Chrudimského, Kouřimského, Královéhradeckého, Litoměřického, Plzeňského, Prácheňského, Rakovnického (včetně Prahy) a Žateckého kraje, které se má co nejrychleji při ztrátě svého zaopatření dostavit do pražské invalidovny, nedatováno (patrně Praha,

kraj	počet invalidů	počet panství	počet pluků
Bechyňský	66	29	37
Berounský	46	23	25
Boleslavský	37	23	25
Čáslavský	39	27	32
Chrudimský	84	19	45
Kouřimský	35	15	24
Královéhradecký	109	43	47
Litoměřický	11	10	9
Plzeňský	29	17	24
Prácheňský	30	17	22
Rakovnický + Praha	51	25	32
Žatecký	23	16	18
celkem	560	264	95

V dalším oběžníku do všech krajů, týkajícím se nového svolávání vojenských invalidů,¹¹⁸ se opět nachází důležitá poznámka, že mají povinnost s sebou přinést osvědčení o vykonané velikonoční zповědi. Ne všichni tak samozřejmě učinili, a ne všichni se vůbec dostavili na mustruňky, popřípadě uposlechli příkazu k přesunu do invalidovny. Na základě jejich konsignace bylo stanoveno, že ti, kteří nepřišli mustruňk, se mají při ztrátě svého zaopatření dostavit do invalidovny, zatímco ti, kteří nepředložili osvědčení o zповědi, ho mají neprodleně zaslat. Šlo tedy o ještě jeden způsob, jak navýšit celkový počet mužů povolanych do služby.¹¹⁹

kraj	počet invalidů	počet panství	počet pluků
Bechyňský	13	9	10
Berounský	51	22	31
Boleslavský	30	9	24
Čáslavský	5	4	5
Chrudimský	6	2	6
Kouřimský	8	7	8
Královéhradecký	9	7	8
Litoměřický	15	8	10
Plzeňský	3	3	3
Prácheňský	21	10	17
Rakovnický + Praha	26	13	21

přelom srpna a září 1756). Narozdíl od předchozí konsignace v tomto případě nejde o jeden svázaný dokument, nýbrž o samostatné soupisy pro jednotlivé kraje zvlášť. Rovněž podotýkám, že tyto seznamy obsahují úplně nová jména, jejich výsledek je tudíž nutno přičíst k předchozímu.

¹¹⁸ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 218, sign. F2, č. kart. 79, oběžník do všech krajů – druhé svolávání invalidů, Praha 2. září 1756.

¹¹⁹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 218, sign. F2, č. kart. 79, konsignace invalidního mužstva, které se dílem neobjevilo na mustruňku, dílem nepředložilo osvědčení o vykonané velikonoční zповědi, nedatováno (patrně Praha, září 1756). Tento soupis obsahuje jak jména, nacházející se v těch předcházejících, tak zcela nová.

kraj	počet invalidů	počet panství	počet pluků
Žatecký	12	11	11
celkem	199	105	70

Z oněch 199 invalidů 152 nepředložilo osvědčení o velikonoční zpovědi a dostavilo se, dva předložili osvědčení a nedostavili se a 45 nepředložilo osvědčení a nedostavilo se. Soupis je doplněn poznámkou sdělující, že z Chebského okresu v určený den k mustruňku nepřišel nikdo, pročež se všichni dotyční musejí dostavit do invalidovny spolu s předložením osvědčení o vykonané velikonoční zpovědi. Jejich počet sice uveden není, avšak tímto se prokazuje, že ti invalidé, kteří se ani nedostavili, ani nepředložili osvědčení, se museli jak hlásit v invalidovně, tak předložit onen dokument. Jde celkem o 47 mužů (včetně těch dvou, kteří osvědčení předložili, nejspíše jej zaslali, ale fyzicky se nedostavili), pro něž byla sepsána ještě jedna zvláštní konsignace.¹²⁰

Shrneme-li výše uvedené údaje, dojdeme k závěru, že v průběhu „mobilizace“ vojenských invalidů, která se uskutečňovala v podstatě souběžně se skutečnou mobilizací císařsko-královské armády (o níž je známo, že probíhala velmi pomalu a těžkopádně) a prvotními boji sedmileté války, bylo z krajů v Čechách do pražské invalidovny povoláno k pomocné vojenské službě něco přes 900 mužů. Troufám si rovněž vyjádřit přesvědčení, že většina z nich výzvy skutečně uposlechla a zapojila se do habsburského válečného úsilí.

3.2.2. Špitální služba a zaměstnávání u řemeslníků a zemědělců

Typický úkol pro povolané vojenské invalidy představovala pomoc v polních špitálech pro zraněné a nemocné vojáky. Nedá vůbec práci představit si starého vojáka coby „lapiducha“ asistujícího při péči o své mladší kamarády, z nichž nejeden, pokud měl to štěstí a přežil, se později též zapojil do řad invalidního mužstva. Chápali to i představitelé armády a státní úředníci, a jako příklad uvedení této myšlenky do praxe nám může posloužit nařízení z července 1758, které pověřilo hejtmany několika krajů v Čechách, aby neprodleně zařídili odeslání vybraných invalidů, pobývajících v jejich jurisdikci v denním zaopatření o výši čtyř krejcarů, do Prahy. Tito muži byli specifikováni na základě vizitace krajského chirurga, jenž je shledal způsobilými ke službě v polních špitálech.¹²¹

¹²⁰ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 218, sign. F2, č. kart. 79, konsignace invalidního mužstva, které se neobjevilo na mustruňku a též nepředložilo osvědčení o vykonané velikonoční zpovědi, nedatováno (patrně Praha, září 1756). Jde tedy o výtah z předchozího soupisu.

¹²¹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 224, sign. F10, č. kart. 80, reprezentace a komora krajským úřadům Plzeňského, Prácheňského, Táborského (sic!) a Žateckého kraje (plus kopie Malé

kraj	počet invalidů	počet panství	počet pluků
Bechyňský	7	3	7
Plzeňský	3	2	3
Praha	1	1	1
Prácheňský	1	1	1
Žatecký	1	1	1
celkem	13	8	12

Po skončení sedmileté války hledal stát způsoby, jak nakládat s vojáky, kteří byli propuštěni ze služby v rámci snižování početních stavů císařsko-královské armády. Dvorní rada v. Mannagetta v této situaci přišel s pokynem, aby byli propuštění vojáci dle své profese a schopností zaměstnáni u řemeslníků a sedláků.¹²² Na této skutečnosti není vcelku nic neobvyklého či překvapivého, nicméně díky ní vidíme, že v dobovém diskursu byli vojenští vysloužilci a invalidé pojímáni dohromady jako jedna skupina.

3.3. Delikvence invalidů a propuštěnců

I když mnozí vojenští invalidé představovali jedince, kteří za sebou měli mnohaletou vojenskou zkušenost, spojenou s tuhou disciplínou a pořádkem, nelze rozhodně tvrdit, že by si ve své nové pozici dokázali tyto vlastnosti vždy uchovat. Týká se to zejména těch, kteří pobývali mimo invalidovnu a její přísně daný režim, neboť relativní volnost, jíž požívali, k tomu do jisté míry sváděla. Svoji roli jistě sehrála i skutečnost, že invalida se najednou stal v podstatě pánem svého času, s nímž mohl dle libosti nakládat (ač se předpokládalo jeho způsobilé a užitečné využití, jak jsme poznali z průkazů vyhotovovaných reprezentací a komorou), na což po aktivní službě nebyl zvyklý a snadno se tak dostal na scestí. Tito vojenští invalidé se pak v jistém smyslu přibližují kategorii vojenských delikventů, jimiž se zabývám v jedné z dalších kapitol. Avšak mám za to, že pokud jde o invalidy (popřípadě vysloužilce, jak uvidíme), a nikoli vojáky aktivní služby, je účelnější o nich krátce pojednat na tomto místě.

Straně), Praha 3. července 1758; tamtéž, specifikace vojenských invalidů, kteří byli shledáni způsobilými ke službě v polních špitálech, nedatováno (příloha předchozího).

¹²² Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 348, sign. M600, č. kart. 103, dvorní rada von Mannagetta reprezentaci a komoře, Vídeň 27. května 1763; tamtéž, reprezentace a komora invalidní komisi, (Praha) 9. června 1763; tamtéž, oběžník do všech krajů – zaměstnávání propuštěných vojáků u řemeslníků a sedláků, Praha 9. června 1763.

Asi nejčastější prohřešky, explicitně zakázané průkazem (připomínám, že jeho text invalidovi sloužil i jako jakýsi manuál o jeho právech a povinnostech), představovala žebrota a potulka. Pražské úřady opakovaně připomínaly krajským hejtmanům a královským městům, aby dbali na zveřejňování zákazu těchto činností, stejně jako na zadržování a žebrajících a toulajících se invalidů (domnívám se, že nejčastěji vykonávali tyto činnosti současně). Úřední komunikace v této věci, například z roku 1759, opakovaně stanoví, aby byli zadrženi invalidé odesláni do Prahy k patřičnému potrestání, jímž musíme rozumět v první řadě zbavení nároku na denní zaopatření, eventuálně, umožňovala-li to situace, umístění v invalidovně, kde delikvent podléhal mnohem většímu dohledu a disciplinaci.¹²³

Těžkosti státních úřadů s těmito excesy narostly záhy po skončení sedmileté války a následném propouštění vojáků z aktivní služby. Opět zde narážíme na pojetí vojenských invalidů a vysloužilců (veteránů) coby jedné skupiny, která se v tomto případě oddávala stejným nepravostem. Množila se hlášení, jako například od hejtmana Budějovického podílu Bechyňského kraje, že od pluků propuštění kapitulanti,¹²⁴ kteří se navracejí do svých rodišť, se dopouštějí prostopášností, vyhýbají se poddanství a práci, a také ona místa opouštějí, aby se věnovali potulce a žebrotě. Reprezentace a komora krajům připomněla, že místní autority nesmějí strpět příchodí cizí kapitulanty, nýbrž mají povinnost je zadržet a doručit krajskému úřadu, aby byli, i proti své vůli, donuceni vrátit se do svých rodných obcí a získávat si každodenní obživu vlastní prací. Dále, když se někdo z nich začne věnovat potulce a žebrotě, a tudíž se nebude živit rukami, má být potrestán na základě patentu o vagabundech a žebrácích.¹²⁵ Bod 6 patentu Marie Terezie, vydaného v únoru 1763, též ukládá všem místním autoritám (zvláště pak krajským úřadům, zemským soudům a v českých zemích hrdelnímu soudu), aby byli všichni příchodí armádní propuštěnci, kteří se neprokáží pasem, zadrženi, patřičně vyslechnuti a spolu se svými výpověďmi zasláni k dotyčnému zemskému, respektive hrdelnímu soudu. Následně s nimi má být nakládáno coby s vaganty nebo jinak nepořádnými lidmi.¹²⁶

¹²³ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 223, sign. F9, č. kart. 80, reprezentace a komora invalidní komisi, Praha 21. června 1759; tamtéž, oběžník do všech krajů – zadržování žebrajících a toulajících se invalidů, Praha 16. července 1759.

¹²⁴ Zvláštní kategorie vojáků, kteří nebyli přijati do služby doživotně, nýbrž na šest let, či do konce války. Pro císařsko-královskou armádu šlo o instituci, která představovala důležitý zdroj poddůstojnictva. Zavedena byla roku 1757 a vytrvala po zbytek vlády Marie Terezie. Ch. DUFFY, *The Army*, s. 50.

¹²⁵ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 350, sign. M605, č. kart. 103, oběžník do všech krajů kromě Budějovického, Praha 25. května 1763. K otázce „vytváření“ tuláků a žebráků ze strany habsburského státu v 18. století a příslušným patentům srov. P. HIML, *Zrození*, Praha 2007, s. 57–92.

¹²⁶ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 350, sign. M605, č. kart. 103, patent Marie Terezie – pokyny pro úřady, vrchnosti a soudy neuherské části habsburské monarchie, jak zacházet s příchodími propuštěnými vojáky, Vídeň 25. února 1763.

Nedlouho po skončení války se také velmi nepromyšleným ukázalo být rozhodnutí ponechávat propuštěným dělostřeleckým pomocníkům (nešlo přímo o dělostřelce, nýbrž o pěšáky pověřené „hrubou prací“, například manipulací s kanóny na bojišti) jejich šavle. Brzy se objevily zprávy, že tito propuštěnci se s nimi dopouštějí „špatného zacházení“. Polní zbrojmistr Wied z generálního vojenského velitelství v Čechách proto nařídil v zemi ubytovaným plukům, aby šavle napříště odebíraly a bezpečně uskladnily. Dodal, že vzhledem k tomu, že většina těchto mužů je obyvateli Čech, mohou jim šavle odebírat a uskladňovat též krajské a vrchnostenské úřady, které byly autorizovány k vyžádání si vojenské asistence, pokud by k tomu nastala potřeba.¹²⁷ Výše zmíněné „špatné zacházení“ je konkretizováno v následně vydaném reskriptu jako „loupeže a vraždy“. Aby se předešlo takovým zločinům, kterých se dopouštěli propuštění vojáci, ocitnuvší se najednou v prostředí, které jim bylo do jisté míry cizí, dvůr nařídil odebírání zbraní jak právě propuštěným jedincům, tak těm již propuštěným.¹²⁸

¹²⁷ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 349, sign. M601, č. kart. 103, nota polního zbrojmistra Wieda pro reprezentaci a komoru, Praha 30. května 1763; tamtéž, oběžník do všech krajů – zabavování šavlí propuštěným dělostřeleckým pomocníkům, Praha 6. června 1763.

¹²⁸ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 349, sign. M601, č. kart. 103, extrakt reskriptu vydaného ve Vídni 18. června 1763; tamtéž, oběžník do všech krajů – zabavování šavlí propuštěným dělostřeleckým pomocníkům, Praha 30. června 1763.

4. Vojenští zběhové

4.1. Patenty o zbězích

4.1.1. Vývoj trestních ustanovení

Otázku trestání vojenských zběhů v císařsko-královské armádě za sedmileté války nelze, narozdíl od jiných témat pojímaných v této práci, vymezit čistě léty 1756–1763, neboť bylo výsledkem předchozí praxe, vyplývající ze zkušeností válek o rakouské dědictví. Tehdy – jak známo – nedopadaly střety vojska Marie Terezie s Prusy úspěšně, což bylo dáno ve velké míře jeho zanedbaností, mající kořeny v době vlády Karla VI. a nešťastných konfliktů třicátých let 18. století. Jedním z projevů této skutečnosti se stala dezerce, o jejíchž obecně platných motivech jsem se zmínil v úvodních pasážích, nicméně její patrně hlavní hmatatelnou příčinu v této době představovalo snižování, pozdní vyplácení, popřípadě úplné nevyplácení mzdy, lišící se sice pluk od pluku, ale obecně představující velký problém, jenž souvisel s celkovým organizačním chaosem, vládnoucím v habsburských ozbrojených silách.¹²⁹

Avšak teprve po skončení bojů bylo možno s touto situací začít něco dělat, podobně jako s ostatními neduhy, jimiž armáda trpěla a které bylo zapotřebí odstranit, pokud měla obstát v budoucím konfliktu s pruským nepřítelem. V případě problémů se mzdami, vedoucích k úpadku morálky mužstva a následným dezercím, vyšel podnět od panovnice samotné. V květnu 1749 vydala reprezentaci a komoře příkaz, aby její úředníci přímo v jednotlivých plucích prošetřili, jak jsou na tom vojáci ohledně výše svých příjmů, na něž měli právoplatný nárok, a pravidelnosti jejich vyplácení.¹³⁰ V souvislosti s nastalými vojenskými reformami se časem podařilo tento zásadní problém z velké části vyřešit, čímž byla odstraněna, nebo přinejmenším redukována, významná příčina pro zbláhání vojáků, což bezesporu ovlivnilo četnost tohoto jevu za sedmileté války.¹³¹

Stát pochopitelně neměl šanci vymýtit dezerce stoprocentně, nicméně snažil se je limitovat natolik, aby neměly zásadní vliv na vedení válečných operací. Přesto byly stále považovány za těžký zločin, nicméně v květnu 1749 se zásadně zmírnil způsob, jakým měli

¹²⁹ O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 49.

¹³⁰ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 77, sign. D3/1, č. kart. 25, Marie Terezie Netolickému, Vídeň 28. května 1749; O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 49.

¹³¹ O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 49–50.

být zběhové trestání. Zatímco do této doby na sebe svým deliktem přivolávali trest smrti, napříště měli být sankcionováni nucenými pracemi: „Tak jsme my se následovně milostivě rozmyslily, že budoucně, až my se zase jináč rozmyslíme, žádnýho od našich obyvatelův zemských dostaveného odběhlce našeho císařského královského lidu válečného na hrdle trestati, ale ten trest v nějaké časné odsouzení k obecné práci při pevnostech změnit chceme.“¹³²

Od 1. srpna 1750 vstoupila v platnost vlastní podoba trestu za dezerci z vojska, a sice desetileté, dnešními slovy řečeno, nucené práce v uherských pevnostních městech Temešvár a Petrovaradín.¹³³ Toto však platilo pouze za předpokladu, že zběh se nechá zatknout bez odporu – pokud by tomu tak nebylo, tím spíše, pokud by někoho usmrtil, stal se automaticky vrahem „nehodným a prostým vojenských privilegií a svobod“,¹³⁴ jenž podléhal hrdelnímu právu. Pakliže by hrdelní soud nebyl schopen vynést rozsudek, měl být zběh předán pokud možno pluku, ze kterého utekl, popřípadě nejbližší jiné dosažitelné jednotce, a tam jej čekala poprava.¹³⁵

Za sedmileté války tato trestní ustanovení zůstala platná, včetně opatření zavedeného v roce 1752 pro trestání emigrantů (v patentech často pojímaných s vojenskými zběhy současně), které se nyní začalo týkat i dezertérů: „[...] kterak jsme my tehdáž za právo ustanoviti ráčili, že jeden každý, kdo by z našich dědičných do jiných cizích zemí vytáhl, nejenom s propadnutím svého statku trestán, i nóbrž také práva městského a všelikého dědictví a nápadu zbaven býti má.“¹³⁶ Obyvatelstvu byla také prostřednictvím těchto patentů doporučována obezřetnost s ohledem na možnost ozbrojených a odpor kladoucích zběhů, a

¹³² Národní archiv Praha, 1. oddělení, Sběrka patentů, inv. č. 1303, patent Marie Terezie o vojenských zběžích, Vídeň 26. května 1749; Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 77, sign. D3/1, č. kart. 25, extrakt reskriptu vydaného (ve Vídni) 17. května 1749; cit. dle: O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 50.

¹³³ Později bylo připomenuto, že odsouzení k pevnostním pracím mají být při odvádění do štábní věznice opatřeni pouty na nohy či ruce. Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 295, sign. M17, č. kart. 101, oběžník do všech krajů – opatřování odsouzených k pevnostním pracím pouty, Praha 26. února 1756. Současně bylo stanoveno, že pokud tito muži utrpěli nějakou tělesnou škodu a nebyli kvůli nákladům na léčení prohlédnuti štábním chirurgem, nemají být přijímáni do vojenské věznice, respektive mají být napřed vyléčeni. Tamtéž, inv. č. 295, sign. M18, č. kart. 101, oběžník do všech krajů – zacházení s odsouzení k pevnostním pracím, kteří utrpěli újmu na těle, Praha 26. února 1756.

¹³⁴ Národní archiv Praha, 1. oddělení, Sběrka patentů, inv. č. 1361, patent Marie Terezie o vojenských zběžích – vydání pro Markrabství moravské, Brno 24. července 1750; cit. dle: O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 50.

¹³⁵ Národní archiv Praha, 1. oddělení, Sběrka patentů, inv. č. 1361, patent Marie Terezie o vojenských zběžích – vydání pro Markrabství moravské, Brno 24. července 1750; tamtéž, inv. č. 1362, patent Marie Terezie o vojenských zběžích – vydání pro Rakousy nad Enží, Linec 24. července 1750; tamtéž, inv. č. 1364, patent Marie Terezie o vojenských zběžích – vydání pro Horní a Přední Rakousy, Innsbruck 31. července 1750; Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 77, sign. D3/1, č. kart. 25, Marie Terezie reprezentaci a komoře, Holič 28. srpna 1751; O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 50–51.

¹³⁶ Národní archiv Praha, 1. oddělení, Sběrka patentů, inv. č. 1621, patent Marie Terezie o vojenských zběžích, Vídeň 6. června 1761; tamtéž, inv. č. 1622, patent Marie Terezie o vojenských zběžích – vydání pro Markrabství moravské, Brno 19. června 1761; cit. dle: O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 51.

také mu sdělovaly, že ke zběhům se řadí rovněž vojáci, kteří bez důstojnického doprovodu, popřípadě bez propustky, opustili své místo či jednotku. I ty bylo nutno zastavit a předat nejbližšímu velitelství.¹³⁷

4.1.2. Generální pardony

Přístup státu a armády k vojenským zběhům za sedmileté války (popřípadě obecněji v průběhu 18. století) se nevyznačoval pouze trestní praxí – kromě pronásledování existoval rovněž mechanismus, pomocí něhož docházelo k jejich částečnému omilostňování. Měl tak být dán najevo výraz morální autority panovnice, schopné slitovat se nad svými poddanými, kteří se provinili, a zároveň šlo o čistě pragmatické opatření cílené na redukci ztrát způsobených dezercemi. Proto byly v průběhu sedmileté války průběžně vydávány takzvané generální pardony, zajišťující realizaci těchto záměrů.¹³⁸

Všechny generální pardony byly postaveny na v podstatě shodných zásadách, jak si lze ukázat na jednom z nich, jenž byl vydán 30. června 1759. Stanovil, že všichni zběhové, kteří se navrátí do svých pluků, „a při nich stále napotom zůstati příslibějí, budoucně pak se tak, jak jednomu věrnému a poctivému vojáku přísluší a náleží, chovati budou, čehož skutečné plnění pro jejich bezpečnost tímto se jim nanejvýš připovídá,¹³⁹ budou omilostněni, pokud tak učiní do šesti týdnů ode dne vydání. Příslušným důstojníkům se zároveň vydával rozkaz, aby tyto muže přijali do řádné služby a zajistili, že nebude docházet k jejich šikaně, neboť jejich provinění bylo tímto plně odčiněno.¹⁴⁰ Vojenský zběh tedy nemohl počítat s tím, že mu generální pardony umožní legální a beztrestné vystoupení z císařsko-královské armády a bezpečný návrat domů, pouze jimi získával možnost smazat svou dezerci a pokračovat ve službě, jako by se zběhnutí nikdy nedopustil. Pardony zároveň upozorňovaly, že ti, kdo nevyslyší jejich výzvu, se stále vystavují platným trestům, a pochopitelně se týkaly toliko těch zběhů, kteří utekli od svých pluků přede dnem jejich vydání, nikoli až v době platnosti.¹⁴¹

Jistou výjimku oproti výše uvedenému představuje generální pardon, který vstoupil v platnost během na jaře druhého roku války. Vyhláší amnestii pro zběhy, uprchnuvší do konce ledna 1757 do ciziny, kteří se vrátí k plukům zimujícím toho času v Čechách. Patent

¹³⁷ Národní archiv Praha, 1. oddělení, Sbirka patentů, inv. č. 1633, patent Marie Terezie o vojenských zbězích – vydání pro Království české, Praha 14. dubna 1762; tamtéž, inv. č. 1634, patent Marie Terezie o vojenských zbězích – vydání pro Markrabství moravské, Brno 14. dubna 1762; O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 52.

¹³⁸ O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 52–53.

¹³⁹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, Sbirka patentů, inv. č. 1596, generální pardon Marie Terezie pro vojenské zběhy, Vídeň 30. června 1759; cit. dle: O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 53.

¹⁴⁰ O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 53.

¹⁴¹ O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 53–54.

sliboval, že pokud navrátilci poslušně setrvají ve službě po zbytek války, bude jim pak umožněno odejít z armády (dnes víme, že vzhledem k délce konfliktu a počtu jeho obětí se toho dožil jen málokterý z nich, ale to v dané době nemohlo být zřejmé). Tento generální pardon, mimochodem nestanovující časový limit, během kterého měli dezertéři možnost beztrestného návratu, měl paralelní povahu, neboť byl vydán jak kvůli zběhům z císařsko-královské, tak francouzské armády, kteří utekli na habsburské území a získali příležitost připojit se zpět ke svému vojsku pobývajícimu v říši.¹⁴²

V době pruského tažení do Čech roku 1757 se muselo císařsko-královské velení zabývat situací vojáků, kteří sice nezběhli, ale stali se oběťmi nuceného zařazování zajatců do armády Fridricha II. Prohlásit tyto muže za dezertéry by pro ně představovalo neoprávněnou křivdu, zvláště při vědomí, že většina z nich se sotva ze dne na den stane věrnými služebníky hohenzollernského trůnu. Právě naopak, mnozí se chopí první šance zběhnout a snad se i vrátit do řad svých domovských pluků. S tím bylo nutno počítat zejména po bitvě u Kolína a během následného pruského ústupu, a proto došlo ke stanovení jejich beztrestnosti, tedy v případě, že obnoví svoji službu v habsburských silách. Tím pádem pro ně platily v podstatě stejné zásady, jako pro vojenské zběhy omilostněné generálními pardony, ovšem s tím rozdílem, že tito navrátilci za zběhy označeni vůbec nebyli.¹⁴³

V generálních pardonech pro vojenské zběhy se rovněž objevuje pravidlo potvrzující logickou domněnku, že jejich zásady se vztahují nejen na dezertéry pocházející z vlastních habsburských zemí, ale i na ty, kteří měli svůj původ v cizině.¹⁴⁴ Ještě v souvislosti s touto problematikou doplním, že i když je u habsburských úřadů za sedmileté války patrný poněkud zdráhavý přístup k přijímání cizích zběhů do císařsko-královské armády (narozdíl od pruského nepřítele), nešlo o nějaké železné pravidlo. Marie Terezie kupříkladu svolila, že uherské pěší a husarské pluky ke svému doplňování v dědičných zemích smějí, po dobu trvání konfliktu, neoficiálně a bez zřízení veřejného verbovacího místa přijímat německé a jiné národnosti, avšak pouze zběhy a cizince, v žádném případě zemské obyvatele. Krajské úřady jim proto neměly bránit v této činnosti.¹⁴⁵

¹⁴² Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 213, sign. D4, č. kart. 77, generální pardon Marie Terezie a Ludvíka XV. pro vojenské zběhy, Vídeň a Versailles 20. dubna 1757; O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 55.

¹⁴³ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 213, sign. D4, č. kart. 77, císařsko-královské velitelství v Kolodějích u Prahy reprezentaci a komoře, Koloděje 25. června 1757; O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 55–56.

¹⁴⁴ O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 56–57.

¹⁴⁵ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 143, sign. B27, č. kart. 40, Haugwitz Netolickému, Vídeň 21. prosince 1757; oběžník do všech krajů – verbování zběhů a cizinců uherskými pluky, Praha 25. prosince 1757.

4.1.3. Mezistátní výměny zběhů

Pro případ, že by se císařsko-královští zběhové ocitli na území habsburských spojenců, anebo naopak, že by se dezertéři ze spojeneckých armád uchýlili do habsburských zemí, došlo k uzavírání dvoustranných smluv, v nichž si státy stanovily podmínky, jak v takových případech postupovat. Znění smluv bylo následně zveřejňováno a plnilo tak funkci patentů o vojenských zbězích, podobně jako výše pojednaná trestní ustanovení a generální pardony. Zatímco kontrakty podunajského soustátí s říšskými státy byly většinou uzavřeny již hluboko v první polovině 18. století a během sedmileté války pozůstávaly v platnosti, s Francií, donedávna odvěkým nepřítelem, bylo třeba dojednat smlouvu zcela novou. Chci se zde proto věnovat jak jejím principům, tak smlouvě se Saskem coby příkladu z prve uvedené skupiny.¹⁴⁶

Smlouva se Saskem, předtím uzavřená roku 1721 a přerušena krátkým nepřítelstvím za války o rakouské dědictví, byla obnovena 22. listopadu 1743. Její základní princip spočíval v tom, že vojenské zběhy je třeba zadržet a se vším, co budou mít zrovna u sebe, předat „nejbližšímu gubernátorovi, komendantovi, oficirovi neb městské vrchnosti téhož principála, od jehožto vojska podobní dezertéři odběhli.“¹⁴⁷ Náklady na jeden den vězení a stravy pro jednoho zběha byly stanoveny na čtyři krejcary v habsburském, respektive třináct haléřů v saském případě. Obě země se zavázaly předat též případně zabavené koně a zajistit jim píci.¹⁴⁸

Obyvatelstvo bylo k pátrání po dezertérech motivováno příslibem finančních odměn – za jednoho muže bez koně šlo o devět zlatých, respektive šest říšských tolarů, zatímco jezdec s koněm byl ceněn dvojnásobně. Po dopadení bylo nutno zběha transportovat na hranici, kde jej příjemce převzal a odeslal k nejbližšímu pluku, a dále vyplatil odměnu a stanovenou kompenzaci za věznění a stravu. Nebylo možné pronásledování na jiném území, než na které se smlouva vztahovala, a především bylo přísně zakázáno od zběhů kupovat výzbroj, výstroj a koně, stejně jako jim jakýmkoli způsobem napomáhat. Kdo by tyto zákazy porušil, měl

¹⁴⁶ O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 58.

¹⁴⁷ Národní archiv Praha, 1. oddělení, Sbíрка patentů, inv. č. 1207, smlouva o vzájemném vydávání vojenských zběhů mezi habsburskou monarchií a Saskem – vydání pro Království české, Praha 22. listopadu 1743; cit. dle: O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 58.

¹⁴⁸ Národní archiv Praha, 1. oddělení, Sbíрка patentů, inv. č. 1207, smlouva o vzájemném vydávání vojenských zběhů mezi habsburskou monarchií a Saskem – vydání pro Království české, Praha 22. listopadu 1743; O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 58.

nakoupené vybavení ihned a bez náhrady odevzdat, a zároveň být potrestán vrchností dle jejího uvážení.¹⁴⁹

Byla však stanovena též možnost nevydávat ty, kteří sice zběhli z vojska spojence, ale narodili se ve druhé ze spojeneckých zemí. Výjimku získali rovněž muži, kteří se museli navrátit domů, aby převzali zděděný statek. V tom případě jim smlouva garantovala právo na vystoupení ze spojenecké vojenské služby, ovšem za předpokladu, že za sebe buď najdou plnohodnotnou náhradu, anebo uhradí v případě pěchoty třicet zlatých či dvacet tolarů, respektive 52,5 zlatých či 35 tolarů v případě jezdeckva. Smlouva byla uzavřena se zpětnou platností od 15. dubna 1743, takže se vztahovala také na všechny zběhy, kteří nastoupili do spojeneckých řad počínaje tímto dnem.¹⁵⁰ Analogická ujednání pak obsahují dohody o vzájemném vydávání vojenských zběhů mezi habsburskou monarchií a dalšími státy Svaté říše římské.¹⁵¹

Smlouva s Francií nabyla účinnosti k 1. únoru 1757. Jako první věc stanovila, že ti zběhové, kteří do té doby utekli od své původní armády a poté vstoupili ke spojenci, mají v jeho službách bez úhony zůstat (případně do nich mohou vstoupit, pokud tak dosud neučinili a jenom se skrývají v říši nebo habsburské monarchii). Ovšem muže dezertující po začátku února 1757 bylo třeba zajistit a odevzdat druhé straně, bez možnosti dovolit jim vstup do armády, k níž by se pokusili přejít. Vyčíslení odměny za jednoho zběha došlo k částce dvaceti rýnských zlatých, nebo padesáti livrů.¹⁵²

Pokud by se v době dopadení zběha poblíž nenacházelo spojenecké vojsko, jehož velitelství by jej bylo možné předat, byla určena stanoviště, kam musel být odveden. Císařsko-královští dezertéři tak měli putovat do nejbližšího z měst Toulon, Neubreisach, Štrasburk, Thionville, Maubeuge a Lille, zatímco pro zběhlé příslušníky francouzské armády

¹⁴⁹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, Sbirka patentů, inv. č. 1207, smlouva o vzájemném vydávání vojenských zběhů mezi habsburskou monarchií a Saskem – vydání pro Království české, Praha 22. listopadu 1743; O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 59.

¹⁵⁰ Národní archiv Praha, 1. oddělení, Sbirka patentů, inv. č. 1207, smlouva o vzájemném vydávání vojenských zběhů mezi habsburskou monarchií a Saskem – vydání pro Království české, Praha 22. listopadu 1743; O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 59–60.

¹⁵¹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 177, sign. C16, č. kart. 55, smlouva o vzájemném vydávání vojenských zběhů mezi habsburskou monarchií a říšským krajem Švábsko, Ludwigsburg 8. února 1745; tamtéž, Sbirka patentů, inv. č. 1225, smlouva o vzájemném vydávání vojenských zběhů mezi habsburskou monarchií a říšským krajem Franky, Schweinfurt 7. dubna 1745; tamtéž, inv. č. 1229, smlouva o vzájemném vydávání vojenských zběhů mezi habsburskou monarchií a Bavorskem, Mnichov 28. srpna 1745; tamtéž, inv. č. 1250, smlouva o vzájemném vydávání vojenských zběhů mezi habsburskou monarchií a mohučským kurfiřtstvím, Mohuč 6. února 1747; tamtéž, inv. č. 1468, smlouva o vzájemném vydávání vojenských zběhů mezi habsburskou monarchií a falckým kurfiřtstvím – vydání pro habsburskou monarchii, Vídeň 1. července 1753; O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 60–61.

¹⁵² Národní archiv Praha, 1. oddělení, Cirkuláře a vyhlášky, inv. č. 132, smlouva o vzájemném vydávání vojenských zběhů mezi habsburskou monarchií a Francií, Vídeň 16. prosince 1756; O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 61–62.

byly určeny Livorno, Breisach, Kehl, Lucemburk, Mons a Ypres. Kompenzace výdajů za držení, stravování a přepravu „odběhlce“ se odvíjela od vzdálenosti, kterou sem bylo nutno urazit od místa zadržení; šlo o „pro jednu osobu jeden rýnský zlatý na jednu německou, a 25 sou na jednu francouzskou míli.“¹⁵³

Shodu s ostatními smlouvami představuje zásada o předání všeho vybavení, kterým zběh disponoval, stejně jako zákaz jakéhokoli jeho obchodování. Kromě uvedených podmínek pro dezertéry, kteří zběhli před nabytím účinnosti smlouvy, nebyly stanoveny žádné výjimky. Územní působnost smlouvy zahrnovala všechna panství Marie Terezie a Ludvíka XV. v Evropě a rovněž země, kde se v danou chvíli nacházely jejich armády. Smlouva byla uzavřena na šest let, takže se v podstatě kryla s trváním celé sedmileté války.¹⁵⁴

4.2. Interakce s obyvatelstvem

4.2.1. Vývoj trestních ustanovení

Paralelně s otázkou postihů vojenských zběhů bylo nutno řešit i trestání civilních obyvatel, kteří by prvně jmenovaným poskytli pomoc v kterékoli podobě. Proto se, stejně jako v předešlém případě, trestní ustanovení vyvinula zejména v průběhu 40. let 18. století a během sedmileté války platila bez podstatnějších změn. Vzhledem k tomu, že „mnozí odběhlcové nejen naproti té ostré záповědi se přechovávají, anobř což nejhoršího jest, prostředkem shovívání některých hospodářských oficírů, ano i samých vrchností,“¹⁵⁵ se mohou uchýlovat k místním poddaným a pracovat u nich, patenty přísně zakázaly cokoli, čím by se dezertérům dalo prospět. Kromě již naznačeného poskytování úkrytu a obživy šlo jmenovitě o nabádání ke zběhnutí nebo nakupování výzbroje a výstroje. V prvotním období musel viník jednak zaplatit škodu, kterou způsobil státu, a jednak byl coby náhrada za zběha odveden do

¹⁵³ O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 62; Národní archiv Praha, 1. oddělení, Cirkuláře a vyhlášky, inv. č. 132, smlouva o vzájemném vydávání vojenských zběhů mezi habsburskou monarchií a Francií, Vídeň 16. prosince 1756.

¹⁵⁴ Národní archiv Praha, 1. oddělení, Cirkuláře a vyhlášky, inv. č. 132, smlouva o vzájemném vydávání vojenských zběhů mezi habsburskou monarchií a Francií, Vídeň 16. prosince 1756; O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 62–63.

¹⁵⁵ Národní archiv Praha, 1. oddělení, Sbíрка patentů, inv. č. 1223, patent Marie Terezie proti pomáhání vojenským zběhům – vydání pro Království české, Praha 22. prosince 1744; cit. dle: O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 65.

vojenské služby, byl-li jí schopen. Pokud ne, čekaly jej tři roky nucených prací, ovšem konkrétní místo patenty (zatím) neuváděly.¹⁵⁶

Stejně jako v případě trestů pro zběhlé vojáky nastal i v postizích jim napomáhajícího obyvatelstva významný posun patentem z 26. května 1749, ovšem opačným směrem. Tresty byly rozděleny podle původu pachatelů: zatímco neurozené osoby se vedle dosavadního rizika finanční sankce ve výši způsobené újmy vystavovaly hrozbě desetiletých prací v uherských pohraničních městech (stejně jako ti, jimž pomáhaly), příslušníkům světské a duchovní vrchnosti byly určeny pouze tučné pokuty, konkrétně tisíce zlatých na jednoho zběha (nižší klérus však jen 150 zlatých). Hrozba oprátky se ovšem vznášela nad zahraničními verbíři, pokud přesvědčovali ozbrojence k útěku ze svých jednotek.¹⁵⁷ Vidíme tedy, že stát vůči „pomahačům“ vojenských zběhů přitvrzoval, na což ukazuje i dosti nevybíravé nařízení z července následujícího roku, „aby byli odsouzení během výkonu svého desetiletého trestu každý týden bití a ještě před svým odesláním pro výstrahu všem, kdo by se chtěli dopustit stejného zločinu, veřejně vystaveni s cedulí na prsou, kde bude popsáno jejich provinění i následky, které si jím přivodili.“¹⁵⁸

Stát ještě přitvrdil v roce 1751, když ustanovil trest smrti pro ty, kteří by jednak přiměli k dezerci muže jinak ji neplánující, jednak je navedli ke vstupu do jiné armády, a konečně kteří by se stavěli do cesty jejich pronásledování.¹⁵⁹ Zároveň došlo k upřesnění postihů méně závažných přečinů, obecně určených těm, kteří by jakkoli nabídli pomocnou ruku zběhům, kteří utekli úmyslně a ze svého vlastního rozhodnutí. Práce v pevnostech, nikoli uherských, nýbrž nacházejících se v příslušné zemi, zůstaly zachovány, avšak jejich délka závisela na tom, zda se pachatel činu dopustil v bezprostřední blízkosti místa, kde zběh opustil svůj útvar (deset let), anebo jinde (pět let). Pokuty pro neurozené se tentokrát, namísto vágních formulací o výši způsobené škody, stanovily paušálně na 24 zlatých za pěšáka či opěšalého

¹⁵⁶ Národní archiv Praha, 1. oddělení, Sbíрка patentů, inv. č. 1223, patent Marie Terezie proti pomáhání vojenským zběhům – vydání pro Království české, Praha 22. prosince 1744; O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 65.

¹⁵⁷ Národní archiv Praha, 1. oddělení, Sbíрка patentů, inv. č. 1303, patent Marie Terezie o vojenských zbězích, Vídeň 26. května 1749; O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 66.

¹⁵⁸ O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 66; Národní archiv Praha, 1. oddělení, Sbíрка patentů, inv. č. 1360, patent Marie Terezie proti pomáhání vojenským zběhům – vydání pro Markrabství moravské, Brno 20. července 1750.

¹⁵⁹ „[...] mužská osoba provazem, ženská ale mečem trestána býti má.“ Národní archiv Praha, 1. oddělení, Sbíрка patentů, inv. č. 1386, patent Marie Terezie proti pomáhání vojenským zběhům, Vídeň 22. února 1751; cit. dle: O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 67.

jezdce, respektive čtyřicet zlatých za kavaleristu dopadeného i s koněm. Příkaz o pravidelném bití trestance byl sice zrušen, ovšem jeho výstražné ukázání veřejnosti zůstalo zachováno.¹⁶⁰

Pokuty pro vrchnosti se nezměnily, ovšem císařovna si nárokovala možnost rovněž trestat jejich světskou část podle své libovůle. Duchovním pak prostřednictvím patentu vzkázala, aby vojenským zběhům nepomáhali, neboť tyto uprchlíky nečeká nejvyšší trest. Tři léta nucených prací hrozila též civilním osobám, které o tom, že viděly dezertéra, nedaly vědět úřadům, třebaže mu nepomohly. Ti, kteří by daná nařízení porušovali vícekrát, měli být potrestáni v dvojnásobné míře. Závěrem patent zohlednil, zda byli „pomahači“ zběhovi příbuzní – v tom případě šlo o poněkud kratší délku prací, beroucí v úvahu, že byli vedeni nutností vyplývající z pokrevního pouta. Pokud mu pomohli jeho rodiče nebo děti, šlo o dva roky v místě dezerce a jeden mimo něj; v případě ostatních rodinných příslušníků to bylo pět a dvě léta.¹⁶¹

Jak už bylo řečeno, takto nastavená pravidla fungovala i o pár let později, kdy již probíhala sedmiletá válka. V jejím průběhu praxe ukázala, že zvýšenou pozornost je třeba věnovat otázce odkupu výbavy vojáků (zběhlých i nezběhlých) obyvateli. Reprezentace a komora proto musela opakovaně dbát o to, aby byly příslušné zákazy zveřejňovány, jako například v listopadu 1758. Tehdy bylo zdůrazněno, že se nikdo nesmí pod tvrdým trestem opovážit od hlídek vykupovat palné zbraně, svrchníky a jinou výstroj.¹⁶² Podobný případ nastal v květnu následujícího roku, kdy generální vojenské velitelství v Čechách reprezentaci vzkázalo, že během posledních pár dní zmizelo od hlídek dvanáct palných zbraní, přičemž podezření padá právě na službu konající muže.¹⁶³ Požádalo ji proto, aby dala veřejnosti na vědomí, že nikdo nesmí kupovat vojenskou výstroj a zbraně, což bylo následně učiněno v Praze i zbytku země.¹⁶⁴

Citlivou otázku představovalo výše zmíněné napomáhání vojenským zběhům ze strany katolického duchovenstva, musejícího řešit dilema rozporu mezi povinnostmi vůči Bohu a

¹⁶⁰ Národní archiv Praha, 1. oddělení, Sbirka patentů, inv. č. 1386, patent Marie Terezie proti pomáhání vojenským zběhům, Vídeň 22. února 1751; O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 67–68.

¹⁶¹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, Sbirka patentů, inv. č. 1386, patent Marie Terezie proti pomáhání vojenským zběhům, Vídeň 22. února 1751; O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 68–69.

¹⁶² Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 331, sign. M302, č. kart. 102, generální vojenské velitelství v Čechách reprezentaci a komoře, Praha 16. listopadu 1758; tamtéž, reprezentace a komora pražským městským hejtmanům a generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, (Praha) 18. listopadu 1758.

¹⁶³ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 331, sign. M302, č. kart. 102, generální vojenské velitelství v Čechách reprezentaci a komoře, Praha 14. května 1759.

¹⁶⁴ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 331, sign. M302, č. kart. 102, reprezentace a komora pražským městským hejtmanům, (Praha) 18. května 1759; tamtéž, oběžník do všech krajů – zveřejnění zákazu odkupu výstroje a výstroje od vojáků, Praha 18. května 1759. K dalšímu zveřejnění došlo v srpnu 1760 v návaznosti na konkrétní případ odkupu výstroje od jistého zběhlého dělostřelce, zaznamenaný v Kouřimském kraji: tamtéž, oběžník do všech krajů – republikace zákazu odkupu výstroje a výstroje od vojáků, Praha 18. srpna 1760.

státu, které v tomto případě vyvstávalo. Lze ho ilustrovat na případě zběha Mikuláše Fojtíka, který byl v září 1759 zadržen bez pasu v hostinci ve Strážnici na Hodonínsku. Když byl odváděn k rychtáři, došlo mu, že bude odhalen, a podařilo se mu utéct do místní piaristické koleje, která mu poskytla azyl.¹⁶⁵ Po jistém vyjednávání mezi jejím rektorem a krajským úřadem sdělila moravská reprezentace a komora hradištskému hejtmanovi, že ve věci dezertérova vydání je třeba se obrátit na konzistoř olomouckého biskupství. Ta žádosti vyhověla, a tak došlo k pověření strážnické městské rady Fojtíkovým převzetím.¹⁶⁶ Ovšem ten mezitím opět uprchl neznámo kam, takže úřadům nezbylo než vyhotovit jeho popis a rozeslat ho po všech krajích markrabství, aby bylo možné ho dopadnout znovu.¹⁶⁷

Zda k tomu došlo, prameny již nesdělují, nicméně případ měl svoji dohru v podobě dotazu reprezentace, jak je možné, že Fojtík nebyl v koleji pod lepším dohledem.¹⁶⁸ Zřejmě pojala podezření, že rektor nebo někdo z jeho okolí zběhovi útěk umožnil, což je možné si představit právě vzhledem k oné složité morální situaci duchovních. Reprezentace dokonce nařídila krajskému úřadu, aby v tomto smyslu podnikl vyšetřování a informoval ji o výsledcích, avšak ty se buď nedostavily, anebo k žádnému šetření vůbec nedošlo (žádnou zprávu, ba ani odpověď na tento příkaz jsem neobjevil).¹⁶⁹ Přece jenom šlo o citlivou záležitost i ze strany státu, jehož vyšetřování a tím pádem i zasahování do prostředí piaristické koleje by mohlo vyvolat nepříjemné odezvy v církevních kruzích. Konzistoř navíc zaslala reprezentaci oficiální omluvu za to, že Fojtíkovi nebylo zabráněno v útěku, čímž považovala celou věc za uzavřenou.¹⁷⁰

Zvláštní pozornost bylo nutno věnovat hostinským, kteří od vojáků přijímali jejich vybavení místo útraty. Na to poukazuje příklad zaznamenaný podplukovníkem Leopoldem

¹⁶⁵ Moravský zemský archiv Brno, Gubernium, inv. č. 3396, sign. S126, č. kart. 1966, fol. 2–3 a 16–17, krajský úřad Hradištského kraje reprezentaci a komoře Markrabství moravského, (Uherské) Hradiště 7. září 1759.

¹⁶⁶ Moravský zemský archiv Brno, Gubernium, inv. č. 3396, sign. S126, č. kart. 1966, fol. 18, reprezentace a komora Markrabství moravského krajskému úřadu Hradištského kraje, (Brno) 17. září 1759; tamtéž, fol. 19–20, reprezentace a komora Markrabství moravského konzistoři olomouckého biskupství, (Brno) 17. září 1759.

¹⁶⁷ Moravský zemský archiv Brno, Gubernium, inv. č. 3396, sign. S126, č. kart. 1966, fol. 28, krajský úřad Hradištského kraje reprezentaci a komoře Markrabství moravského, (Uherské) Hradiště 25. září 1759; tamtéž (včetně folia), reprezentace a komora Markrabství moravského krajskému úřadu Hradištského kraje, (Brno) 1. října 1759; tamtéž, fol. 31, oběžník do všech krajů – zaslání popisu vojenského zběha Mikuláše Fojtíka ke zveřejnění v krajích za účelem jeho dopadení, (Brno) 1. října 1759.

¹⁶⁸ Moravský zemský archiv Brno, Gubernium, inv. č. 3396, sign. S126, č. kart. 1966, fol. 29–30, reprezentace a komora Markrabství moravského konzistoři olomouckého biskupství, (Brno) 1. října 1759.

¹⁶⁹ Moravský zemský archiv Brno, Gubernium, inv. č. 3396, sign. S126, č. kart. 1966, fol. 40, reprezentace a komora Markrabství moravského krajskému úřadu Hradištského kraje, (Brno) 23. listopadu 1759.

¹⁷⁰ Moravský zemský archiv Brno, Gubernium, inv. č. 3396, sign. S126, č. kart. 1966, fol. 36 a 39, konzistoř olomouckého biskupství reprezentaci a komoře Markrabství moravského, Olomouc 8. listopadu 1759. Není bez zajímavosti, že motiv dilematu duchovních při interakci s vojenskými zběhy se u nás dočkal filmového zpracování, které je dokonce zasazeno do prostředí císařsko-královské armády druhé poloviny 18. století. Jedná se o historické drama *Řád* z roku 1994.

Prachlem ze Staabova pěšího pluku, který v únoru 1760 hlásil velitelství, že hostinští nedbají císařsko-královských mandátů o odnímání zbraní a částí výstroje od vojáků, čímž je svádějí k opilství a razí jim cestu k dezerci. Připojil důkaz ve formě případu svobodníka Josefa Jaršínského z téhož útvaru, který za jídlo a pití odevzdal svůj bajonet v ceně šesti krejcarů jistému hostinskému Prokopovi, a dále vestu za sedm krejcarů hostinskému Kutlákovi v Podskalí.¹⁷¹ Velitelství proto žádalo reprezentaci, aby takové jednání zarazila a zmíněné hostinské řádně potrestala,¹⁷² což druhý jmenovaný úřad delegoval na novoměstského královského hejtmana a zároveň nařídil opětovné zveřejnění zákazu výkupu a odnímání zbraní a součástí výstroje od vojáků.¹⁷³

Je tedy evidentní, že zatímco v případě trestání vojenských zběhů habsburský stát ubral z jeho tvrdosti, v případě obyvatel, kteří jim pomáhali, na ní naopak přidal. Jako patrná se tak ukazuje snaha docílit výstražného efektu a preventivních účinků, které měly co možná největší množství potenciálních viníků od podobného jednání včas odradit.¹⁷⁴

4.2.2. Odměňování obyvatel

Stejně jako stát hrozil trestáním těch poddaných, kteří se dopustí pomoci vojenským zběhům, tak sliboval odměnu těm, kteří se budou podílet na jejich pronásledování a dopadení. Výše odměn se v průběhu 40. let 18. století několikrát změnila a celkově neměla příliš systémový charakter,¹⁷⁵ což změnil nám známý patent z 26. května 1749. Výše odměn se stala shodnou s výší krátce nato určených pokut, takže (alespoň teoreticky) platilo, že pokud se našel někdo, kdo dezertérovi pomohl, byla v případě odhalení jím zaplacená pokuta (tvořící součást jeho trestu) použita na úhradu odměny, aniž by státu vznikl dodatečný náklad. Šlo tím pádem o 24 zlatých za zběhlého pěšáka nebo jezdce bez koně a čtyřicet zlatých za jezdce s koněm. Pokud někdo sdělil úřadům jméno toho, kdo zběha ukrývá, vznikal mu nárok na odměnu ve výši dvanácti zlatých. Obyvatelé byli instruováni, aby zběhy odvedli na nejbližší vojenské

¹⁷¹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 337, sign. M387, č. kart. 103, podplukovník Leopold Prachl generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, Praha 23. února 1760.

¹⁷² Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 337, sign. M387, č. kart. 103, generální vojenské velitelství v Čechách reprezentaci a komoře, Praha 7. března 1760.

¹⁷³ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 337, sign. M387, č. kart. 103, reprezentace a komora novoměstskému královskému hejtmanovi, (Praha) 10. března 1760; tamtéž, královský hejtman Nového Města pražského reprezentaci a komoře, (Praha, přijato) 26. března 1760; tamtéž, reprezentace a komora pražským městským hejtmanům a generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, Praha 27. března 1760.

¹⁷⁴ O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 70–71.

¹⁷⁵ O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 71–72.

velitelství, kde získali potvrzení, na jehož základě krajský úřad vyplatil hotovost, anebo odměnu odečetl z kontribuce.¹⁷⁶

Později nebylo ani v této oblasti zapotřebí nic zásadním způsobem měnit, objevovala se jen menší praktická opatření. Poddaní se tak v roce 1751 dozvěděli, že mohou dostat odměnu i za předvedení zběhů na útěku z pevnostních prací, tedy mužů již dříve dopadených a nyní si odpykávajících svůj trest. Rovněž vznikla jednotná podoba vojenských pasů, sloužících řadovým vojákům a poddůstojníkům jako propustky, aby se dezertéři nemohli prokazovat falzifikáty. Jednalo se o tištěné dokumenty uvádějící jméno, útvar, vzhled, cíl cesty a dobu platnosti. Stvrzeny byly podpisem vojáka představeného a také se na nich nacházela zvláštní značka v podobě Slunce a nápisu „Signum Solis“.¹⁷⁷ Koncem sedmileté války bylo ještě stanoveno, „že dovolí-li důstojník vojákovu opustit své stanoviště bez pasu, anebo mu přikáže se někam odebrat, aniž by jej vydal, je povinen ze svého uhradit odměnu, pokud bude voják, ač nevinný, zadržen a předveden jako vojenský zběh, protože obyvatel se v takovéto situaci zachová správně a chyba nevznikne ani u něj, ani u vojáka, ale na straně jeho velitele.“¹⁷⁸

4.3. Konsignace vojenských zběhů

Klíčový pramen kvantitativní povahy pro výzkum tématu vojenských zběhů z císařsko-královské armády za sedmileté války představují jejich seznamy (konsignace). Pluky během tažení i zimování prováděly kontroly početního stavu mužstva, ukazující na muže, kteří dezertovali, o čemž byla zpravena dvorská válečná rada ve Vídni. Ta údaje rozdělila podle zemského principu a pak rozesílala jednotlivým nejvyšším zastupitelským úřadům. Reprezentace a komora v Království českém z nich vytvořila konsignace, následně poskytované krajským úřadům, kterým sloužily jako podklad pro pátrání. Předpokládalo se totiž, že zběhové se budou snažit především vrátit do svých rodišť. Proto se níže uvedené počty týkají výhradně mužů pocházejících z Čech v užším slova smyslu.¹⁷⁹

¹⁷⁶ Národní archiv Praha, 1. oddělení, Sbirka patentů, inv. č. 1303, patent Marie Terezie o vojenských zběžích, Vídeň 26. května 1749; O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 72.

¹⁷⁷ Národní archiv Praha, 1. oddělení, Sbirka patentů, inv. č. 1397, patent Marie Terezie o vojenských zběžích – vydání pro Markrabství moravské, Brno 24. května 1751; O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 72–73.

¹⁷⁸ O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 73; Národní archiv Praha, 1. oddělení, Sbirka patentů, inv. č. 1633, patent Marie Terezie o vojenských zběžích – vydání pro Království české, Praha 14. dubna 1762; tamtéž, inv. č. 1634, patent Marie Terezie o vojenských zběžích – vydání pro Markrabství moravské, Brno 14. dubna 1762.

¹⁷⁹ O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 75.

Konsignace zahrnovaly, kromě rodných obcí, jména a hodnosti dezertérů, a také jejich domovské pluky. Zpravidla se nebral ohled na typ vojska, takže pěchota i jezdeckvo bývají uvedeny pohromadě. Dělostřelci se v seznamech prakticky nevyskytují, což naznačuje, že tuto elitní armádní složku dezertece postihovaly v minimální míře, zvláště vezmeme-li v úvahu všeobecně známou skutečnost, že podstatná část jejich příslušníků se rekrutovala z českých zemí. Sice můžeme narazit na zběhlé vojáky dělostřeleckého pěšího pluku, ovšem ten je jako pomocnou složku nutno řadit mezi pěchotu.¹⁸⁰

O seznamech a jejich obsahu jsem velmi podrobně pojednal jinde,¹⁸¹ takže zde uvedu stručnější verzi rozdělenou podle let a obsahující pouze tu nejdůležitější informaci, a sice počty vojenských zběhů. Seznamy se dochovaly až od listopadu 1757, nicméně pak představují téměř neporušenou kontinuální řadu až do konce války v únoru 1763, a proto je považuji za dostatečně reprezentativní zdroj. V základu jsou děleny do měsíců, avšak někdy se v nich objevují jisté přesahy do předcházejících či následujících období, popřípadě existuje více různých konsignací k jednomu měsíci. Proto bylo důkladně ověřeno, že se jména v nich uvedená neopakují. Pokud jde o zmíněné přesahy, tak při této metodice nezáleží na tom, pokud jeden seznam obsahuje více měsíců v rámci jednoho roku. Vyskytlo se však několik případů (ale příliš málo na to, aby mohly významněji zkreslit celkové výsledky), kdy jde o přesah do následujícího roku – v této situaci jsem postupoval tak, že jsem příslušný počet zběhů vyplývající z daného seznamu zařadil pouze k jednomu z let. Například konsignace za listopad 1757 až leden 1758 uvádí osm zběhů, ale nelze z ní zjistit, kolik mužů patří k jakému měsíci. Vzhledem k tomu, že se zde nacházejí dva měsíce roku 1757 a jeden měsíc roku 1758, padla volba na první z nich. Výsledná tabulka je následující:¹⁸²

rok	počet zběhů
1757 ¹⁸³	22
1758	817
1759	1763

¹⁸⁰ O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 76.

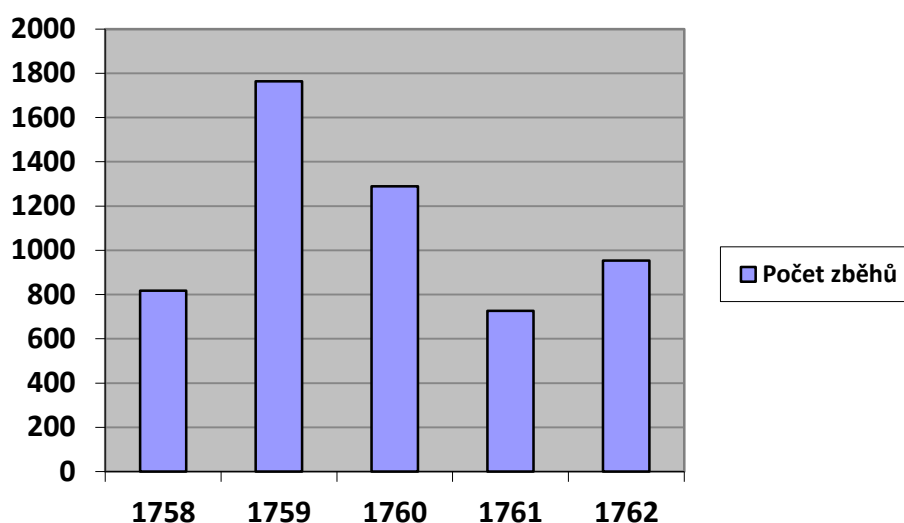
¹⁸¹ O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 75–89. Dovoluji si pouze opravit jednu nepřesnost, která se nachází v tabulce vojenských hodností a funkcí na s. 77: pojem *Fourierschütz* neznamená furýrního střelce či pomocníka furýra, nýbrž důstojnického sluhu. Na počtu zběhů s touto hodností, nebo spíše funkcí, to však nic nemění. Ch. DUFFY, *The Army*, s. 38.

¹⁸² Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 211, sign. D1, č. kart. 75–77, konsignace vojenských zběhů za listopad 1757 až únor 1763; O. ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové*, s. 80–87.

¹⁸³ Pouze listopad a prosinec.

rok	počet zběhů
1760	1289
1761	726
1762	954
1763 ¹⁸⁴	125
celkem	5696

Časový vývoj počtu vojenských zběhů z Čech, zjištěný z jejich seznamů (kromě neúplných let 1757 a 1763, která by působila zavádějícím dojmem), lze graficky znázornit takto:

Z grafu vidíme, že nejvíce vojáků dezertovalo v roce 1759, kdy probíhaly nejtěžší boje, válka byla v plném proudu a tudíž se i nejvíce rekrutovalo. Vývoj dezerce tedy korespondoval s průběhem celého konfliktu a jeho intenzitou. Zběhové z Čech, odkud se rekrutoval nemalý podíl příslušníků císařsko-královské armády, nám zde slouží jako příkladný vzor. Proto se domnívám, že uvedené závěry lze do značné míry zobecnit a vztáhnout i na ostatní země habsburské monarchie, případně i cizince, kteří zběhli z jejího vojska.

¹⁸⁴ Pouze leden a únor.

5. Vojenští delikventi

5.1. Individuální excesy

5.1.1. Noční excesy

Za sedmileté války, hlavně v době zimování vojska, se stala Praha svědkem deliktů, jichž se dopouštěli zde přebývající vojáci v nočních hodinách. Šlo jak o regulární hlídky, tak o neoprávněně se potulující muže, kteří obtěžovali místní obyvatele. Ti si následně stěžovali reprezentaci a komoře, jež obvykle problémy tlumočila generálnímu vojenskému velitelství v Čechách a požadovala nápravu. Jak ale uvidíme z následujících příkladů, nešlo o příliš účinný postup, neboť od velitelství zpravidla nedošla buď vůbec žádná, anebo toliko vyhýbavá odpověď, například v tom smyslu, že nelze nikoho potrestat, když není možné zjistit, kdo konkrétně se excesu dopustil. Tudíž se protiopatření, byla-li nějaká, míjela účinkem a Pražané (bezpochyby stejně jako obyvatelé jiných měst, kde se armáda zdržovala) se museli smířit se skutečností, že jsou sice v období následujícím po pruském obléhání ušetřeni vlastních válečných akcí, nicméně početné vojsko se v jejich okolí (často i přímo v jejich domech) přesto nachází, což s sebou nese větší či menší nepříjemnosti.¹⁸⁵

Mnoho excesů bylo zaznamenáno během zimy na přelomu let 1757 a 1758, i když stížnosti přicházely již v létě, jak dokládá sdělení reprezentace a komory, že vojsko nerespektuje zákaz potulky po ulicích po určené večerní hodině, doplněné žádostí, aby velitelství se zostřeným důrazem vymohlo dodržování tohoto nařízení, s cílem předejít nepořádkům.¹⁸⁶ K tomu nedošlo, svědkem čehož se stal dokonce jeden úředník reprezentace (k jeho jménu viz níže), jenž se 5. prosince 1757 kolem šesté hodiny večerní odebíral domů, když jej v Celetné ulici napadly dvě osoby, které mu chtěly odejmout kabát. Protože se bránil,

¹⁸⁵ Navíc nešlo jen o záležitost válečných časů, podobné jevy se na ulicích, byť v menší míře, odehrávaly i během míru, jak dokazuje například zpráva uvádějící, že 6. března 1756, mezi osmou a devátou hodinou večerní, byl poblíž kláštera svatého Michaela na Starém Městě pražském přistižen řadový voják z pluku Ludvíka Wolfenbüttelského, jak se prochází s obnaženým bajonetem; v okolí se nacházeli též další vojáci z téhož útvaru, kteří zastavovali kolemjdoucí lidi a bezdůvodně se jich ptali na účel jejich cesty. Reprezentace proto žádala velitelství, aby podobné večerní potulce vojáků do budoucna zamezilo. Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, Praha 18. března 1756.

¹⁸⁶ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, (Praha) 18. července 1757. Z léta též pochází případ novoměstského soudního písaře Cubetia, jehož při nočním návratu z práce domů zastavila vojenská hlídka, a ačkoli se jí představil jako úřední osoba, byl zadržen a nepropuštěn po celý další den. Reprezentace proto požadovala, aby velitelství vydalo hlídkám rozkaz tyto osoby nechat bez překážky projít. Tamtéž, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, (Praha) 4. srpna 1757.

byl mu stržen klobouk, zatímco útočníci – slovy pramene – „navlhli“ (tedy patrně jeden z nich, či oba, při potyčce upadl na vlhkou zem) a pak uprchli. Zdroj uvádí, že i když nelze pachatele rozpoznat konkrétně, je velmi pravděpodobné, že čin spáchali řadoví vojáci, neboť jeden z nich měl granátnickou šavli, a navíc si na obtěžování tímto mužem veřejnost již stěžovala. Reprezentace konstatovala, že hlavní pražské ulice v těchto hodinách není možné považovat za bezpečné, a tím nebezpečnější je chodit do ulic postranních. Apelovala proto na velitelství, aby dohlíželo na takovéto excesy a vneslo pořádek mezi vojáky, aby neopouštěli ubikace po večerce.¹⁸⁷

Na výše popsany případ navázala zakrátko další stížnost, podle níž byl stejným způsobem napaden majitel lázni svatého Václava, a to 14. prosince 1757 na jedné (nespecifikované) široké ulici, kde jej přepadli dva neznámí útočníci s obnaženými šavlemi a odňali mu stříbrný kord a premovaný klobouk. Když poté dospěl do okolí Zderazi, zaměřilo se na něj dalších šest vojáků, kteří jej bili šavlemi, okradli o zbývající peníze a ještě poté nějaký čas pronásledovali. To samé se stalo jistému parukáři Claudiu Augustinu Wantrainovi, přepadenému u kostela Panny Marie Sněžné dvěma vojáky s obnaženými šavlemi, kteří ho zbili a oloupili o peníze. Reprezentace sdělila, že považuje za nutné uvědomit majitele domů, v nichž jsou vojáci ubytováni, o večerních hodinách, po jejichž uplynutí je nesmějí opouštět, aby bylo možné zjistit, kteří tak činí, a kteří nikoliv. Velitelství by mělo vzít na vědomí, jaký nepořádek a nebezpečné následky vyvstávají ze svobody poskytované v Praze ubytovanému vojsku, a ačkoliv nelze s jistotou tvrdit, že všechny tyto excesy jsou způsobeny právě jím, je jasné, že mnozí vojáci po večerce opouštějí své ubikace a potulují se právě v tom nočním čase, kdy se ony excesy odehrávají. Krom toho na ně dále ukazuje skutečnost, že narozdíl od jiných osob nosí šavle, s nimiž jsou napadení lidé bití. Úřad si též dovolil zdůraznit, že na mnohé stížnosti velitelství vůbec nereaguje, což by mohlo mít za následek hledání nápravy u nejvyšších míst.¹⁸⁸

¹⁸⁷ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, (Praha) 26. prosince 1757.

¹⁸⁸ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, (Praha) 5. ledna 1758. V prosinci 1757 se též objevila další stížnost na zadržování „úctyhodných“ osob: Jan Pavlíček, sekretář hraběte z Fürstenbergu, podal zprávu o tom, jak byl ve středu 21. prosince na Valdštejském náměstí zadržen vojenskou hlídkou, když se ve čtvrt na deset hodin večer vracel domů v doprovodu svého pomocníka a jednoho korneta od Anspachova kyrysnického pluku. Tamtéž, Jan Pavlíček reprezentaci a komoře, Praha 22. prosince 1757. Reprezentace reagovala sdělením, že hlídky v noci zadržují úředníky, služebníky v livrejích a dokonce i důstojníky, nemající u sebe světlo, nedaleko od jejich domovů a umisťují je na služebnu na Malé Straně. Požadovala proto vydání rozkazu, aby vojáci tyto lidi nezadržovali a nechali je volně projít. Tamtéž, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, (Praha) 26. prosince 1757.

Přečinů se však nedopouštěli pouze muži, kteří se v noci vzdalovali ze svých ubikací, nýbrž také hlídkující vojáci, jak ukazuje stížnost malostranského městského soudu z 22. ledna 1758. Ten vypověděl, že na Malé Straně se předtím poblíž domu *U Malého stolaře* ve tři čtvrtě na deset hodin večer nacházelo několik hlídkujících řadových vojáků a poddůstojníků, a to na zcela nepatřičném místě, kde chtěli zatknout nějaké ženy, které považovali za podezřelé, a zahrnovali je při tom nadávkami. Reprezentace a komora v reakci na to oznámila generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, že jde o další z dlouhé řady stížností, které v poslední době obdržela, a proto je naposledy touto cestou upozorňuje na tyto excesy a noční potulku vojáků a vyzývá je, aby jim zamezilo, jinak se obrátí s prosbou o nápravu na nejvyšší místa.¹⁸⁹ Na tuto hrozbu již velitelství zareagovalo, avšak toliko tvrzením, že bez ohledu na přísné zákazy nelze těmto excesům účinně zabránit, pokud nebudou známa jména provinilců. Navíc, navzdory snahám o jejich potření situaci komplikuje chronický nedostatek poddůstojníků, jenž znesnadňuje potřebný dohled nad mužstvem. Proto velitelství požadovalo, aby reprezentace původce excesů určila konkrétně.¹⁹⁰

Zatímco si obě instituce vzájemně vyměňovaly stížnosti a výmluvy, nepravosti se v pražských ulicích odehrávaly dále. Reprezentace upřesnila, že potulující se vojáci od lidí násilně vymáhají peníze, a v případě odmítnutí je pronásledují, dokud jim alespoň neodejmou klobouky či čepice z hlav, popřípadě se jim nepodaří zcizit jiné části oděvu. Na vlastní kůži to pocítil také kancelista reprezentace jménem Josef Ulrich Hron, který 24. ledna 1758 šel s dokumentem k podpisu za hrabětem Pachtou. Když se za soumraku nacházel nedaleko jeho obydlí, tedy mezi klášterem křižovníků a Klementinem,¹⁹¹ byl obtěžován jedním vojákem (což bylo poznat dle uniformy), který po něm požadoval peníze, a když byl rázně odmítnut, zahrnul Hrona těmi, v dobovém kontextu, nejhanebnějšími slovy. Jakmile mu Hron sdělil, že je královským úředníkem, propukl voják v další nadávky – přál Hronovi, aby ho vzal ďas a označil ho za ďabla či ďablova přítele. Poté se vzdálil několik kroků, ovšem zakrátko se vzpamatoval a zase pospíchal zpět, s obdobnými kletbami popadl Hrona za kabát, nicméně úředník se bránil dál, a tak voják potyčky nakonec zanechal a šel si svou cestou. Napadení člena svého personálu nemohla reprezentace přejít mlčením, tím spíše, že měl u sebe úřední

¹⁸⁹ Výraz *Ihro Kai. Kg. Mai.* je zde škrtnut a nahrazen ne tak explicitním pojmem. Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, (Praha) 27. ledna 1758.

¹⁹⁰ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, generální vojenské velitelství v Čechách reprezentaci a komoře, Praha 7. února 1758.

¹⁹¹ Tedy patrně na dnešní Křižovnické ulici poblíž Karlova mostu, případně přímo na Křižovnickém náměstí.

dokumenty, a proto opět upozornila velitelství, že pokud nesjedná pořádek, bude nucena uvědomit nejvyšší místa.¹⁹²

K tomu nakonec došlo jenom o několik dnů později, když reprezentace a komora oznámila do Vídně, že přibývá vojenských excesů a že opakovaně žádala generální vojenské velitelství v Čechách o zjednání nápravy a pořádku. Nic to však nepomohlo a situace došla tak daleko, že dokonce i její úředníci, kteří se večer přemísťují s dokumenty, vyžádá-li si to jejich služba, jsou vojáky přepadáni, což se stalo kancelistovi Heimpacherovi (případ z 5. prosince 1757). Následuje popis okradení majitele Svatováclavských lázní (jmenoval se Fitzgeben) a parukáře Wantraina. Mezi 5. a 27. lednem 1758 se objevily další stížnosti na přepady ze strany vojáků na otevřených ulicích, načež reprezentace důrazně vyzývala velitelství, aby excesům učinilo přítrž, jinak se bude muset obrátit ke dvoru. Velitelství však odpovědělo pouze žádostí o předložení konkrétních jmen pachatelů, čehož však nelze dosáhnout, neboť napadené osoby mohly těžko ve dne, natož pak v noci, útočníky rozpoznat, pročež dostačuje, že v nich identifikovaly vojáky. Mimo to došlo k dalšímu napadení úředníka – Hrona. Reprezentace se proto s veškerou pokorou dotázala její milosti, zda by osobně nenařídila velitelství, aby zabránilo vycházení vojáků po večerce, a aby zřízením dostatečných hlídek dosáhlo bezpečnosti obyvatel a zvláště královských úředníků na pražských ulicích.¹⁹³ Vzhledem k absenci odpovědi na tuto prosbu lze usuzovat, že zůstala nevyslyšena...

Výše uvedené příklady potvrzují to, co bylo řečeno na začátku: Během válečných časů si museli obyvatelé Prahy a dalších měst, kde přebývala armáda, zvyknout na zvýšenou přítomnost vojenských osob v ulicích. Museli též počítat s tím, že to s sebou přináší jisté nepříjemnosti, a to jak ze strany nedisciplinovaných mužů, toulajících se venku po setmění s cílem obohatit se na jejich úkor, tak naopak příliš agilních hlídek, zadržujících každého, kdo se objevil v jejich blízkosti. Zároveň se také ukazuje, že i když se reprezentace a komora tyto excesy snažila řešit a předcházet jim, vojsko, zastupované generálním vojenským velitelstvím v Čechách, jí nevycházelo vstříc, neboť z jeho hlediska šlo bezpochyby o marginální a do značné míry nevyhnutelný jev, provázející přítomnost ozbrojenců kdekoli (a na nepřátelském území samozřejmě ve zostřené míře). Rovněž dvůr si uvědomoval, že v tuto chvíli je pro něj císařsko-královská armáda to jednoznačně nejdůležitější a musí se věnovat záležitostem momentálně podstatnějším. Z pramenů pochopitelně nevyplývá, že by jakákoli ze zainteresovaných institucí podobné prohřešky tolerovala, nebo dokonce i schvalovala, ovšem

¹⁹² Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, (Praha) 10. února 1758.

¹⁹³ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, reprezentace a komora Marii Terezii, Praha 14. února 1758.

stejně tak z nich (snad s výjimkou reprezentace) nevyplývá vůle proti nim cokoli podnikat. Dotčeným osobám proto opravdu nezbyvalo nic jiného, než se s tím smířit a vydržet do příchodu míru, nebo alespoň jara, kdy začínala polní tažení, což znamenalo podstatné snížení koncentrace vojáků ve městech.

5.1.2. Znečišťování pozemků

Chronické nepříjemnosti zažívali rovněž obyvatelé míst sousedících s trvalými ubikacemi vojska, které byly postupně zřizovány v průběhu celé druhé poloviny 18. století a velmi pomalu nahrazovaly ubytovávání u soukromých osob. Osobně je zažil akcesista Jan Václav Beck, který vlastnil pozemek vedle újezdských kasáren na Malé Straně, a který si již od roku 1753 stěžoval, že tam přebývajícím vojákům do jeho zahrady házejí lejno a smetí, jehož úklidem mu vzniká značný náklad.¹⁹⁴ Žádosti o zákaz a zamezení tomuto konání se minuly účinkem a problémy pokračovaly i za sedmileté války – již na jejím počátku Beck oznámil, že si vojáci na jeho pozemku chtějí postavit kuchyňku, což vedlo reprezentaci k tomu, aby celou záležitost předala malostranskému městskému hejtmanovi k prošetření.¹⁹⁵

Zdá se ovšem, že ani to nikam nevedlo, neboť akcesista si i nadále stěžoval na další škody působené vojskem; hlásil nejenom „tradiční“ metání výkalů na svou zahradu, ale také to, že jeho uniformovaní sousedé přelézají zeď a odnášejí si ovoce. Požadoval proto zamezení těmto činům a zařízení úklidu svého pozemku.¹⁹⁶ Bezpochyby neúspěšně, jak dokazuje jeho další stížnost z jara 1758, v níž opět žádal o odstranění odpadu (výkaly a střepy) ze svého pozemku a zákaz jeho neustálého znečišťování vojáky z újezdských kasáren. Úřad mu tentokrát poradil, aby se napřed obrátil na polního maršála Ariostiho, jednoho z velících důstojníků vojska ubytovaného v Čechách, a teprve pokud tento nezjedná nápravu, tak na reprezentaci.¹⁹⁷

Beck kontaktoval Ariostiho ústně i písemně a byl mu slíben zákaz znečišťování jeho zahrady, nicméně maršál mu nevyhověl ohledně úklidu pozemku. Úředník se však obával, že

¹⁹⁴ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 306, sign. M84, č. kart. 102, Jan Václav Beck reprezentaci a komoře, (Praha) přijato 20. února 1753; tamtéž, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, Praha 20. února 1753.

¹⁹⁵ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 306, sign. M84, č. kart. 102, reprezentace a komora malostranskému městskému hejtmanovi, Praha 25. října 1756.

¹⁹⁶ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 306, sign. M84, č. kart. 102, Jan Václav Beck reprezentaci a komoře, (Praha) přijato 5. srpna 1757; tamtéž, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, Praha 8. srpna 1757.

¹⁹⁷ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 306, sign. M84, č. kart. 102, Jan Václav Beck reprezentaci a komoře, (Praha) 4. dubna 1758.

vojáci, kteří nově nastoupí do kasáren, zákazu nebudou dbát. Proto vzhledem ke škodám, jaké utrpěl, požádal reprezentaci o pomoc jak s odstraněním odpadu, tak se zákazem dalšího znečišťování.¹⁹⁸ Reprezentace reagovala obligátním způsobem, to jest žádostí o nastolení pořádku v malostranských kasárnách, aby skončilo znečišťování Beckova pozemku, adresovanou generálnímu vojenskému velitelství v Čechách.¹⁹⁹ A stejně tak obligátně reagovalo i velitelství, totiž nijak, respektive spis týkající se Beckových těžkostí tímto končí. Lze se oprávněně domnívat, že Ariostiho zásah představoval částečné a dočasné řešení, ovšem život civilních obyvatel žijících v blízkosti újezdských kasáren to trvale zlepšit nemohlo. Znečišťování se navíc týkalo celého okolí objektu a vyvolávalo nebezpečí vzniku nákazy, proti čemuž reprezentace zakročila již dříve, a to jednak klasickou žádostí o jeho zamezení, k čemuž navrhla ustavit zvláštní hlídky,²⁰⁰ jednak příkazem, aby byly nahromaděné výkaly bez prodlení odstraněny prostřednictvím vězňů pracujících v blízké přádelně.²⁰¹

5.1.3. Jiné excesy

Vojenští delikventi se kromě výše uvedených situací dopouštěli i různých dalších excesů, kterými trápili své okolí a vyvolávali pnutí mezi úřady. Například ve středu 2. února 1757, kolem osmé hodiny večerní, přelezlo několik vojáků z hlídky u Nové brány na Vyšehradě zeď a vniklo do blízké vinice, kde si začali nabírat dřevo. Majitel vinice jménem Augustin Adalbert Pátek je vyzval, ať odejdou, načež oni prohlásili, že nemají dost suchého dříví a dále mu hrozili, takže si je nakonec nerušeně odnesli. Muž šel za nimi, aby čin oznámil důstojníkovi, nicméně byl od brány zahrán zpět. Podal proto stížnost reprezentaci a komoře, v níž neopomněl poznamenat, že takovéto činy se objevují častěji a jde o tím spíš závažnou skutečnost, neboť dle patentů se noční opuštění pozice vojáků považuje za dezerci.²⁰²

Následovalo obvyklé „kolečko“ úřední korespondence mezi reprezentací, požadující zákaz přelézání zdi Pátkovy vinice a lámání dříví,²⁰³ a velitelstvím, které tvrdilo, že identita

¹⁹⁸ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 306, sign. M84, č. kart. 102, Jan Václav Beck reprezentaci a komoře, (Praha) 1. května 1758.

¹⁹⁹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 306, sign. M84, č. kart. 102, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, (Praha) 22. května 1758.

²⁰⁰ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 309, sign. M87, č. kart. 102, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, (Praha) 7. července 1757.

²⁰¹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 309, sign. M87, č. kart. 102, reprezentace a komora komisi pro přádelny, (Praha) 7. července 1757.

²⁰² Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, Augustin Adalbert Pátek reprezentaci a komoře, (Praha) únor 1757 (přesné datum neuveďeno).

²⁰³ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, Praha 17. února 1757.

pachatelů není známa, pročež nemohou být hnáni k odpovědnosti, nicméně patřičné kroky k budoucímu zamezení těchto činů již byly podniknuty.²⁰⁴ V tomto případě ale jde o evidentní výmluvu, protože velitelství bezpochyby mělo možnost zjistit, kdo se v daný čas na daném místě nacházel na hlídce.

Podniklo-li velitelství skutečně nějaká protiopatření, zabránilo tak excesům ve vinicích pouze dočasně, neboť další stížnosti na odcizování dřeva na podpal a stavby vojáky se objevily v létě 1757.²⁰⁵ 26. srpna reprezentace obdržela stížnost na jistého muže sloužícího u jednoho nejmenovaného uherského pluku, jenž přešel zeď u Nové brány a vnikl do vinice, kde kradl hrozny a na příchozího vinaře dokonce vystřelil, a byl by pokračoval, kdyby následně nedorazili ostatní příslušníci hlídky a zbraň mu neodebrali.²⁰⁶ Krátce nato reprezentace hlásila, že excesy vojáků ve vinicích u Nové brány nemizí, ba naopak se množí; vinaři jsou ohrožováni šavlemi a bajonety, zatímco vojáci kradou víno a ovoce. Důrazně žádala velitelství, aby na hlídce u Nové i ostatních městských bran dávalo pozor a bránilo opouštění jejich pozic a páchání škod.²⁰⁷ Alespoň tentokrát velitelství skutečně zasáhlo a zařídilo vypátrání výše zmíněného střelce, který byl poté při nástupu (tedy veřejně a pro výstrahu ostatním) potrestán šedesáti ranami holí. Rovněž vydalo rozkaz, aby zvláště důstojníci velící ve špitálech a poddůstojníci velící hlídkám u bran předcházeli dalším excesům.²⁰⁸ Reprezentace a komora tuto zprávu přijala s vděčností.²⁰⁹

Z různých jiných excesů jmenujme například nepovolený lov či bezdůvodnou střelbu. V červenci 1757 si stěžoval František hrabě Věžník na jednoho husarského korneta nacházejícího se mezi nemocnými v Mělníku (patrně šlo o rekonvalescenta ze zranění), jenž neoprávněně lovil zvěř na jeho panství Obřívství.²¹⁰ Svévolná střelba se odehrávala opět ve

²⁰⁴ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, generální vojenské velitelství v Čechách reprezentaci a komoře, Praha 2. března 1757.

²⁰⁵ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, Praha 20. července 1757.

²⁰⁶ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, (Praha) 5. září 1757.

²⁰⁷ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, (Praha), 9. září 1757.

²⁰⁸ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, generální vojenské velitelství v Čechách reprezentaci a komoře, (Praha) 22. září 1757.

²⁰⁹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, (Praha) 26. září 1757. S Novou branou souvisí též ještě jeden požadavek reprezentace na velitelství z dubna téhož roku, jenž opět zůstal bez řešení: Reprezentace sdělovala, že armáda odnepaměti provozovala popraviště u Nové brány, avšak zhruba před třemi lety je přemístila do blízkosti Nové a Olšanské ulice. V těchto místech se však prochází řada ctěných obyvatel včetně dam, pročež se velitelství žádá, aby popraviště přesunulo zpět na původní místo. Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 310, sign. M88, č. kart. 102, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, (Praha) 21. dubna 1757.

²¹⁰ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, František hrabě Věžník reprezentaci a komoře, místo neuvedeno, přijato 30. července 1757. Ani zde se nenachází žádná

vinicích pode zdmí Vyšehradu, ovšem i když jde o dokumenty zařazené do kategorie vojenských excesů, v tomto případě si stěžovalo velitelství reprezentaci na civilní obyvatele, kteří se nejspíše snažili chránit úrodu před ptactvem. Na Vyšehradě se ovšem nacházela zbrojnice plná munice, a proto velitelství z bezpečnostních důvodů požadovalo, aby byla místním tato činnost zakázána.²¹¹ Reprezentace proto nařídila realizaci zákazu krajskému úřadu Kouřimského kraje, do jehož gesce tehdy Vyšehrad spadal.²¹²

Problém představovali též vojáci hlídkující u pražských městských bran, kteří zneužívali svého postavení a odníмали lidem dřevo, přivážené do města.²¹³ Koncem války se také rozmohlo pašování tabáku vojskem, na které upozornili stavovští zástupci, a není bez zajímavosti, že na tomto konání se podílely i manželky vojáků a vojenští invalidé.²¹⁴ Reprezentace stížnost předala velitelství, ale nedostalo se jí odpovědi.²¹⁵ Vidíme tedy, že individuální vojáci páchali v průběhu sedmileté války na domácím území různorodé excesy převážně majetkové povahy, k čemuž je leckdy pravděpodobně vedla spíše nouze, nežli touha se obohatit (pokud jde o odcizování dřeva či potravin). Úřady se těmto drobným deliktům snažily zabránit, ale zpravidla neúspěšně, anebo bez dostačujícího účinku; prameny (zvláště od generálního vojenského velitelství v Čechách) také působí jistým dojmem tiché tolerance podobných excesů v časech, kdy celá monarchie čelila mnohem závažnějším výzvám, ovšem v tomto případě může jít pouze o můj osobní dojem.

5.2. Útvarové excesy a spory

5.2.1. Útvarové excesy

Činů, označovaných v dobových materiálech jako excesy, se nedopouštěli pouze jednotliví vojáci, ale též celé jednotky. Jejich povaha však byla poněkud odlišná, narozdíl od excesů

odpověď, pouze připsaná poznámka, že záležitost byla předána hraběti Netolickému pro zajištění patřičné nápravy.

²¹¹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 305, sign. M76, č. kart. 102, generální vojenské velitelství v Čechách reprezentaci a komoře, (Praha) 22. září 1757.

²¹² Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 305, sign. M76, č. kart. 102, reprezentace a komora krajskému úřadu Kouřimského kraje, Praha 26. září 1757. Tamtéž, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, (Praha) 26. září 1757.

²¹³ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 315, sign. M167, č. kart. 102, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, Praha 13. ledna 1758.

²¹⁴ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 345, sign. M561, č. kart. 103, zástupci stavů Království českého v čele s Filipem hrabětem Kollowratem reprezentaci a komoře, Praha 28. července 1762.

²¹⁵ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 345, sign. M561, č. kart. 103, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, (Praha) 9. srpna 1762.

páchaných individuálními vojenskými delikventy zpravidla nešlo o konání kriminální povahy, jako spíše o nepořádky způsobované při verbování, pochodu nebo ubytování. Takto se například stalo v létě 1756, ještě před začátkem bojů, že verbovací oddíl z dragounského pluku arcivévody Josefa, vyslaný do Žateckého kraje, verboval bez povolení rovněž na Plzeňsku.²¹⁶ Též polní dělostřelectvo zabralo několik obcí,²¹⁷ kde během tří dnů naverbovalo značný počet mužů. A dále, pěší pluk Josefa Esterházyho se nedržel předepsané trasy pochodu, v obci Planá se vzeprél předepsaným kvartýrům a přípravným dispozicím, a místo do Měchova přešel do obce Kladruby.²¹⁸

V dalším hlášení se píše, že přítomný velitel Esterházyho pluku, směřujícího přes Plzeňský kraj do Kolína, vyslyšel hejtmanovy námitky, takže pochod pokračuje dle vyměřené trasy.²¹⁹ Reprezentace a komora i tak v případě dvou zmíněných pluků zvolila obvyklý postup žádosti o řešení a předcházení podobným situacím v budoucnu, směřované ke generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, zatímco ve věci dělostřelectva vzkázala plzeňskému hejtmanovi, aby jednal sám na základě přiloženého seznamu určených verbovacích míst.²²⁰ Později velitelství ještě informovala o vývoji situace pochodové trasy Esterházyho pluku.²²¹

Následujícího roku dvorská válečná rada stanovila, jak mají podřízené úřady postupovat při zjištění podobných excesů: Nejprve bylo třeba žádat nápravu u velícího důstojníka dané jednotky, což se týkalo též krajských hejtmanů. Pokud by jim velitelé pomoc odepřeli, pak se měli se stížností obrátit na zemské generální vojenské velitelství, a teprve pokud by i zde

²¹⁶ A to v obcích Planá, Tachov, Teplá a Toužim.

²¹⁷ Bor, Dobřany, Frauenberg (český název této obce se mi ani přes veškerou snahu nepodařilo zjistit; můžeme si být naprosto jisti, že nejde o Hlubokou nad Vltavou, pro niž toto německé označení existovalo), Kladruby, Manětín, Nečtiny, Plzeň, Radnice, Touškov.

²¹⁸ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, krajský úřad Plzeňského kraje reprezentaci a komoře, Plzeň 1. srpna 1756.

²¹⁹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, krajský úřad Plzeňského kraje reprezentaci a komoře, Plzeň 5. srpna 1756.

²²⁰ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, reprezentace a komora krajskému úřadu Plzeňského kraje, Praha 5. srpna 1756; tamtéž, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, Praha 5. srpna 1756. Onen seznam zahrnuje obce v jednotlivých krajích Čech, určené pro verbování k dělostřelectvu:

Čáslavský kraj: Čáslav, Čechtice, Polná

Klatovský kraj: Klatovy, Nepomuk, Přeštice

Kouřimský kraj: Brandýs nad Labem, Český Šternberk, Kostelec nad Černými lesy

Loketský kraj: Chlum Svaté Máří, Ostrov, Toužim

Plzeňský kraj: Bor, Chodová Planá, Kladruby, Planá, Plzeň, Rokycany, Stříbro

Praha: Královská Pražská města

Rakovnický kraj: Rakovník, Roudnice nad Labem, Slaný, Velvary

Žatecký kraj: Chomutov, Klášterec nad Ohří, Louny, Most, Žatec

²²¹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, Praha 9. srpna 1756.

neuspěli, mohou žádat satisfakci u dvorské válečné rady.²²² Česká reprezentace a komora vzala příkaz na vědomí v tom smyslu, že krajský úřad se má se stížnostmi na vojenské excesy napřed obrátit na příslušného velícího důstojníka, nicméně v případě neúspěchu žádá nápravu coby civilní úřad právě u reprezentace.²²³ Ta pak vlastně sloužila jako jeho zástupce u velitelství, jak jsme již poznali. V tomto smyslu byly také krajské úřady uvědoměny.²²⁴

Další agenda se týká poškozování ubikací mužstvem, které v nich bylo ubytováno. Jak známo, v této době vznikaly jak objekty přímo určené k ubytování vojska (viz újezdské kasárny v pojednání o individuálních excesech), tak nadále přetrvávala praxe přebývání vojenských osob v příbytcích civilních obyvatel. Poškozování jejich majetku vojáky patrně nebylo vzácným jevem, zvláště v době války. Velící důstojníci proto měli povinnost provádět pravidelné kontroly ubikací, aby mohli případné škody včas zjistit a zjednat nápravu, alespoň tedy v představě státních úřadů. Marie Terezie proto na konci března 1759 nařídila, aby v případě zanedbání inspekce škody hradili právě důstojníci, případně místní velitelé.²²⁵

Jako příklad způsobování takových škod lze uvést excesy jezdeckta ubytovaného v císařských stájích na Pražském hradě během zimování na přelomu let 1757 a 1758, na něž si stěžoval zde sídlící dvorní stavební úřad, mající jeho areál na starosti.²²⁶ Hlásil reprezentaci, že zaprvé jezdeckto opakovaně rozdělavá oheň na nevhodných místech, čímž vzniká riziko neštěstí; a za druhé, že na výrobu koryt a dalších dřevěných pomůcek používá dveře z ostatních budov, čímž je demoluje. Žádal proto zjednání nápravy u příslušných míst, neboť takto hrozí úplné zruinování stájí a dokonce i vypuknutí požáru.²²⁷ Reprezentace se tentokrát ani neobtěžovala předat stížnost velitelství, pouze stavebnímu úřadu oznámila, že jezdeckto brzy ze svých kvartýrů na Hradě odtáhne, a tudíž se věc vyřídí sama od sebe. Vyzvala jej nicméně, aby v budoucnu takovéto excesy hlásil bez prodlení.²²⁸

²²² Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, dvorská válečná rada directoriu in publicis et cameralibus, Vídeň 7. srpna 1757. Pokyn byl reprezentaci přeposlán o dva dny později: tamtéž, directorium in publicis et cameralibus reprezentaci a komoře, Vídeň 9. srpna 1757.

²²³ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, reprezentace a komora directoriu in publicis et cameralibus, (Praha) 12. srpna 1757.

²²⁴ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, oběžník do všech krajů – postup při podávání stížností na excesy procházejícího či ubytovaného vojska, (Praha) 12. srpna 1757. Podněty nemusely nutně vycházet pouze od krajských úřadů, neboť právě na ně se mohli obracet poškození obyvatelé.

²²⁵ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 154, sign. B41, č. kart. 40, oběžník do všech krajů – náhrada poškození ubikací v případě zanedbání inspekce, Praha 3. dubna 1759.

²²⁶ O jeho činnosti, byť v odlišném kontextu, pojednávám zde: O. ŠVEHELKA, *Přestavba*, s. 141–156.

²²⁷ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, stavební úřad reprezentaci a komoře, Praha 3. ledna 1758.

²²⁸ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, reprezentace a komora stavebnímu úřadu, (Praha) 19. ledna 1758.

Kromě výše uvedených excesů se též množily stížnosti na násilné zabavování vozů, určených k jiným účelům, vojskem. Reprezentace požadovala po velitelství přísný zákaz tohoto počínání,²²⁹ a to tím spíše, že vojsko se dopouštělo tohoto konání i v případě vozů přijíždějících do pražských měst, čímž připravovalo jeho obyvatele o obživu.²³⁰ Jako už tolikrát předtím i potom, ani zde se od adresáta nedočkala odpovědi a snahy o vyřešení problému. Vidíme tedy, že excesů, jejichž povaha byla spíše útvarová, nebo jinými slovy hromadná, než individuální, existovala celá škála druhů, ať už šlo o neoprávněné verbování, svévolné změny tras pochodu, způsobování škod v ubikacích, či posledně jmenované odnímání vozů civilním osobám. A i zde, podobně jako u přečinů individuálních, je patrná pramalá efektivita protipatření, ba dokonce nepřiznané „mávnutí rukou“ ze strany (zvláště vojenských) úřadů.

5.2.2. Spory

Vojenské excesy vyvolávaly sváry mezi delikventy a poškozenými, které musely být rovněž rozhodovány prostřednictvím úřadů. Tentokrát se nacházíme v kategorii, která se, narozdíl od předchozích případů, týká spíše důstojníků než mužstva. Důstojníci, včetně generálů, se díky svému konání dostávali do sporu s městskými radami, jako například generál Macquire, jenž v počátku prvního válečného zimování svévolně opustil jemu přidělený byt v Litoměřicích. Následně si litoměřický krajský hejtman František Václav Rajský, svobodný pán z Dubnice, stěžoval, že mu generál násilně odebral dům v témže městě (zvaný wildheimský) a žádal po reprezentaci a komoře, aby zařídila jeho opětovné vrácení.²³¹ Městská rada dodala, že Macquire si prostřednictvím svého adjutanta vynutil klíče nejen od řečeného domu, ale též od krajské kanceláře, načež budovu obsadil již 28. října.²³² Tím dokumenty týkající se tohoto sporu bohužel končí,²³³ nicméně slouží nám jako zajímavý doklad charakteru excesů

²²⁹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, Praha 5. července 1757.

²³⁰ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, (Praha) 24. října 1757.

²³¹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, litoměřická městská rada reprezentaci a komoře, Litoměřice 28. října 1756; tamtéž, krajský úřad Litoměřického kraje reprezentaci a komoře, Budyně nad Ohří 30. října 1756.

²³² Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, litoměřická městská rada reprezentaci a komoře, Litoměřice 30. října 1756.

²³³ Ovšem v tomto případě si, v kontrastu s jinými uvedenými, nemohu být tolik jist, že záležitost nebyla úřady řešena, protože tyto materiály se nacházejí skryté uvnitř jiného spisu (konkrétně toho o násilném odnímání vozů, pojednaném výše), což naznačuje jeho neúplnost.

páchaných příslušníky důstojnického sboru, které pochopitelně nemohly mít povahu srovnatelnou s přepadáním lidí na ulici či metáním výkalů na jejich pozemky.

Ve spory tak mohly vyústit i situace, kdy se vojenský činitel cítil dotčen tím, že mu dle jeho názoru není prokazována dostatečná úcta. Takový případ, který nakonec doputoval k rozsouzení až k nejvyšším místům, se odehrál na sklonku roku 1756 v Kutné Hoře mezi tamějším radním Černým a válečným komisařem Ohnesorgem. Na jeho počátku stál problém s nedodáním dvou sáhů dřeva požadovaných Ohnesorgem od Černého.²³⁴ Průběh toho, co následovalo, popisují dvě svědectví, která Černý připojil ke své stížnosti: První pochází od Jana Fialy, učitele vnuka primátora Ignáce Hladkého. Fiala přišel 10. prosince do primátorova domu, kde se zrovna nacházel Ohnesorg a paní Hladká, jež Fialu poslala doprovodit komisaře na radnici. Ten se ho po cestě německy ptal, kdo je ten „chlap“ Černý, na což Fiala odpověděl, že jde o místního radního, po čemž o něm komisař řekl, že je to bídák („Hundsfut“). Na radnici potkali Černého, na což Fiala Ohnesorga upozornil, a ten začal radnímu ihned nadávat a zvedl hůl. Nato mu smeknuvší Fiala chtěl vše týkající se jejich pře vysvětlit, komisař ale ihned požadoval satisfakci a bránil Fialovi nasadit si klobouk. Mluvili spolu, Fiala chtěl, aby s ním komisař šel nahoru, ten to však odmítl a poté nadávaje odešel.²³⁵

Druhým svědkem byl kutnohorský měšťan Václav Kreps, jenž popsal hádku mezi Černým a Ohnesorgem na radnici. Komisař měl na radního křičet slova: „Ty chlape, pošlu pro hlídku a nechám tě sebrat, máš přede mnou mít smeknutý klobouk!“, a Černý reagoval: „Ten klobouk si nasadit můžu, jsem radní!“, po čemž Ohnesorg dodal: „Jste všichni taškáři!“ Poslední, co Kreps viděl, než se odebral dále svou cestou, bylo, jak komisař Černému srazil klobouk na zem, když si jej druhý jmenovaný chtěl nasadit.²³⁶

Černý si pochopitelně tuto událost nenechal pro sebe a záhy ji oznámil svým kolegům z městské rady. Ta následně informovala krajský úřad a požadovala pro Černého odškodnění.²³⁷ Úřad stížnost předal reprezentaci a komoře a ta ji zaslala do Vídně, takže skutečně doputovala po všech stupních byrokratické hierarchie habsburské monarchie až k Marii Terezii, aby spor rozhodla.²³⁸ To se skutečně stalo, a to v Ohnesorgův neprospěch. Panovnice se přiklonila na

²³⁴ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, Jiří Ferdinand Černý – líčení příkoří utrpeného předchozího dne, Kutná Hora 11. prosince 1756.

²³⁵ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, Jan Fiala – kopie svědectví o sporu mezi Černým a Ohnesorgem, (Kutná Hora) 11. prosince 1756.

²³⁶ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, Václav Kreps – kopie svědectví o sporu mezi Černým a Ohnesorgem, Kutná Hora 11. prosince 1756.

²³⁷ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, kutnohorská městská rada krajskému úřadu Čáslavského kraje, Kutná Hora 13. prosince 1756.

²³⁸ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, krajský úřad Čáslavského kraje reprezentaci a komoře, Čáslav 16. prosince 1756; tamtéž, reprezentace a komora Marii Terezii, Praha 23. prosince 1756.

stranu Černého a jím podaných svědectví a nařídila komisaře potrestat jedním měsícem vězení v Kutné Hoře, kde měl být držen za stejných podmínek, jako by se nacházel na Špilberku. Dále mu byla coby pokuta odebrána gáže na tři měsíce, a konečně musel učinit kutnohorskému magistrátu veřejnou omluvu.²³⁹ Zjevně mělo jít o exemplární trest, ovšem v kontextu jiných excesů se také jednalo spíše o výjimku potvrzující pravidlo.

Spory vznikaly i mezi důstojníky a jejich civilními hostiteli, jako například mezi nadporučíkem Alt-Wolffenbüttelova pěšího pluku Kesslerem von Kestenach a malostranským městským kamenickým mistrem Franzem Lauermannem. Ten v létě 1757 opakovaně žádal o satisfakci za násilnosti, jichž se měl důstojník dopustit, když neoprávněně vyžadoval klíče od více pokojů stěžovatelova domu.²⁴⁰ Reprezentace a komora tuto stížnost, doplněnou svědectvím poručíka Belrupffa, rovněž ubytovaného u poškozeného,²⁴¹ uznala za oprávněnou a sdělila ji generálnímu vojenskému velitelství v Čechách.²⁴² Velitelství, kterému naopak Kessler zaslal list, kde se snažil ospravedlnit a celý incident bagatelizovat,²⁴³ reagovalo sdělením, že byl posledně jmenovaný „doručen k zodpovědnosti“, čímž mělo patrně na mysli, že se s jeho vysvětlením spokojilo a přijalo je coby dostačující akt pokory.²⁴⁴ Reprezentace odpověděla, že Kessler sice v tom či onom naznačuje omluvu, domnívá se však, že Lauermann zasluhuje více. A tak velitelství požádala, aby jednak nadporučíkovi do budoucna zakázalo podobné chování, a jednak zjednálo odškodnění Lauermannovi.²⁴⁵ Absence odpovědi naznačuje, že se velitelství sporem dále nehodlalo zabývat, a tak se kamenický mistr musel s tímto výsledkem smířit.

Jiný případ se odehrál na panství Lysá, kam 28. září 1757 přijel z Prahy nadporučík Tuseni z kyrysnického pluku arcivévodý Leopolda, doprovázen čtyřiceti muži se 423 koňmi. Vojáci zde přenocovali a následujícího dne si pod pohrůžkou poprav vynutili šest dvojsprežných vozů, které naložili a odeslali zpět do Prahy. Tuseni si též vymohl vydání dvou

²³⁹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, reprezentace a komora krajskému úřadu Čáslavského kraje, Praha 12. března 1757.

²⁴⁰ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, Franz Lauermann reprezentaci a komoře, Praha, přijato 30. června 1757; tamtéž, Franz Lauermann reprezentaci a komoře, Praha, přijato 3. července 1757.

²⁴¹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, Joseph hrabě Belrupff, poručík Anspachova kyrysnického pluku – kopie svědectví o sporu mezi Lauermannem a Kesslerem, Praha 22. června 1757.

²⁴² Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, Praha 5. července 1757; tamtéž, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, Praha 8. srpna 1757.

²⁴³ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, Kessler von Kestenach generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, Praha 15. srpna 1757.

²⁴⁴ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, generální vojenské velitelství v Čechách reprezentaci a komoře, Praha 15. srpna 1757.

²⁴⁵ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, Praha 18. srpna 1757.

zapřažených koní s koleskou, jež odeslal do Poděbrad. Avšak odmítl vystavit stvrzenku či zaplatit hotově jak za vozy, tak za koně s koleskou, stejně jako za přenocování svého útvaru a jeho koní. Mimo to zůstal ještě místní hostinské Kohoutové dlužen za jídlo a pití. Vrchnostenský úřad proto jménem poškozených poddaných žádal uhrazení dlužných částek.²⁴⁶ Ty byly následující (pro přehlednost vše uvedu číslicemi): Za 6 vozů do Prahy 8 zlatých, za kolesku s 2 koňmi do Poděbrad 1 zlatý, za nocleh 40 krejcarů, Tuseniho dluh hostinské Kohoutové za jídlo a pití 42 krejcarů. Celkem tedy šlo o 10 zlatých a 22 krejcarů.²⁴⁷ Krajský úřad Boleslavského kraje, adresát stížnosti, vypracoval účet, který následně zaslal reprezentaci a komoře,²⁴⁸ a ta poté zařídila vyplacení sumy u císařsko-královského válečného komisariátu.²⁴⁹

Poslední příklad sporu vyvolaného vojenskými excesy, který bych na tomto místě rád uvedl, sice pochází až z poválečné doby, nicméně má zcela specifickou podobu, díky které ani nejde o exces v pravém slova smyslu. V červnu 1764 si olomoučtí měšťané stěžovali na příslušníky tamní posádky, kteří si od nich silou vynutili nesení baldachýnu na procesí o svátku Božího těla.²⁵⁰ Stížnost se obvyklou úřední cestou dostala k moravskému guberniu,²⁵¹ které informovalo generální vojenské velitelství na Moravě. To se zastalo vojáků a odvolávalo se při tom na reglement z roku 1750 (viz níže). Připustilo sice, že nesení baldachýnu váženými měšťany je v Olomouci starým zvykem, ovšem nejde o žádné oficiální privilegium.²⁵² Nakonec byl spor postoupen k rozhodnutí dvoru,²⁵³ jenž stručně odpověděl, že je třeba dodržovat zásady stanovené v reglementu, které jsou autorizovány panovnicí a tudíž závazné pro všechny.²⁵⁴ Příslušnou pasáž zaslal v příloze – sděluje, že pokud velitel rozhodne, že jemu svěřená posádka (ať už celá, nebo její část), se bude formou přehlídky účastnit

²⁴⁶ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, vrchnostenský úřad panství Lysá krajskému úřadu Boleslavského kraje, (Lysá nad Labem) 8. října 1757.

²⁴⁷ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, specifikace dlužných částek, Lysá nad Labem 8. října 1757 (příloha předchozího).

²⁴⁸ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, krajský úřad Boleslavského kraje reprezentaci a komoře, Mladá Boleslav 24. října 1757.

²⁴⁹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, reprezentace a komora císařsko-královskému válečnému komisariátu, Praha 7. listopadu 1757.

²⁵⁰ Moravský zemský archiv Brno, Gubernium, inv. č. 2757, sign. O67, č. kart. 1349, fol. 9–10, skupina olomouckých měšťanů olomoucké městské radě, (Olomouc) přijato 23. června 1764.

²⁵¹ Moravský zemský archiv Brno, Gubernium, inv. č. 2757, sign. O67, č. kart. 1349, fol. 8 a 11, olomoucká městská rada krajskému úřadu Olomouckého kraje, Olomouc 23. června 1764; tamtéž, fol. 6–7 a 12, krajský úřad Olomouckého kraje moravskému guberniu, Olomouc 23. června 1764.

²⁵² Moravský zemský archiv Brno, Gubernium, inv. č. 2757, sign. O67, č. kart. 1349, fol. 13, generální vojenské velitelství na Moravě moravskému guberniu, (Brno) 9. července 1764; tamtéž, fol. 15, generální vojenské velitelství na Moravě moravskému guberniu, (Brno) 16. července 1764.

²⁵³ Moravský zemský archiv Brno, Gubernium, inv. č. 2757, sign. O67, č. kart. 1349, fol. 25–30, moravské gubernium Marii Terezií, Brno 16. července 1764.

²⁵⁴ Moravský zemský archiv Brno, Gubernium, inv. č. 2757, sign. O67, č. kart. 1349, fol. 31 a 34, dvorský dekret Marie Terezie ve věci nesení baldachýnu vojáky na svátek Božího těla, Vídeň 10. listopadu 1764.

procesí, je třeba dodržet určené zásady a postup při tomto úkonu, jehož součástí představuje nesení baldachýnu konkrétně určenými vojáky.²⁵⁵ Z toho vyplývá, že vojáci byli v právu a – pomineme-li jejich blíže neurčené násilné chování při odnímání baldachýnu (stěží mohlo jít o více než drobnou potyčku) – tentokrát se nedopouštěli excesivních činů.

Jistá automaticnost, projevující se u řešení mnohých sporů mezi vojenskými a civilními osobami, potvrzuje celkem logickou domněnku, že během sedmileté války byly podobné excesy na denním pořádku. Důležité však je, že narozdíl od individuálních a částečně i útvarových excesů (mezi něž však spory řadím, neboť povaha vlastních přečinů je v tomto případě obdobná) se spory mohly dočkat řešení, byť ne vždy uspokojivého z hlediska poškozených. A rovněž na nich spatřujeme skutečnost, že pácháním excesů se vojenskými delikventy nestávali jen řadoví vojáci či poddůstojníci, ale i důstojnictvo, ba dokonce generálové.

5.3. Mutilanti

Mutilanti představovali zvláštní kategorii vojenských delikventů. Šlo o vojáky, popřípadě rekruty, kteří si způsobili zranění různého druhu s cílem vyhnout se vojenské službě. Na základě reskriptu Marie Terezie z 16. června 1753 a následně vydaného patentu bylo nařízeno, aby byli mutilanti trestáni veřejným vystavením v místě činu a poté odsouzeni na deset let pevnostních prací v Petrovaradině.²⁵⁶

Šlo tedy o trest obdobný jako v případě vojenských zběhů, a podobně jako u nich i zde docházelo v praxi během sedmileté války ke změnám – reskript z 18. července 1761 stanoví možnost brát je do služby coby proviantní nebo dělostřelecké pomocníky, v čemž lze vidět důsledek válečného vyčerpání habsburské monarchie, která v pozdní fázi konfliktu hledala levné lidské zdroje. Nicméně přednost se měla dávat těm dělostřeleckým, neboť tato služba byla bezesporu náročnější a nebezpečnější, a tudíž představovala vhodnější formu trestu.²⁵⁷

²⁵⁵ Moravský zemský archiv Brno, Gubernium, inv. č. 2757, sign. O67, č. kart. 1349, fol. 32–33, extrakt z reglementu pro císařsko-královskou pěchotu, vydaného 1. května 1750 – postup při pořádání procesí na svátek Božího těla.

²⁵⁶ Moravský zemský archiv Brno, Moravské místodržitelství – patenty, sign. M15, č. kart. 69, patent Marie Terezie o mutilantech – vydání pro Markrabství moravské, Brno 25. června 1753; Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 236, sign. J24, č. kart. 95, extrakt reskriptu vydaného ve Vídni 16. ledna 1762 (zde je připomenut reskript z roku 1753).

²⁵⁷ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 236, sign. J24, č. kart. 95, extrakt reskriptu vydaného ve Vídni 18. července 1761; tamtéž, oběžník do všech krajů – využití mutilantů jako proviantních nebo dělostřeleckých pomocníků, (Praha) 4. srpna 1761.

Avšak polní dělostřelectvo se zdráhalo tyto lidi přijímat, čemuž jako precedens posloužil případ mutilanta Václava Svobody z Rakovnického kraje, který si ve snaze vyvarovat se vojenské služby usekl dva články ukazováku pravé ruky, čímž pozbyl schopnost efektivně ovládat palnou zbraň. Po zadržení byl proto na rozkaz polního válečného komisaře Billarda odeslán k dělostřeleckému kapitánu Kameníčkoví, který ho však odmítl s tím, že má rozkaz až do odvolání neverbovat nikoho dalšího, neboť stavy polního dělostřelectva i jeho pomocníků jsou kompletní.²⁵⁸ Ovšem kromě této oficiální příčiny si lze také dobře představit nechť dělostřelců, příslušníků nejelitnější složky císařsko-královské armády, brát mezi sebe tyto nespolehlivé jedince, byť jako druhořadé asistenty.

Dvůr na celou situaci reagoval nařízením, podle kterého měli být mutilanti zadržováni tak dlouho, dokud se pro ně neuvolní místa u dělostřeleckých pomocníků.²⁵⁹ Celá tato myšlenka však zjevně po praktické stránce nefungovala, a tak nakonec reskript z 16. ledna 1762 zcela zrušil možnost stanovenou 18. července předchozího roku a obecně opět zavedl původně stanovený způsob trestání mutilantů.²⁶⁰

O mutilantech se můžeme mnohé dozvědět z jejich výslechů a výslechů osob s nimi spojených. Prováděli je rychtáři v rámci vyšetřování, na jehož konci stály výše zmíněné tresty. Mnoho zápisů těchto examinací se dochovalo v pramenech vzniklých z činnosti moravské reprezentace a komory sídlící v Brně, neboť jí rychtáři a krajské úřady zasílali příslušné vyšetřovací podklady. Výsledky probíhaly jednotným způsobem – muž podezřelý z mutilantství byl napřed dotázán na svoje osobní údaje, zejména jméno, rodiště, věk, vyznání a rodinné poměry. Dále mu byla položena otázka, proč si myslí, že se ocitl ve vězení a z jakého důvodu si způsobil újmu na těle. Poté byl upozorněn, že za mutilantství hrozí pachatelům tvrdé potrestání a ještě jednou následovala otázka, proč se takto zachoval. Na závěr se ho vyslychající zeptali, zda již někdy pobýval v žaláři a pokud ano, z jaké příčiny. Na následujících řádcích představím informace zjištěné při výsleších šesti osob v průběhu sedmileté války (čtyř mutilantů a rodičů jiného), které můžeme považovat za vzorové.

²⁵⁸ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 236, sign. J24, č. kart. 95, reprezentace a komora Marii Terezií, Praha 14. září 1761; tamtéž, polní válečný komisař Billard reprezentaci a komoře, Praha 15. září 1761. Není mi jasné, jak se stalo, že toto Billardovo oznámení o záležitosti Svoboda-Kameníček je datováno až den poté, co ho reprezentace a komora interpretovala v hlášení ke dvoru – snad jí ho Billard podal ústně již předtím, a až nyní oficiální cestou.

²⁵⁹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 236, sign. J24, č. kart. 95, extrakt reskriptu vydaného (ve Vídni) 10. října 1761; tamtéž, oběžník do všech krajů – zadržování mutilantů do doby uvolnění místa pro dělostřelecké pomocníky, Praha 19. října 1761.

²⁶⁰ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 236, sign. J24, č. kart. 95, extrakt reskriptu vydaného ve Vídni 16. ledna 1762; tamtéž, oběžník do všech krajů – obnova původního způsobu trestání mutilantů, Praha 26. ledna 1762.

Hned na začátku války, v listopadu 1756, byl krajským úřadem brněnského kraje vydán k výslechu brněnskému městskému rychtáři devatenáctiletý František Metelka, narozený v obci Padochov poblíž Oslavan. Byl svobodný, jeho otec již zemřel, takže mezi jeho příbuzné patřila matka, ženatý bratr a dvě malé sestry. Žil a pracoval s matkou na jejich svobodném statku, neboť neměla nikoho dalšího, kdo by se staral o hospodářství. Ve vězení se ocitl díky tomu, že si usekl prst, a tak ho správce panství nechal zadržet a odvést na krajský úřad, odkud byl poslán do šatlavy. Asi třináct týdnů předtím k němu domů přišli drábové a chtěli ho odvést na vojnu, ale on se zrovna nacházel na poli. K vesnici se vracel o půlnoci a tehdy se o tom dozvěděl, a proto odešel do lesa, kde zůstal do rána. Po návratu domů si na zahradě sekerou usekl ukazovák na pravé ruce, dle své výpovědi z velikého strachu, protože nechtěl jít na vojnu. O tom, že ti, kteří si utnou prsty, nebo si způsobí jinou újmu na těle, budou podle patentů ostře potrestáni, nevěděl. Tvrdil, že je z malé vesničky, kam se žádné zprávy nedostanou, a prohlásil, že nechtěl matku zanechat doma samotnou. Nikdy dříve ve vězení neseděl a měl za to, že nic zlého neučinil, nicméně vyjádřil lítost nad svým činem.²⁶¹

Ve stejné době a na stejném místě došlo k výslechu Jana Vavřila, narozeného ve Veselí, starého 25 let. Šlo o katolíka, svobodného a již bez rodičů, zato měl dvě sestry (deset a tři roky), které žily rovněž ve Veselí. Byl poddaným veselské vrchnosti a pracoval jako pacholek u sedláka Martina Břečky. V minulosti ho dokonce dvakrát důstojníci vedli do Brna k verbování, ale ani jednou nebyl nakonec přijat kvůli chromé noze. Když k odvedení došlo potřetí, tak si v Tuřanech ze strachu před vojnu vytrhl zub, což se stalo na svatého Václava toho roku. Od té doby byl držen ve vězení ve Veselí, 29. října ho odvedli na krajský úřad, odkud byl poslán do brněnského žaláře. Na otázku, jakým způsobem si zub vytrhl a kdo mu to poradil, odpověděl, že potkal cikány, od nichž si za groš (čímž nejspíše mínil krejcar) koupil kleště, jejichž pomocí si zub vytrhl během cesty. Nikdo mu to neporadil, jen Pán Bůh, udělal to „z velkej horlivosti a lítosti“, protože se bál vojenské služby. Také nic nevěděl o trestech, jinak by to prý neudělal. Následoval dotaz ohledně jeho zranění na noze, k němuž přišel, když se nechal přejet kolem od vozu. Sdělil, že „byla celá roztřískaná“ a lazebník mu zranění hojil půl roku (následuje latinsky psaná poznámka o předvedení nohy se stopami fraktur v oblasti kolene). Kromě výše zmíněného se nikdy ve vězení nenacházel.²⁶²

Další příklad pochází z roku 1757, kdy byl vyslýchán Ondra Havík ze Starého Města, 21 let, poddaný tamtéž. Byl katolického vyznání, svobodný a živil se jako pacholek. Ve

²⁶¹ Moravský zemský archiv Brno, Gubernium, inv. č. 2376, sign. M10, č. kart. 922, fol. 551–552, zápis z výslechu Františka Metelky obviněného z mutilantství, Brno 12. listopadu 1756.

²⁶² Moravský zemský archiv Brno, Gubernium, inv. č. 2376, sign. M10, č. kart. 922, fol. 573–574, zápis z výslechu Jana Vavřila obviněného z mutilantství, Brno 13. listopadu 1756.

vězení se ocitl kvůli bylině zvané žarůžek,²⁶³ kterou si přiložil na nohu, když hrozilo, že by mohl být naverbován. Bylina mu nohu „prožrala“ nad lýtkem, přičemž rána je ještě trochu otevřená (následuje latinsky psaná poznámka o ukázání nohy a předvedení zranění). Neléčí se nijak, nanejvýš si na ránu přikládá listí, a toto zranění bude mít od svatého Václava druhým rokem. Bylinu tedy skutečně použil proto, aby ho nevzali na vojnu, ovšem sám předem nevěděl, jestli bude někdy skutečně naverbován. Žarůžek mu dala jistá žena, které se říkalo Utršavka, ovšem tou dobou již byla po smrti; jinak o svém činu nepověděl nikomu.²⁶⁴

V Brně byl následujícího roku vyslýchán 24letý vsetínský poddaný Jura Pavelka, narozený v Malé Bystřici, svobodný, katolík. Také jemu otec zemřel, kromě matky měl dva malé bratry a jednu sestru. Živil se pěstováním pohanky, ječmene a ovsa. Nedávno ho sedláci ze vsi chtěli poslat na vojnu a vezli ho s třinácti dalšími rekruty do Brna; když tam dorazili, všimli si, že mu schází pravý ukazovák, a tak ho nechali zatknout. 4. září 1758 ho do vězení nechal vsadit hejtmanský písař ze Vsetína. Prst si ut'al z rozkazu nebožtíka otce, jenž měl svého syna rád a bál se, že bude odveden a chtěl ho tak prý před vojnou ochránit. Obviněný proto šel ven, za pasekou položil prst na špalek a „urubal“ si ho sekerou. Kdyby mu to nebyl poručil otec, nebyl by to udělal; dokud byl otec naživu, syn nešel na vojnu, ale jakmile zemřel, odvedli ho. V době výslechu tomu byl už pátý rok od useknutí prstu. Na otázku, proč otce poslechl a ublížil si na těle, odpověděl, že je přece přikázání, aby otce poslechl, když něco poručí. Zranění mu nikdo neléčil, on sám si na ránu přikládal všelijakou trávu a zahojila se mu dobře. Dále byl otázan, co na to rodiče říkali – zatímco otec se radoval, že syna nevezmou na vojnu, matka neříkala nic. Prohlásil, že o tvrdých trestech pro mutilanty dosud nic nevěděl, celý rok pobývá na salaších a až nyní jim o tom říkal kněz při kázání v kostele, to už ale měl ten prst dávno useknutý. Prosil o propuštění a sliboval, že se stane vojákem, vždyť s tou rukou může dobře zacházet i tak. Ve vězení nikdy předtím nebyl (následuje latinsky psaná poznámka, že tento člověk je velmi jednoduchý a dá se k mutilantství snadno přesvědčit).²⁶⁵

Poslední příklad (ze srpna 1760) představují výslechy manželů Josefa a Kateřiny Krejčích (55 a 48 let, katolíci, muž pracoval jako kloboučník), jejichž syn Karel byl před pěti týdny nedobrovolně naverbován v Jevíčku. Oba shodně vypověděli, že byl zdravý, jenom po naverbování se mu objevily puchýře na noze, čehož si všimli, protože ho oba navštívili v

²⁶³ Jde o lidový název pro pryskyřník prudký, jedovatou bylinu s charakteristickými žlutými květy, která člověku způsobuje kožní poranění.

²⁶⁴ Moravský zemský archiv Brno, Gubernium, inv. č. 2376, sign. M10, č. kart. 922, fol. 784–785, zápis z výslechu Ondry Havíka obviněného z mutilantství, (Uherské) Hradiště 26. září 1757.

²⁶⁵ Moravský zemský archiv Brno, Gubernium, inv. č. 2376, sign. M10, č. kart. 922, fol. 859–860, zápis z výslechu Jury Pavelky obviněného z mutilantství, Brno 5. října 1758.

Olomouci, kam byl odveden. Zatímco Josef Krejčí o příčině synových zdravotních obtíží nevěděl nic bližšího, jeho žena vypověděla, že jeden ševcovský tovaryš přinesl v šátku jakousi žlutou bylinu, aby si ji nakládal na nohu, neboť pak dostane takové puchýře, že ho určitě do služby nepřijmou.²⁶⁶ Myslela si proto, že si nohu tímto způsobem nakazil, ale nemohla to říct s jistotou. Tovaryšovi za bylinu nic nedala a nevěděla o tom, že by mu syn něco dal; prý nic nežádal, protože byli se synem dobří přátelé.²⁶⁷

Na uvedených příkladech vidíme, že obdobná byla nejen forma otázek, ale i odpovědi na ně: mutilantství se dopouštěli zpravidla mladí svobodní muži, kterým nejvíce hrozilo nucené naverbování do císařsko-královské armády. Otázku jejich vyznání můžeme vzhledem k době a místním podmínkám považovat za čistě formální. Mezi nejčastější způsoby sebepoškozování, které mělo odvedení zabránit, patřilo useknutí prstu, především ukazováku na pravé ruce, které znemožnilo patřičnou manipulaci se zbraní. Dále si mutilanti vyráželi či trhali zuby v naději, že tak nebudou moci splnit přísné dobové požadavky na vzhled a úpravu vojáka.²⁶⁸ Třetí z nejčastějších metod představovalo použití žahavých a jedovatých rostlin na končetiny, což způsobovalo kožní poranění a následné pohybové komplikace. Vyslýchání obvykle zdůrazňovali roli strachu z vojenské služby a tvrdili, že o přísných trestech za takové činy nevědí, a kdyby byli věděli, nebyli by se jich dopustili. I kdyby se jim tento argument dal uvěřit,²⁶⁹ stěžní mohla neznalost zákona v modernizujícím se státě sloužit jako významná polehčující okolnost. V případě svědectví rodičů je pak na jednu stranu patrná jistá snaha vypovědět v synův prospěch, ale na stranu druhou tak nečinili za každou cenu a jeho provinění nepopírali, čímž by mohli uškodit jemu i sobě.

²⁶⁶ Bezpochyby jde opět o pryskyřník.

²⁶⁷ Moravský zemský archiv Brno, Gubernium, inv. č. 2376, sign. M10, č. kart. 922, fol. 974–975, zápis z výslechu Josefa Krejčího, Jevíčko 16. srpna 1760; tamtéž, fol. 977–978, zápis z výslechu Kateřiny Krejčové, Jevíčko 16. srpna 1760.

²⁶⁸ Těmto „zubním mutilantům“ (*Zahn Mutilanten*) věnovala Marie Terezie pozornost již v reskriptu z 21. února 1756, v němž nařizuje, že lidé, kteří si nechávají vytrhnout zuby, aby se vyhnuli vojně, mají být spolu se svými pomahači potrestáni dle zásad patentu o mutilantech. K tomu bylo dodáno, že pokud budou tito provinilci a jejich pomahači způsobili k vojenské službě, mají být tak jako tak naverbováni. Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 236, sign. J24, č. kart. 95, oběžník do všech krajů – trestání „zubních mutilantů“, Praha 1. března 1756; tamtéž, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, (Praha) 1. března 1756.

²⁶⁹ Registratury reprezentací a komor Čech i Moravy obsahují velké množství hlášení a potvrzení krajských úřadů o zveřejnění patentů a nařízení v obcích spadajících do jejich jurisdikce, což dokazuje, že si stát na publikaci svých opatření dával záležet, a to soudci a úředníci, rozhodující o trestech, bezesporu dobře věděli.

Závěr

Sedmiletá válka představovala pro západní civilizaci jeden z vrcholných okamžiků závěrečné fáze raného novověku, jenž do jisté míry předznamenal překotný politický, společenský, hospodářský i technický vývoj, který přinesla následující desetiletí a staletí. Z demografického hlediska neznamenal – alespoň pro české země – takovou katastrofu jako válka třicetiletá, přesto však zanechal v našich dějinách výraznou stopu. Problematika vojenských zběhů, invalidů a delikventů v císařsko-královské armádě, jinými slovy (a s trochou nadsázky) „lidí na okraji vojenské společnosti“, se nám v tomto kontextu může jevit jako málo významná, nehodná pozornosti. Dobře však víme, že jde o pouhé zdání, neboť úkolem historiků je prozkoumávat i ta nejtemnější zákoutí naší minulosti a vnášet tak do jejího poznání nové perspektivy, nové náměty i otázky. Troufám si tvrdit, že téma mého výzkumu je právě jedním z mnohých takových míst, a jako cíl jsem si proto vytkl vnést do něj trochu světla. K jakým poznatkům jsem tedy v předcházejících kapitolách dospěl?

V oblasti vojenských invalidů hrála klíčovou roli otázka jejich zabezpečení, s níž ruku v ruce šel dohled nad jejich chováním. Financování i administrativu zajišťoval od roku 1750 stát, který však i nadále vždy vítal soukromé příspěvky. Z kapacitních důvodů nebylo možné ubytovat všechny invalidy, pocházející z českých zemí, v pražské invalidovně. Proto jich podstatná část pobývala ve svých rodištích, kde mohli žít relativně bez omezení daných vojenskou organizací invalidovního života, ovšem též mnohem více odkázáni sami na sebe. Sociální odpovědnost státu zde končila vyplácením zaopatřovacího příspěvku a dále již šlo pouze o kontrolní činnost. Invalidovna pak představovala malý a vůči svému okolí poměrně uzavřený svět, čemuž odpovídá i vysoká míra její hospodářské soběstačnosti, realizované několika provozními budovami. Armáda nerezignovala na možnost využití invalidů v době války i míru, o čemž svědčí zejména jejich „mobilizace“ na počátku konfliktu. Co invalidy s ostatními dvěma kategoriemi vojenských osob spojuje, je jejich delikvence, která se projevovala sklonem k žebrotě a potulce u jedinců pobývajících v zaopatření mimo přísné prostředí invalidovny.

U vojenských zběhů se dá dobře sledovat, jakým způsobem přistupoval osvícensko-absolutistický stát k jejich pronásledování, perzekuci i promíjení trestů. Za sedmileté války byla již zaběhnutá praxe upřednostňování nucených prací nad popravami, nicméně nemůžeme si dělat iluze o tom, že nařízení z roku 1749 bylo důsledně dodržováno. To platí hlavně o bojištích a taženích odehrávajících se daleko za hranicemi, z dosahu vlivu institucí, které měly

na realizaci panovnických opatření dohlížet. Naopak postup humanizace trestněprávní praxe v této době ještě nedospěl tak daleko, aby bylo možno dezertérům jednoduše odpouštět a posílat je domů. Generální pardony jim tak zaručují beztrestnost pouze v případě, že se v dané lhůtě vrátí ke svým plukům a obnoví svoji vojenskou službu. Dezerce představovaly rovněž předmět mezistátních smluv, neboť všechny evropské armády bez výjimky tímto neduhem trpěly (pouze se lišila její míra). Spojenci si proto za různých podmínek smluvně zajišťovali vzájemné výměny zběhů a jejich výbavy. Stát rovněž potřeboval nastavit pravidla, jak přistupovat k civilistům, kteří se zběhy nevyhnutelně přicházeli do styku – analogicky zde šlo o trestání těch, kteří jim pomáhali, a naopak odměňování těch, kteří měli podíl na jejich pronásledování a dopadání. Za důležitý výstup považuji také uvedená zjištění o počtech vojenských zběhů pocházejících z Čech.

Vojenští delikventi, tedy pachatelé vojenských excesů, se na okraji ocitali svými činy, za něž však často nemuseli být hnáni k zodpovědnosti, a proto se jejich celkový status nijak nezměnil. V pramenech týkajících se jak excesů individuálních, tak útvarových, lze vysledovat pramalou chuť vojenských orgánů se těmito záležitostmi v době války podrobněji zabývat. Stížnosti, jimiž postižení obyvatelé zahrnovali reprezentace a komory, tak často vyzněly do ztracena. I zde samozřejmě existují výjimky, ovšem ty spíše potvrzují pravidlo. V každém případě se jakákoli snaha – ať už vojenská, nebo civilní – o omezení excesů či jejich prevenci jeví jako dosti neefektivní. Navíc v době, kdy velká část vojska stále ještě přebývala v soukromém ubytování a měla relativně velkou možnost svobodného pohybu (zvláště ve městech během nočních hodin), taková snaha musela nutně vyjít naprázdno. Pokud jde o mutilanty, vidíme značnou podobnost v jejich motivacích, chování i způsobech, jakými si přiváděli zranění, jejichž prostřednictvím se chtěli uchránit před vojnou. I zde existoval jednotný princip přístupu státních úřadů k jejich vyšetřování a trestání.

Domnívám se, že můj výzkum přinesl dostatek zjištěných informací na to, aby se jeho primární cíl dal považovat za splněný. Cíl sekundární – poukázat na význam nejvyšších zemských úřadů – záměrně nezmiňuji explicitně, ale vzhledem k původu pramenů je jeho naplnění z kontextu jasně patrné. Velký význam mají též zjištění vyplývající z průzkumu elenchů, jejichž pomocí můžeme narazit na nové náměty a otázky, a vytvořit si lepší představu o celkovém spektru záležitostí, jimiž se dobové materiály zabývaly, i když mnohé z nich již dnes neexistují. V žádném případě ale nemohu tvrdit, že by tento výzkum byl vyčerpávající, což je dáno jednak obrovským objemem pramenné základny, k níž bylo třeba (v zájmu dokončení práce v přijatelném časovém horizontu) přistupovat výběrově. Ale kromě toho zde hraje roli i celková metodologická interpretace tématu, jež je určována

pozitivistickým pojetím. Jsem si vědom jeho limitů, a proto je mi jasné, že k těm samým pramenům, které jsem zde zpracoval, lze přistoupit jiným způsobem a položit jim jiné otázky. Z tohoto hlediska má výzkum problematiky „lidí na okraji vojenské společnosti“ nesmírný badatelský potenciál, přičemž ujmout se jej mohou zdaleka nejen historici vojenství. Bylo by pro mne poctou, pokud by jim má práce posloužila jako podnět a výchozí bod k cestě za poznáním této oblasti naší historie.

Prameny a literatura

Nevydané prameny

NÁRODNÍ ARCHIV PRAHA

- Cirkuláře a vyhlášky
- České gubernium – militare
- Sbíрка patentů

MORAVSKÝ ZEMSKÝ ARCHIV BRNO

- Gubernium
- Moravské místodržitelství – patenty

Vydané prameny

František Václav FELÍŘ, *Letopis 1723–1756*, Praha 2011

Jiří FIALA (ed.), *České písně ze slezských válek*, Olomouc 2001

Literatura a články

Thomas AGOSTINI, *"Deserted His Majesty's Service": Military Runaways, the British-American Press, and the Problem of Desertion during the Seven Years' War*, *Journal of Social History* 40, 2007, č. 4, s. 957–985

Pavel BĚLINA – Jiří KAŠE, *Generál Laudon. Slavný vojevůdce a pán na Bečvárech*, Praha 2017

Pavel BĚLINA, *Kolín 18. 6. 1757*, Praha – Litomyšl 1997

Pavel BĚLINA, *Kolínské dějství z pohledu „velké role“ Bedřicha II.*, *Práce muzea v Kolíně. Řada společenskovední* 5, 1989, s. 119–132

Pavel BĚLINA, *Slezské války a utváření moderního národního vědomí v českých zemích*, *Střední Evropa* 12, 1996, č. 63, s. 100–107

- Pavel BĚLINA – Jiří KAŠE – Jan P. KUČERA, *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek X. 1740–1792*, Praha – Litomyšl 2001
- Karel BERÁNEK – Josef KOLLMANN, *České gubernium. Díl VII. – militare. 1748–1835. Svazek I.–II.* (inventář archivního fondu), Praha 1960
- Eberhard BIRK – Thorsten LOCH – Peter Andreas POPP (edd.), *Wie Friedrich „der Große“ wurde. Eine kleine Geschichte des Siebenjährigen Krieges 1756 bis 1763*, Freiburg im Breisgau 2012
- Jeremy BLACK, *Evropa osmnáctého století*, Praha 2003
- Jean-Paul BLED, *Marie Terezie. Zakladatelka moderního státu*, Praha 2013
- Slavomír BRODESSER – Miroslav TRANTÍREK – Dana VOTOUPALOVÁ, *B1 – Gubernium (1048). 1613–1785/1790* (inventář archivního fondu), Brno 1973
- Slavomír BRODESSER, *Reorganizace zemské správy na Moravě a vznik reprezentace a komory (1749)*, in: Václav FROLEC (ed.), *Sborník k 100. výročí Muzejní a vlastivědné společnosti v Brně a k 60. narozeninám PhDr. Vladimíra Nekudy, CSc.*, Brno 1988, s. 369–375
- Slavomír BRODESSER, *Správa na Moravě v době absolutismu*, in: Tomáš KNOZ (ed.), *Morava v době baroka. Sborník příspěvků ze stejnojmenného cyklu přednášek*, Brno 2004, s. 33–46
- Peter BURKE, *Lidová kultura v raně novověké Evropě*, Praha 2005
- Václav BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010
- Vojtech DANGL – Vladimír SEGEŠ, *Vojenské dejiny Slovenska. III. Zväzok. 1711–1914*, Bratislava 1996
- Christopher DUFFY, *Sieben Jahre Krieg. 1756–1763. Die Armee Maria Theresias*, Wien 2003
- Christopher DUFFY, *The Army of Maria Theresa. The Armed Forces of Imperial Austria, 1740–1780*, New York 1977
- Jiří FIALA, *Dobové české slovesné reflexe slezských válek*, Olomouc 2001
- Jindřich FRANCEK, *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada, svazek III. Zločinnost a bezpráví*, Praha – Litomyšl 2011
- Josef FUČÍK, *K významu českých zemí pro vznik stálé habsburské armády*, *Historie a vojenství* 49, 2000, č. 2, s. 335–344
- Pavel HEŘMÁNEK, *„Aby nemuseli nakonec žebrati.“ Příběhy z dějin karlínské Invalidovny*, Praha 2015

- Pavel HIML, *Zrození vagabunda. Neusedlí lidé v Čechách 17. a 18. století*, Praha 2007
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*, Praha 2005
- Jiří HRBEK, *Evropa a absolutismus v 17. a 18. století (1648–1789)*, Praha 2012
- Jan JANÁK, *Moravští zemští hejtmani a guvernéři 1720–1849*, Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity. Řada historická (C) 52, 2003, č. 50, s. 161–167
- Eberhard KESSEL, *Das Ende des Siebenjährigen Krieges 1760–1763. Textband und Kartenschuber*, Paderborn 2007
- Marie Šedivá KOLDINSKÁ – Ivo CERMAN a kol., *Základní problémy studia raného novověku*, Praha 2013
- Marie KOLDINSKÁ – Ivan ŠEDIVÝ, *Válka a armáda v českých dějinách. Sociohistorické črty*, Praha 2008
- Josef KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika 1625–1630. Historie 1. generalátu*, Praha 1999
- Josef KOLLMANN, *Valdštejnův konec. Historie 2. generalátu 1631–1634*, Praha 2001
- František KUTNAR – Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví. Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*, Praha 1997
- Thomas OLECHOWSKI, *Die Auflösung der Böhmischen Hofkanzlei und die Errichtung des Directorium 1749*, in: Karel MALÝ – Ladislav SOUKUP (edd.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618–1918. Sborník příspěvků*, Praha 2006, s. 243–249
- Josef OPATRNÝ, *Válka Mohykánů. Sedmiletá válka v Americe*, Praha 2000
- Geoffrey PARKER, *The Military Revolution. Military Innovation and the Rise of the West. 1500–1800*, Cambridge 1996
- Jiří PERNES a kol., *Pod císařským praporem. Historie habsburské armády 1526–1918*, Praha 2003
- Josef PETRÁŇ a kol., *Počátky českého národního obrození. Společnost a kultura v 70.–90. letech 18. století*, Praha 1990, s. 112–118
- Vítězslav PRCHAL, *Společenstvo hrdinů. Válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550–1750*, Praha 2015
- Andrej ROMAŇÁK – Pavel BĚLINA – Petr ANDRLE, *Olomouc – Domašov 1758*, Praha – Litomyšl 1998
- Andrej ROMAŇÁK, *Příspěvek k vojenským reformám v období osvěcenského absolutismu*, *Historie a vojenství* 34, 1985, č. 3, s. 99–121

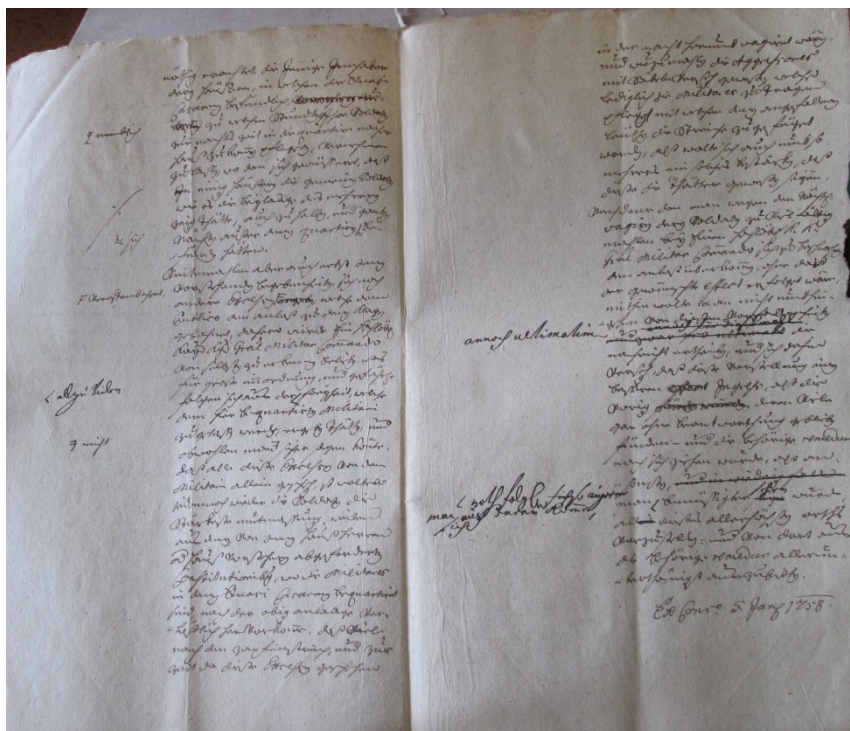
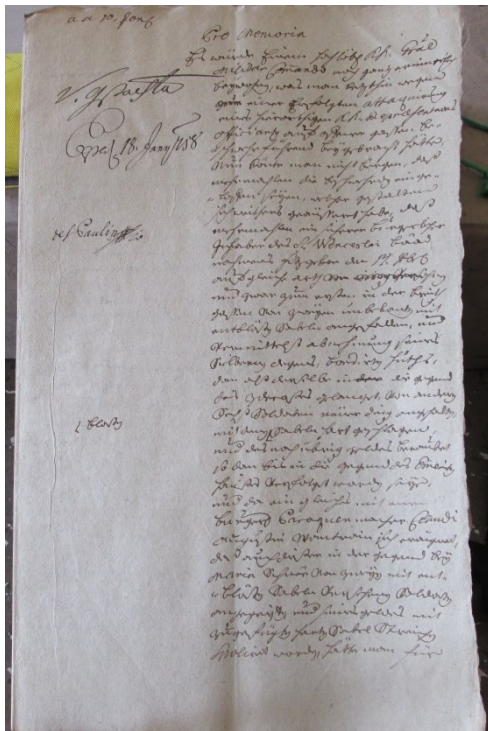
- František ROUBÍK, *K vývoji poštovníctví v Čechách v 16. až 18. století*, Sborník archivu ministerstva vnitra RČS. Sv. 10, Praha 1937, s. 165–305
- František ROUBÍK, *K vývoji zemské správy v Čechách v letech 1749–1790*, Sborník archivních prací 19, 1969, č. 1, s. 41–188
- Marcus von SALISCH, *Treue Deserteure. Das kursächsische Militär und der Siebenjährige Krieg*, München 2009
- Manfred SCHORT, *Politik und Propaganda. Der Siebenjährige Krieg in den zeitgenössischen Flugschriften*, Frankfurt am Main 2006
- Aleš SKŘIVAN, *Evropská politika 1648–1914*, Praha 1999
- Bohumír SMUTNÝ, *Jindřich Kajetán Blümegen – člověk Marie Terezie na Moravě*, in: Jiří MITÁČEK (ed.), *Vládcové Moravy. Kniha statí ze stejnojmenného cyklu přednášek*, Brno 2007, s. 155–164
- František STELLNER, *Fridrich Veliký. Cesta Pruska k velmocenskému postavení*, Praha 1998
- František STELLNER, *Sedmiletá válka v Evropě*, Praha 2000
- Zbyněk SVITÁK, *Dohled nad úřednictvem za tereziánských reforem na Moravě*, in: Zdeněk HOJDA – Hana PÁTKOVÁ (edd.), *Pragmatické písemnosti v kontextu právním a správním*, Praha 2008, s. 383–394
- Zbyněk SVITÁK, *Z počátků moderní byrokracie. Nejvyšší zeměpanský úřad na Moravě v letech 1748–1782*, Brno 2011
- Jindřich ŠEBÁNEK – Zdeněk FIALA – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Česká diplomatika do roku 1848*, Praha 1984
- Ivan ŠEDIVÝ, *Česká historiografie vojenství 1989–2002. Témata, metody, osobnosti, problémy, kontexty*, Český časopis historický 100, 2002, č. 4., s. 868–901
- Ondřej ŠVEHELKA, *Přestavba letohrádku Hvězda na prachárnu v letech 1779–1781 ve světle pramenů českého gubernia a stavebního úřadu na Pražském hradě*, Archivní časopis 66, 2016, č. 2. s. 29–44
- Ondřej ŠVEHELKA, *Vojenští zběhové v době osvícenského absolutismu ve světle dokumentů českého gubernia a dalších pramenů* (diplomová práce), Praha 2013
- Victor-Lucien TAPIÉ, *Marie Terezie a Evropa*, Praha 1997
- Jan VOGELTANZ, *Malý slovník starého vojenského názvosloví*, Praha – Litomyšl 2008
- Vojenské dějiny Československa. II. díl (1526–1918)*, red. Andrej ROMANĚK – Vojtech DANGL, Praha 1986
- Michal WANNER, *Sedmiletá válka v Orientu*, Praha 2001
- Hayden WHITE, *Tropika diskursu. Kulturně kritické eseje*, Praha 2010

Constantin von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich. Enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche 1750 bis 1850 im Kaiserstaate und in seinen Kronländern gelebt haben*, Wien 1856–1891

Internetové zdroje

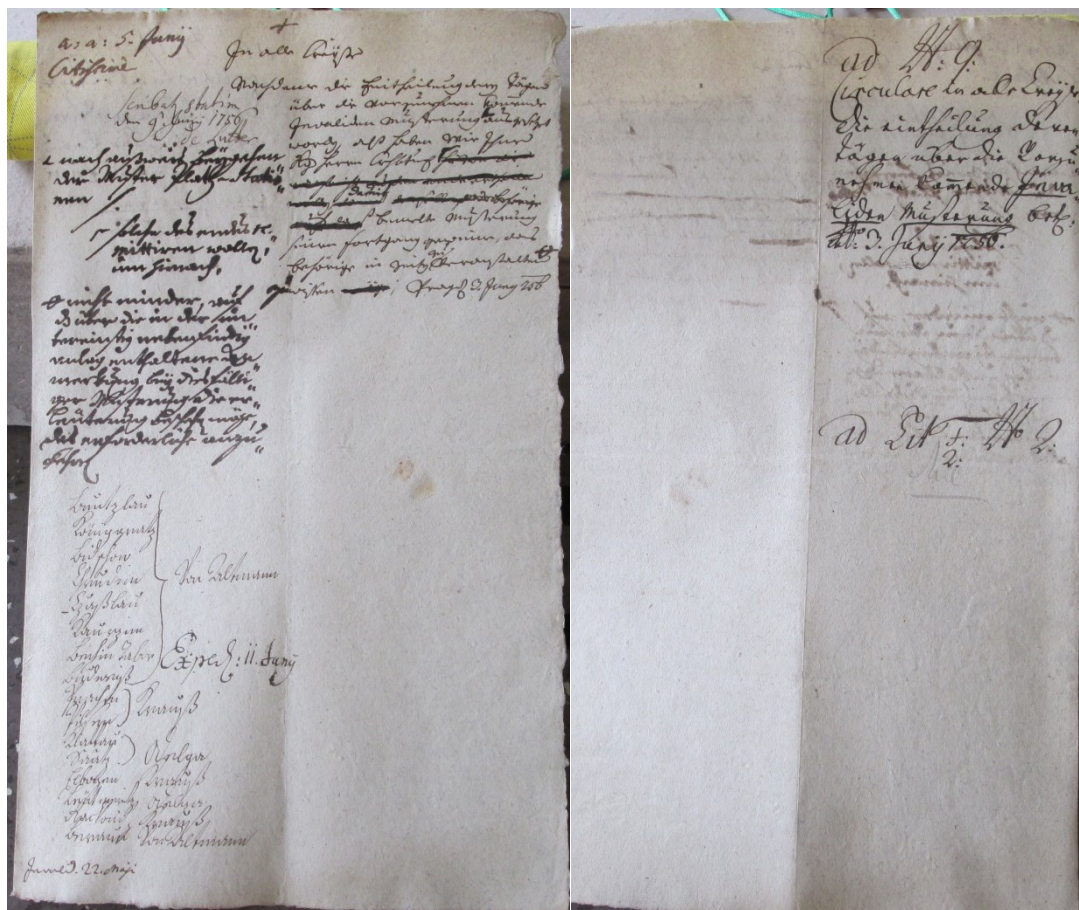
<http://www.proksprikryl.cz/p_52.html> (poslední návštěva 26. dubna 2017, 14:30 h)

Obrazové přílohy

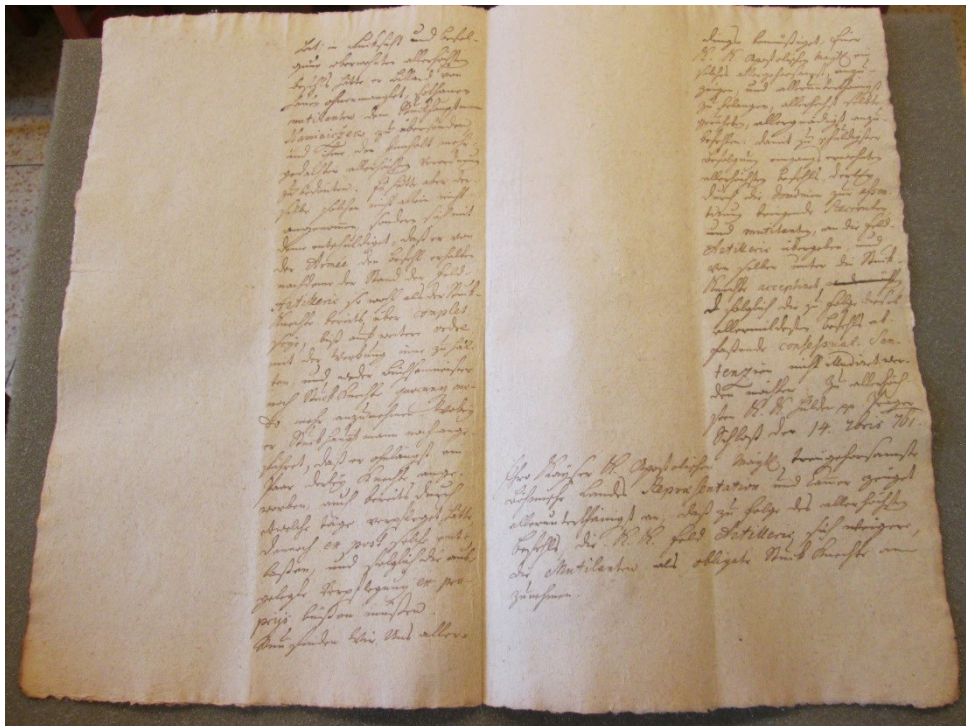
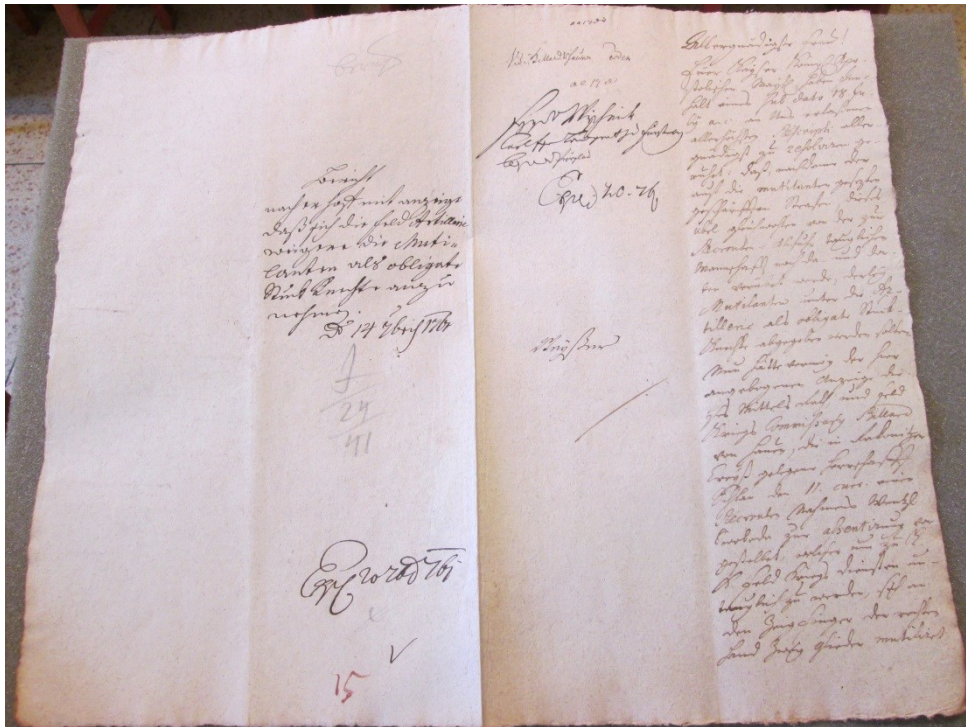
1. Pro memoria – zpráva o přepadení majitele Svatováclavských lázní, 5. ledna 1758²⁷⁰

²⁷⁰ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 216, sign. E2–24, č. kart. 78, reprezentace a komora generálnímu vojenskému velitelství v Čechách, (Praha) 5. ledna 1758.

2. Oběžník do všech krajů – mustruňk pro vojenské invalidy, 3. června 1756²⁷¹

²⁷¹ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 218, sign. F2, č. kart. 79, oběžník do všech krajů – stanovení dnů pro provedení mustruňku příchozích invalidů, Praha 3. června 1756.

4. Hlášení ke dvoru – záležitost mutilanta Svobody a kapitána dělostřelectva Kameníčka, 14. září 1761²⁷³

²⁷³ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 236, sign. J24, č. kart. 95, reprezentace a komora Marii Terezii, Praha 14. září 1761.

**Strany Segi Římské Císařské, teč w Germá-
ni, Šberské, a Šesté Královské Apostolské Škilo-
ři, Drey-Kněžny Rakaušké, Kasny negmilostiwégný Banj; gedno-
mu každému tímto wědomo bud, kterat tak negwegš Segi Cšaršá Královská**

Milost š velmi welšau Řešitau gest wyrozuměla, že od společných Cšaršých Královských gal pššých, tak také gšdných Regimentů Šlnožšty Wogšta, nebbage na gch težšy na sobě magyč Zamazet, negnom gnych Praporce a Koraušwe špronewčičtým Spššobem gšau opuštli, nybež také v cžých, zwlaššě pač v nepřá- telške Mocy do Služeb wogentšých gšau wštaupšli; a ačkoli by šcegi negwegš dočknuta Cšaršá Královská Apo- ššolska Milost šlusně Dčičny mšla, při tom, co proti těm a podobným Řiwo-Dčičšným Odběhlům, neb Dešerterům Prawa, a Vřtanowem wog- gentšau narižugj, wššm Spššobem pošustamiti, našlebowně pač dle teboš Předpššu proti těm, gnyž dčjwe neb pozdčgi poššženi, a š dšššmu Opatro- wánj dodani budau, wedle gegich težkeho Prowiněnj a wššy Oštroššy poštracowati nečati; Wššak nic meně Gegich přirozenau negwřššy Cšaršáku Královššau, a Šemo-Anjštercy Pěmčičtšwost, Milost, a Dobrotiwost, špawedliwě od nich Odběhlčú zššlaužile Dčjšnosti, Prawa předššawugj, a tomu negmilostiwégi dčjti ráččgi, aby wššem těm, a gednomu každému, gnyž wegš naddotččeným Spššobem od Cšaršých Královššých Regimentů, byti by oni Člěmeky, neb ginč byti, a ššli šde ačteli, gšau še wřtrati, a odběhli, Mocy toboro hlawnjšho Milost a Opuštčej wđlugičšho Patentu, to špa- čane Prowiněnj a Špronewčičej bez dšššy Pěšury a Črestu, neb na Ču, a gch šce dobre Powěšti Štráčej negmilostiwégi odpušščene, prommu- řim, zapomenute, a šdwšžene byti, řečej w šššš Člědlšch ode Dne Prowiněnj toboro Patentu dobrowolně še nawráččgi, a š gch předšššm Regimentu- řim, pod řecyřim gšau přew w Šlššbách ššli, še dostawčgi, a při mš šale napotom žustati přšššbčgi, budawčnč pač še tak, gal gednomu wčřnemu a počtwěmu Wogatu přššššš, a náležj, čowati budau, čebož štráččej Dniem pro gegich Běšpečnost tímto še gim na negwegš přepowěda, a přitom špo- lečnj Generálowě, a Regimentu Negwřššy, teč společnj Oššičři wogentšy tímto še š tomu Čšli a Koncej napomnjagi, by oni gednoho každého tako- weho Odběhlce, neb Dešertera, gnyžby še w te wřmččene ššššš nečičnj Čbatě obšššš, a š šwemu předšššmu Praporcy, neb Koraušwui nawráččil, bez negakeho dššššho Odporowanj, Rozmysšlenj, Překážky, neb Dowluwy zač přigali, a š obřččgným Šawazkem žnowu w Službě wřwrdili, nato pač be- dlawě pozorowali, by od oššatmž pod gegich Šprawau šogičšých takowemu nawracugičšmu še Odběhlcy gebo Prowiněnj nižadnjm Spššobem wřřegčá- no a předššawčno, nybež wšščto to wčřnym Šapomenutj m opominuto byti. Čakoj pač ale těm na špě přičšžegčjm Odběhlčm z wřchu přšššbená Cšaršá Královššá negwřššy Milost, a Opuštčej bez wššy Pochybnošti, a do žagššta wđčlena byti má, tak také naproti tomu proti těm, gnyž w geg- ich Špronewčičlošti a Řiwo-Dčičšnosti dčle šerwogj, a w nj Člěm šřem, bud ono šde bud, poššženi budau, onen w Cšaršých Královššých Ar- ticulch a Prawách wřmččej Črest še zachowčwč, a na nich še wššy Dčjšrošš bez negakeho Prowinutj a Milostj wřplněn bude. Dle čebož řebdy gedn- každj še gal špawowati, před přšššm Črestem wřšššžati, a to, co přitamný Patent w sobě obššžuge, šlusně zachowowati wědčti bude. Gnyž še ššalo we Wđni Dne 30te Měšyce Čerwna 1759.

Josef Hrabě z Harrachu.

Wilim Hrabě z Meippergu.

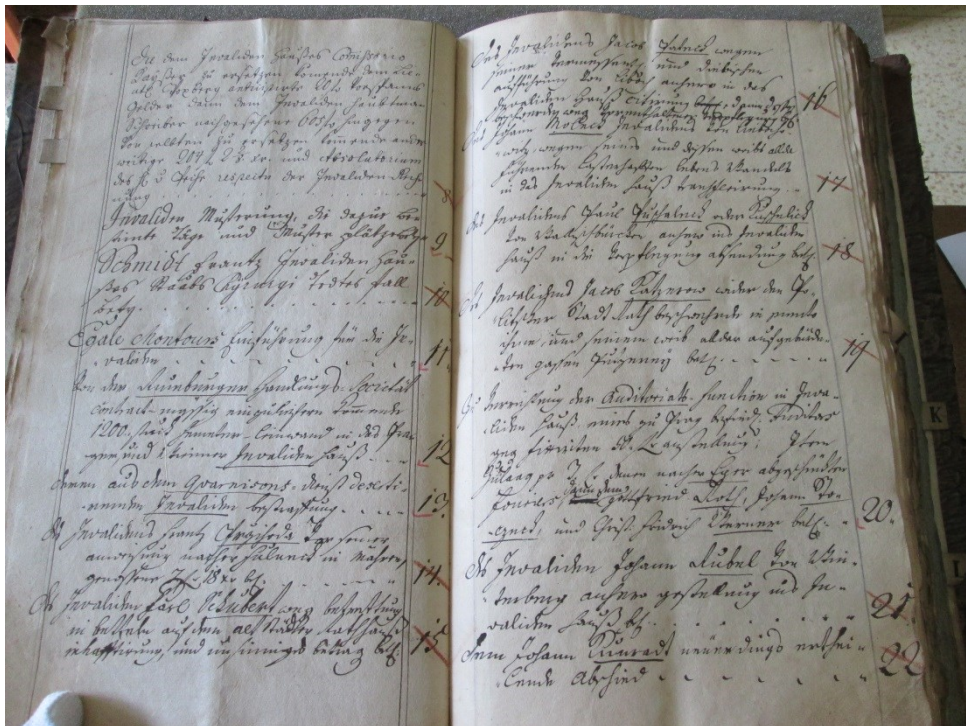
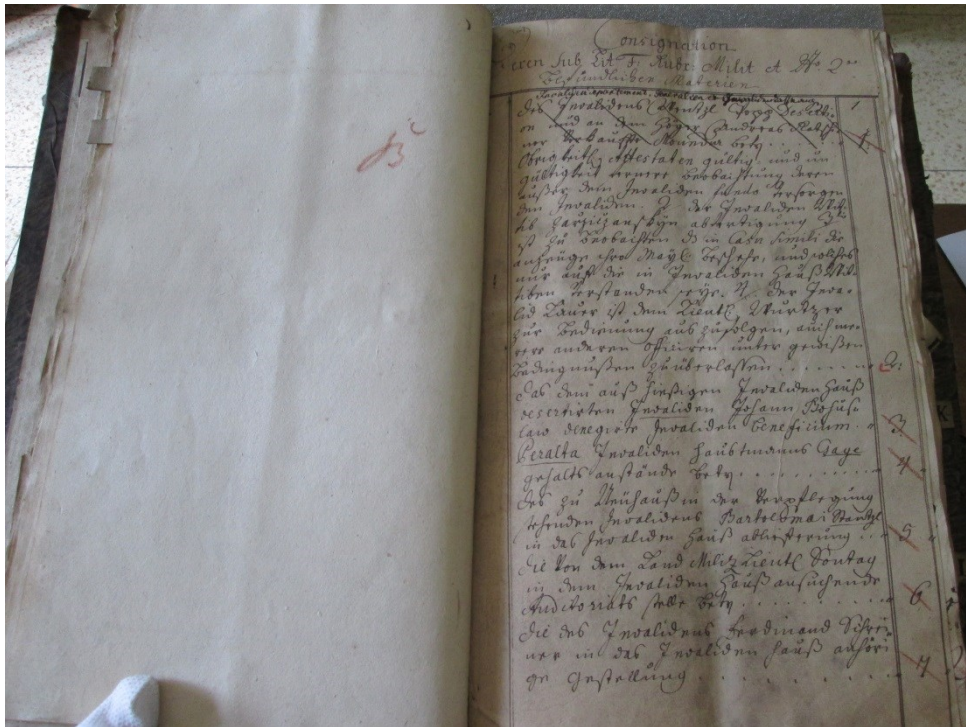
Per Cael. Reg. Apost. Majestatem.

Ex Consilio bellico.
Die, & Anno ut supra.

Gij Ondřeg Traupaur.

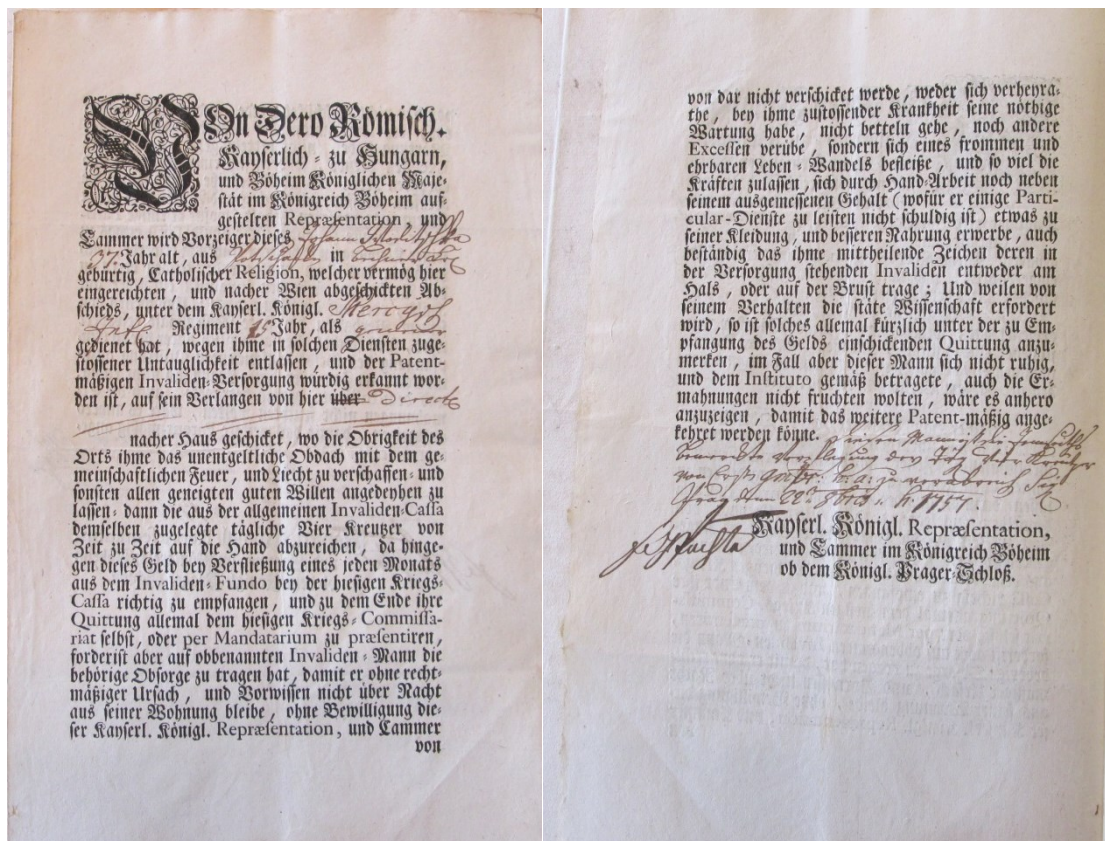
5. Generální pardon pro vojenské zběhy, 30. června 1759²⁷⁴

²⁷⁴ Národní archiv Praha, 1. oddělení, Sbirka patentů, inv. č. 1596, generální pardon Marie Terezie pro vojenské zběhy, Vídeň 30. června 1759.

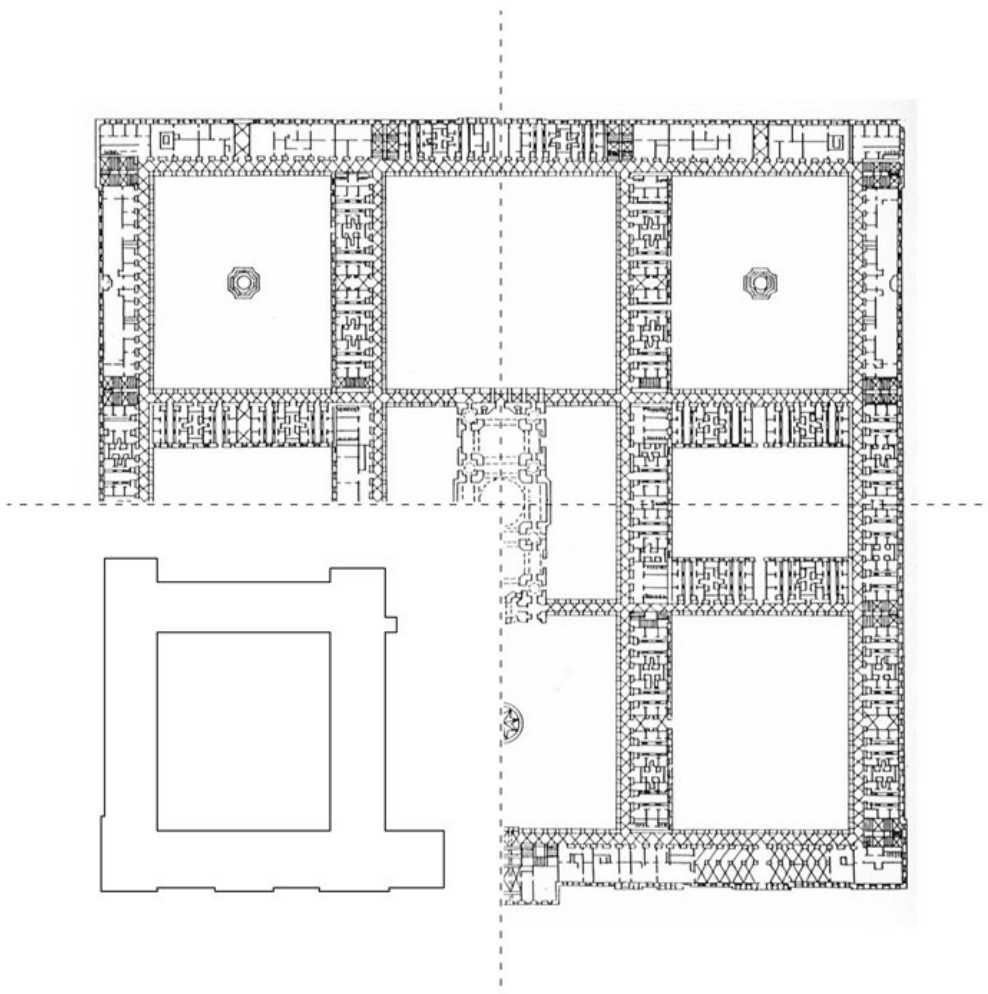
8. Elench – obsahy prvních 22 podčíselsignatury F2 (vojenští invalidé zaopatření v pražské invalidovně)²⁷⁷

²⁷⁷ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 5, elench D–L (1756–1762), písmeno F2.

9. Průkaz vojenského invalidy Jana Vodičky, 22. října 1757²⁷⁸

²⁷⁸ Národní archiv Praha, 1. oddělení, České gubernium – militare, inv. č. 225, sign. F11, č. kart. 80, průkaz o propuštění vojáka do invalidního stavu (invalidní průkaz), Praha 22. října 1757.

11. Nákres půdorysu pražské invalidovny v původně zamýšleném rozsahu. Vlevo dole je schéma realizované části, představující jeho jednu devítinu²⁸⁰

²⁸⁰ Dostupné na WWW (poslední návštěva 26. dubna 2017, 14:30 h): <http://www.prosprikryl.cz/p_52.html>.